

**Nuorten eriytyneet siirtymät työhön ja koulutukseen –
Ohjaamojen tunnistamat haasteet**

Vilja Männistö
Yhteiskuntatieteiden laitos
Itä-Suomen yliopisto
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2021

Itä-Suomen yliopisto

Tiedekunta Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden	Laitos Yhteiskuntatieteiden laitos
Tekijä Vilja Männistö	
Työn nimi Nuorten eriytyneet siirtymät työhön ja koulutukseen – Ohjaamojen tunnistamat haasteet	
Oppiaine Yhteiskuntapolitiikka	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Tutkielman ohjaaja Laura Assmuth	
Aika Helmikuu 2021	Sivumäärä 95, 2 liitettä
Tiivistelmä <p>Tutkielma on monimenetelmäinen ja sen pääaineistoa ovat kahden Ohjaamon ryhmähaastattelut, joita täydentävät Ohjaamo-verkoston vastaukset. Työntekijöiden vastauksia verrataan lyhyesti nuorten vastauksiin valtakunnallisessa kyselyssä. Nuorten siirtymiä haastoivat työntekijöiden mukaan useat tekijät, joista keskeisimpiä olivat mielenterveydelliset ja muut terveydelliset syyt. Muita tekijöitä olivat esimerkiksi huono itsetunto, päihdeongelmat, motivaation ja halun puute, työkokemuksen ja osaamisen puutteet, ongelmat arjenhallintataidoissa, ongelmien kasautuminen, koulukiusaaminen, rahanpuute, työnantajien liialliset vaatimukset, kohtaanto-ongelma sekä alueen työpaikkojen vähyys ja niukka koulutustarjonta. Nuorten sosiaaliset verkostot näyttäytyivät sekä voimavaroina että kouluttautumista liikaa kontrolloivina tai huono-osaisuutta periyttävinä. Kuvatut haasteet rajasivat nuoren toimijuutta ja tekivät siirtymistä eriytyneitä: osalle siirtymät olivat vaivattomia, toisille haasteellisempia. Osalle siirtymä nykyisille työmarkkinoille ei ollut mahdollista.</p> <p>Nuoret pitivät ohjaajien tavoin omaa asennetta, motivaatiota, työkokemusta ja ammattitaitoa työnsaantiin paljon vaikuttavina asioina. Ohjaamojen työntekijöistä poiketen useat korostivat suhteita työnsaannissa. Nuoret pitivät kiinnostavaa alaa merkittävämpänä opiskelemaan lähtemiseen vaikuttaneena tekijänä: työntekijöiden näkemyksistä poiketen muiden mielipiteet olivat vain pienelle osalle merkittäviä tekijöitä. Kuitenkin korkeakoulutettujen vanhempien lapset painottivat muita useammin halua saada korkea koulutus opiskeluun vaikuttaneena tekijänä. Koulutuksen keskeyttäneille nuorille koulukiusaaminen ei ollut yleisesti merkittävä tekijä, mutta pieni osa raportoi sen vaikuttaneen paljon. Osa oli joutunut karsimaan opiskeluvaihtoehtojaan rahanpuutteen takia.</p> <p>Ohjaamot vastaavat siirtymien haasteisiin tarjoamalla moniammatillisia palveluja, joiden kautta nuorten yksilölliset tarpeet voidaan tunnistaa paremmin. Ohjaajat neuvottelivat työnantajien kanssa vaateiden ehdottomuudesta ja pyrkivät löytämään piilotyöpaikkoja. Ohjaustyön keskiössä oli nuoren kannustaminen ja positiivisten siirtymien tukeminen. Ohjaustyössä vastattiin työelämän epävarmuuteen pilkkomalla nuoren unelmia jatkuvan oppimisen diskurssin mukaisesti: nuori keräsi taitoja. Jatkuvassa oppimisessa on kyse kuitenkin osin mahdollisuuksien paradoksista ja tutkimusta eriytyneistä siirtymistä tarvitaan lisää. Ohjaamo-verkostoa on tiivistettävä, jotta nuorten siirtymiä voidaan edistää paremmin valtakunnallisesti. Pysyvien välityömarkkinoiden kehittäminen on keskeisessä asemassa mahdollistettaessa kaikkien osallisuus työelämässä.</p>	
Asiasanat nuoret, siirtymät, prekarisaatio, aktivointi, Ohjaamo, ohjaustyö	
Säilytyspaikka	Itä-Suomen yliopiston kirjasto

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 NUORTEN OHJAAMOT.....	4
3 ELÄMÄÄ UUDENLAISEN EPÄVARMUUDEN KESKELLÄ.....	9
3.1 Yrittäjämäinen työntekijä riskien maailmassa.....	12
3.2 Nuorten toimijuudesta.....	13
4 NUORTEN OSALLISUUS YHTEISKUNNALLISENA PÄÄMÄÄRÄNÄ.....	15
4.1 Aktivointi.....	18
4.2 Ohjauksellinen työ.....	19
5 TUTKIMUSMETODOLOGIA.....	21
5.1 Ohjaamojen ryhmähaastattelut.....	22
5.2 Ohjaamojen itsearviointikyselyn osa-aineisto.....	24
5.3 Nuorisobarometri 2017 -aineisto.....	25
6 NUORTEN ERIYTYNEET SIIRTYMÄT.....	27
6.1 Ohjauksen päämäärät.....	27
6.1.1 Ohjaustyön tehtävänä nuoren kannustaminen.....	30
6.1.2 Ohjaamo-konseptin edut.....	33
6.1.3 Ohjaamot nuorten ja työnantajien välissä.....	36
6.2 Unelma-ammatti tavoitteena ja kritiikin kohteena.....	41
6.2.1 Unelmien ristiriidat: nuoret osallisina ja ohjailtavina.....	45
6.2.2 Siirtymiä haastavia tekijöitä.....	48
6.2.3 Rakenteiden muutostarpeet.....	53
6.3 Uuden työn ilmentymät keskusteluissa.....	55
6.4 Ohjaamo-verkoston näkemyksiä siirtymiä hankaloittavista tekijöistä.....	58
6.5 Yhteenvedoa työntekijöiden näkemyksistä.....	64
7 POIMINTOJA NUORTEN NÄKEMYKSISTÄ.....	69

7.1 Työllistymiseen vaikuttavat tekijät	69
7.2 Kouluttautumiseen vaikuttavat tekijät	74
7.3 Vertailu työntekijöiden vastauksiin	79
8 YHTEENVETO	82
LÄHTEET	86
Tutkielmassa käytetyt valmiit aineistot	95
Liite 1: Ohjaamojen haastattelurunko.....	96
Liite 2: Taulukot	97

KUVIOT

KUVIO 1. Ohjaamo-verkoston nimeämiä siirtymiä hankaloittavia tekijöitä (n=148).....	58
KUVIO 2. Vaikutus työnsaantiin: kysymykseen paljon ja erittäin paljon vastanneiden osuudet (n=1891–1902).....	69
KUVIO 3. Kuinka paljon seuraavat tekijät vaikuttivat siihen, mitä lähdit opiskelemaan? Melko paljon ja erittäin paljon vastanneiden osuudet (n=752–755).	74
KUVIO 4. Tutkinnon keskeyttämisen vaikuttaneita syitä tasoilla melko paljon ja erittäin paljon (n=315).	78

1 JOHDANTO

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani nuorten monialaisten palvelupisteiden, Ohjaamojen, työntekijöiden näkemyksiä nuorten työelämään ja koulutukseen siirtymiä hankaloittavista tekijöistä. Kiinnitän huomiota työntekijöiden ajatuksiin siitä, millainen rooli Ohjaamoilla on esitettyihin haasteisiin vastaamisessa. Tutkielma tuottaa tietoa nuorten eriytyneistä siirtymistä ja niitä haastavista tekijöistä Suomessa. Se ottaa myös lyhyesti kantaa Ohjaamojen työntekijöiden näkemyksiin esittämällä vastineeksi nuorten näkökulmia.

Ohjaamot ovat alle 30-vuotiaille nuorille ja nuorille aikuisille tarkoitettuja monialaisia neuvonta- ja ohjauspalvelupisteitä. Niiden tehtävä on tukea nuorten myönteisiä siirtymiä työhön, koulutukseen ja muihin palveluihin. Ne yhdistävät julkisen, yksityisen sekä kolmannen sektorin toimijat saman katon alle selkeyttämällä nuorten palvelutarjontaa. Konseptilla pyritään sujuvoittamaan siirtymiä. Ohjaamojen työntekijät tulevat useista organisaatioista (kuten TE-, nuoriso- tai terveystalouksista) ja ohjaustilanteissa voidaan monialaisesti ohjata nuorta yhdistämällä eri taustaisten ammattilaisten osaaminen nuoren asian edistämiseksi. (Määttä 2018, 158–159.) Ohjaamojen tehtävä on tavoittaa alueensa ohjauspalveluja tarvitsevat nuoret sekä olla nuorten luottama palvelu (Määttä, Karppinen & Kosonen 2017, 31). Suomessa Ohjaamot toteuttavat laajemmin Euroopan Unionin nuorisotakuun tavoitteita (Ohjaamon perusteet 2018) ja Suomen nuorisotakuun tärkeimpiä teemoja ovat nuorten työhön ja koulutukseen siirtymien edistäminen sekä työttömyyden pitkittymisen ja syrjäytymisen estäminen (ks. esim. TE-palvelut 2020a). Ohjaamoja vastaavaa toimintaa on myös esimerkiksi Tanskassa (ks. Tanskan nuorisotakuu 2014; European Commission 2020a).

Suoritin oman korkeakouluharjoitteluni työ- ja elinkeinoministeriössä. Harjoittelu päättyi helmikuussa 2020. Analysoin harjoittelussa Ohjaamojen vuoden 2019 itsearviointikyselyn aineistoa (Määttä 2020b), josta kirjoitin raportin sekä sen perusteella julkaistun katsauksen (ks. Männistö 2020a; 2020b). Kyselyyn vastasi 49 Ohjaamoja ympäri Suomen ja sain sen ja muutoinkin koko harjoitteluni myötä tutustua laajemmin Ohjaamo-konseptiin erityisesti valtakunnallisesta näkökulmasta. Esittelin raporttini Ohjaamojen johtajille ja pääsin myös paikan päälle tutustumaan kahteen Ohjaamoon sekä kuulemaan enemmän niiden arjesta ja toiminnasta. Sain osallistua muutamaan ministeriöiden nuorisotakuu-työryhmän

kokoukseen. Nämä kokemukset auttoivat koko Ohjaamo-toiminnan ja sitä ympäröivän nuorisopoliittisen työn hahmottamista.

Huomasin harjoittelussani, kuinka keskeisiä toimijoita Ohjaamot voivat olla nuorten siirtymien osalta, ja kuinka paljon niiden kautta on mahdollista saada tietoa nuorten tilanteista. Harjoittelussa kirjoittamani raportin toinen ohjaaja oli tuolloin Keski-Suomen ELY-keskuksen hallinnoimassa Ohjaamoja valtakunnallisesti koordinoivassa Kohtaamo-hankkeessa työskennellyt nuorisotutkija Mirja Määttä. Sain hänen kauttaan konkreettiset tutkielmassa käytetyt laadulliset aineistot (Määttä 2019a; Määttä 2019b) sekä ideoita ja tukea läpi prosessin tutkielmani varsinaisen ohjaajan, Itä-Suomen yliopiston professorin Laura Assmuthin ohella. Tutkielman tilastolliseen osuuteen olen saanut ohjausta Itä-Suomen yliopiston yliopistonlehtori Timo Tammelta ja yliopistonlehtori Matti Estolalta. Kiitän kaikkia tutkielmaani myötävaikuttamisesta.

Pro gradu -tutkielmani on mielekäs jatko vuonna 2018 kirjoittamalleni kandidaatin tutkielmalle. Siinä haastattelin kolmea eräässä nuorten työllisyyttä edistäneessä hankkeessa mukana ollutta nuorta ja tutkin heidän kokemuksiaan hankkeesta sekä yleisemmin työelämästä prekarisaation näkökulmasta (ks. Männistö 2018). Pro gradu -tutkielman kirjoittaminen aiheesta tuntui paitsi luonnolliselle jatkeelle harjoitteluni ja kandidaattitutkielmani kannalta, myös ennen kaikkea yhteiskunnallisesti merkittävälle kysymykselle.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1. Mitkä yksilölliset ja rakenteelliset tekijät hankaloittavat nuorten siirtymiä työelämään ja koulutukseen?*
- 2. Miten Ohjaamot vastaavat ja voivat vastata esitettyihin haasteisiin?*
- 3. Eroavatko nuorten näkemykset ohjaajien näkemyksistä?*

Olen kirjoittanut työni pääosin koronaviruspandemian (covid-19) aikana, jolloin muun muassa suuria kokoontumisia on tullut välttää. Myös graduseminaarimme korvautui loppuosasta virtuaalisilla tapaamisilla, mikä pakotti koko ryhmän toiminnan uuden tilanteen eteen. Käytän ainoastaan valmiita aineistoja, minkä takia minulle ei suoraan syntynyt haittaa aineistojen keruun osalta. Työharjoitteluuni koronaviruspandemia ei ehtinyt vaikuttamaan.

Aineistot on kerätty ennen pandemiaa, joten niissä ei näy pandemiaan ja sen ehkäisyyn vaikuttaneet toimenpiteet. Pandemialla on kuitenkin ollut käytännössä vaikutusta Ohjaamojen toimintaan ja ohjaustyöhön, kun esimerkiksi kasvokkaiset tapaamiset ovat olleet rajoitettuja (Määttä 2020b). Samalla se on vaikuttanut esimerkiksi koulujen ja työpaikkojen tilanteisiin käytännössä. Näissä on kuitenkin ollut alueellista vaihtelua. Tällaisia pandemian vaikutuksia ei ole tässä tutkielmassa huomioitu aineistojen keruun ajallisen sijoittumisen takia. Tätä tutkielmaa kirjoittaessani pandemiaan liittyvät rajoituskeinot ovat edelleen käynnissä, eikä niiden päättymisestä ole vielä tietoa. Oletettavaa kuitenkin on, että pandemia on jättänyt ja tulee jättämään jälkensä nuorten siirtymiin.

Koronaviruspandemian aiheuttamia pelkoja siirtymien kannalta ovat paitsi konkreettiset mahdolliset työpaikkojen vähentymiset, myös pandemian ehkäisyyn liittyvien rajoitustoimenpiteiden negatiiviset vaikutukset. Rajoitustoimenpiteiden negatiivisista vaikutuksista onkin käyty julkista keskustelua muun muassa niiden kohdalla, jotka kärsivät esimerkiksi mielenterveydellisistä ongelmista. Tällöin avunsaanti on voinut vaikeutua, eikä etäpalveluiden käyttö sovellu kaikille. (ks. esim. Laurinoli 2020.) Myös yksinäisyyden on sanottu kasvaneen (ks. esim. STT 2020). Ohjaamojen ammattilaiset nimesivät muun muassa nuorten mielenterveydelliset ongelmat ja palveluihin pääsyn haasteet keskeisiksi siirtymiin vaikuttaviksi tekijöiksi tutkielmani aineistoissa, jo ennen koronaviruspandemiaa. Näin ollen pandemian aikana tai sen jälkeen kerätty vastaava tutkimusaineisto eroaisi varmasti käyttämästäni aineistosta jonkin verran.

Seuraavassa luvussa kerron tarkemmin Ohjaamo-konseptista. Tuon esille toimintaa määrittäviä vaateita sekä kuvaan tilastojen valossa ”tyypillistä” Ohjaamossa asioivaa nuorta. Taustoitin kolmannessa luvussa yhteiskuntia muuttanutta ilmiötä, prekarisaatiota, ja sen vaikutuksia yhteiskuntaan ja odotuksiin yksilöistä. Luku hahmottaa sellaisia työ- ja koulutusmarkkinoita, joihin nuoret kiinnittyvät ja joille Ohjaamot heitä ohjaavat. Neljännessä luvussa tarkastelen yleisemmin nuorisopoliittisia toimenpiteitä ja viidennessä luvussa esittelen tutkimusaineistot sekä käytetyt menetelmät. Esitän kuudennessa luvussa Ohjaamojen työntekijöiden näkemyksiä nuorten siirtymiä hankaloittavista tekijöistä, nykyisestä työelämästä ja ohjaustyön vaatimuksista. Seitsemännessä luvussa tutkin nuorten kouluttautumiseen ja työhön liittyviä näkemyksiä. Teen yhteenvedon kahdeksannessa luvussa.

2 NUORTEN OHJAAMOT

Ohjaamojen kehys on väljästi määriteltyä ja toiminnan lähtökohtana ovat paikallisesti tuotetut ratkaisut sekä luottamus toimijoihin alueidensa parhaimpina asiantuntijoina. Se on luonut kentästä osaltaan hyvin kirjavan ja asettanut toimintaan haasteita hyvistä kokemuksista huolimatta. (Kautto, Korpilauri, Pudas & Savonmäki 2017, 15.) Ohjaamoja oli vuoden 2021 alussa noin 70 ympäri Suomen (Ohjaamot 2021). Niiden kokoluokat sekä toimintaan vaikuttavat alueelliset erityispiirteet vaihtelevat paljon.

Ohjaamojen eroista huolimatta konseptille määritetyt Ohjaamon perusteet (2018) ja päätavoitteet ovat kaikissa samat. Ohjaamojen keskeinen tehtävä on tukea nuorten siirtymiä koulutukseen, työelämään tai muuhun toimintaan. Tavoitteiden onnistuessa nuorten työttömyysjaksot lyhenevät ja pitkäaikaista toimeentulotukea saavien nuorten asiakkaiden määrä vähenee. (Ohjaamon perusteet 2018.) Pitkäkestoinen työttömyys tarkoittaakin Rajavaaran, Määtän, Kokon ja Tarkiaisen (2019, 9) mukaisesti ”inhimillisten voimavarojen hukkaamista, eriarvoisuuden lisääntymistä ja julkisten menojen kasvua”. Ohjaamojen palvelut ovat pääasiassa hyvinvointia ja siirtymiä tukevia sekä ongelmia ehkäiseviä kuin varsinaisiin pitkäaikaisiin ongelmiin apua tarjoavia (Määttä & Souto 2020b, 6).

Ohjaamojen toiminta edellyttää tiivistä yhteistyötä valtion, maakunnan ja kunnan sekä yksityisen ja kolmannen sektorin toimijoiden välillä. Yksi perusteissa määritelty Ohjaamon tavoite on edistää nuorten osallisuutta, toimintakykyä ja elämänhallintaa. Tavoitteiden onnistuessa nuori osallistuu tilanteensa arviointiin ja muutoksen toteuttamiseen, hänen kykynsä suunnitella tulevaa paranee ja hän voi osallistua tavoitteelliseen toimintaan. (Ohjaamon perusteet 2018.) Osallisuuden kasvattamisella voidaan tarkoittaa muun muassa yksilön toimintakyvyn lisääntymistä, kiinnittymistä palvelujärjestelmiin, yhteiskunnallisiin instituutioihin tai yhteiskuntaan itsessään (Merikukka, Ristikari & Kiilakoski 2019, 404).

Ohjaamojen toimintaa alettiin visioida vuoden 2012 loppupuolella (Kautto ym. 2017, 14) ja sitä laajennettiin vuonna 2014 eri puolille Suomea osana nuorisotakuuta (Kohtaamo 2020). Ohjaamojen kaltaista palvelumallia käytettiin paikallisesti jo aiemmin, tästä esimerkkinä on Oulun Byströmin talo (Kautto ym. 2017, 15; ks. Byströmin Ohjaamo 2020). Valtakunnallisesti toimintaa ohjaavat työ- ja elinkeinoministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö. Keski-Suomen ELY-keskus valittiin

koordinoimaan toimintaa valtakunnallisesti Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoittaman Kohtaamo-hankkeen kautta. Rahoitus hankkeelle myönnettiin vuosiksi 2014–2020. (Kautto ym. 2017, 14–15.) Alun perin koordinaation kohteina oli noin 15 ESR-rahoitteista hanketta, joiden tarkoitus oli perustaa Ohjaamoja pääosin isoihin kaupunkeihin. Vuonna 2015 kuitenkin huomattiin, että Ohjaamoja tulee olemaan ennakoitua suurempi määrä. Tällöin hankkeen tehtäväksi määrittyi yksittäisten Ohjaamojen tukemisen sijaan toimintamallin ja brändin vakiinnuttaminen laajemmin. Lisäksi toimintaa ovat tukeneet valtakunnallisesti useat hankkeet, joilla on kehitetty tiettyjä osa-alueita. Esimerkiksi TESSU-hankkeella on kehitetty monialaista työtä Ohjaamoissa. (Kautto, Korpilauri & Savonmäki 2020, 91–92.) Kohtaamo-hanke jatkaa vielä vuonna 2021, mutta toiminnalle suunnitellaan pysyvää tukirakennetta (Kohtaamo 2020).

Ohjaamojen toimintaa määrittää niiden taustaorganisaatio. Suurimmassa osassa Ohjaamoja niiden taustaorganisaationa toimii kunta, mutta niitä voivat hallinnoida myös koulutuskuntayhtymät ja järjestöt. (Kautto ym. 2017, 15–16.) Vuoden 2019 itsearviointikyselyyn vastanneista yksiköistä noin puolet kuului kunnan nuorisopalveluiden alle ja kolmasosa työllisyyspalveluiden alle (Männistö 2020a, 68). Tausta on erityisesti alkuvaiheessa vaikuttanut Ohjaamojen painotuksiin, vaikka sen merkitys on pienentynyt toiminnan vakiintuessa. Muita Ohjaamojen toimintaan vaikuttavia tekijöitä ovat resursointi, kunnan työllisyystilanne, alueen muut nuorille suunnatut palvelut, käytettävissä olevat tilat sekä erilaiset traditiot ja yhteiset tekemisen tavat. (Kautto ym. 2017, 15–16.)

Ohjaamoissa tarjottavat palvelut liittyvät työllistymiseen, koulutukseen sekä elämänhallintaan ja hyvinvointiin (Ohjaamon perusteet 2018). Ohjaamoista yleisimmin säännöllisesti tarjottavia palveluita olivat vuonna 2019 valtakunnallisesti katsottuna TE-asiantuntijan palvelut (80 %), etsivän nuorisotyöntekijän palvelut (73 %), nuorten tieto- ja neuvontapalvelut (44 %), sosiaaliohjaajan (43 %) sekä nuorisotyöntekijän palvelut (42 %). Muita Ohjaamoista saatavia palveluita olivat esimerkiksi muut työllisyyspalvelut (41 %), sairaanhoitajan tai terveydenhoitajan palvelut (36 %), työhönvalmentajan tai työpajan työntekijän palvelut (33 %) sekä opinto-ohjaajan palvelut (32 %). Osassa Ohjaamoja oli tarjolla myös asumisneuvojan palveluja (31 %), mielenterveyspalveluja (26 %) ja Kelan virkailijan tarjoamia palveluja (14 %). (Määttä 2020a, 4.) Vuoden 2019 itsearvioinnissa useat Ohjaamot kertoivat tarjoavansa erilaisia ryhmätoimintoja nuorille. Yleisimmin ryhmät

tarjosivat hyvinvointia ja sosiaalista tukea, työelämään liittyviä toimintoja sekä vapaa-ajan aktiviteetteja. (Männistö 2020a, 70.) Kaikkineen Ohjaamoista on saatavilla monipuolisesti erilaisia palveluita ja niiden tarjonta vaihtelee toimipaikoittain.

Ohjaamot verkostoituvat laajasti, mikä mahdollistaa toiminnan moniulotteisuuden. Ne toimivat muun muassa nuorten ja paikallisten yritysten välissä edistäen heidän kohtaamistaan (Nuorisotakuu 2019). Vuoden 2019 itsearvioinnissa vajaa 70 prosenttia vastanneista Ohjaamoista vastasi sidosryhmäyhteistyön ja ulkoisen yhteistyön toimivan vähintään melko hyvin. Yleisimpiä yhteistyöverkostoja olivat kunnan toimijoiden verkostot, nuorten ohjaus- ja palveluverkostot sekä vaihtelevat hyvinvointiin liittyvät verkostot. Ohjaamot tekevät paljon myös yritys- ja järjestöyhteistyötä. Niiden selvästi yleisempiä yrityskumppaneita olivat itsearvioinnin perusteella erilaiset henkilöstöpalveluyritykset. Muita tärkeitä yritys yhteistyökumppaneita olivat vaihtelevat valtakunnalliset yritys ketjut ja pienemmät paikalliset yritykset. Yleisimpiä järjestökumppaneita olivat suuret valtakunnalliset järjestöt, kuten Suomen Punainen Risti ja 4H. Muita yleisiä järjestöyhteistyökumppaneita olivat hyvinvointia, asumista ja työllistymistä edistävät järjestöt. (Männistö 2020a, 69–70.)

Nuori voi hoitaa matalan kynnyksen periaatteen mukaisesti asioitaan Ohjaamossa ilman erillistä ajanvarausta ja halutessaan anonyymisti (Määttä 2017b, 7). Monissa muissa palveluissa lähtökohtana ohjauspalveluille on ajanvaraus, mikä voi kuitenkin toimia joidenkin nuorten kohdalla rakenteellisena esteenä (Halonen 2018, 174). Tässä suhteessa Ohjaamojen mallille on tarvetta. Vuonna 2018 Ohjaamojen asiakkaista 84 prosenttia asioi Ohjaamossa kasvokkain (Määttä 2019c, 2) – koronaviruspandemian aikana mahdollisuudet kasvokkaiselle asioinnille ovat olleet rajoitettuja (Määttä 2020b). Ohjaamot pyritään sijoittamaan mahdollisimman näkyville paikoille, kuitenkin niin, etteivät ne ole leimaavia nuorten keskuudessa (Nuorisotakuu 2019).

Mertasen (2017, 21) mukaan nuorisotakuussa ja Ohjaamojen toiminnassa on erotettavissa neljä erilaisiin lähtökohtiin ja ihmiskuviin perustuvaa diskurssia. Ne ovat aktivoiva sosiaalipolitiikka, elinikäinen oppiminen, varhainen puuttuminen ja työllistyvyys. Varhainen puuttuminen näkyy Ohjaamojen toiminnassa hänen mukaansa siten, että nuoret, heidän kanssaan työskentelevät ja heidän läheisensä voivat hakea Ohjaamosta neuvoa,

vaikka varsinaista suurta ongelmaa ei olisikaan. Aktivoinnin diskurssin mukaisesti nuorisotakuussa ja Ohjaamojen toiminnassa korostetaan nuoren roolia aktiivisena mutta ohjailtavissa olevana toimijana. (Mertanen 2017, 21–24.)

Mertanen (2017, 24–25) työllistyvyyden diskurssissa nuoren tehtävä on parantaa aktiivisesti omia kykyjään. Vastuu työllistymisestä on lopulta nuorella ja hänen on pystyttävä muokkaamaan itseään. Elinikäisen oppimisen diskurssin mukaisesti nuorten rooli on hakeutua joustavasti uuteen koulutukseen, mikäli edellinen ei työllistä. Sen mukaisesti myös koulutuspolulta jostakin syystä pudonneet on löydettävä ja ohjattava takaisin opintoihin. (Mertanen 2017, 24–25.) Linden (2011) käsittää elinikäisen oppimisen (myös jatkuva oppiminen) kehyksenä harjoittelulle ja oppimiselle, mutta korostaa sen politiikoissa näkyvän kaksi tapaa. Ensimmäisen tavan mukaisesti kaikki elämän aikana tapahtunut oppiminen voidaan ymmärtää elinikäisenä oppimisena. Toisen tavan mukaan se voidaan hahmottaa aikana, jolloin nuori siirtyy työelämään tai korkeakouluun. Tällöin oppiminen voidaan ymmärtää sekä muodollisena opiskeluna että epämuodollisena oppimisena. Elinikäisellä oppimisella pyritään vastaamaan työelämän vaatimusten muutoksiin tarjoamalla osaavaa työvoimaa muuttuvan tietoyhteiskunnan tarpeisiin. (Linden 2011.)

Vuonna 2019 Ohjaamoissa asioineista nuorista 66 prosenttia oli iältään 18–24-vuotiaita, noin neljäsosa 25–30-vuotiaita ja kahdeksan prosenttia 17-vuotiaita tai sitä nuorempia. Miehet asioivat hieman naisia useammin Ohjaamoissa. Suurin osa asioineista nuorista oli työttömiä. Keväällä 2019 Ohjaamojen asiakaspalautteeseen vastanneista yli 20-vuotiaista nuorista (n=749, 26 Ohjaamo) puolella korkein koulutus oli ammatillinen perustutkinto ja neljäsosalla peruskoulu. Vastaajista 17 prosenttia oli käynyt lukion ja kuudella prosentilla oli korkeakoulututkinto. Kahdella prosentilla ei ollut peruskoulun päättötodistusta. (Määttä 2020a, 1–3.) Vuonna 2018 Suomessa työttömistä neljäsosalla ei ollut perusasteen jälkeistä tutkintoa tai tutkintotieto ei ollut tiedossa ja puolella korkein suoritettu tutkinto oli toisen asteen tutkinto (Suomen virallinen tilasto 2019). Tulos heijastelee kyselyn vastaajien koulutustaustoja.

Määttä (2018, 163–164) mukaan palveluiden ulkopuolelle jääneiden nuorten tavoittaminen on osoittautunut monissa Ohjaamoissa hankalaksi. Useat Ohjaamot korostavat olevansa kaikille nuorille avoimia, mutta käytännössä sillä viitataan kahteen asiaan. Avoimuudella

pyritään matalan kynnyksen periaatteen mukaisesti saavuttamaan heikossa asemassa olevat nuoret ja toisaalta luomaan mielikuvia myös korkeakoulutetuille suunnattuna paikkana. (Määttä 2018, 163–164.) Mikäli Ohjaamo nähtäisiin Määtän (2018, 163–164) mukaan vain syrjäytymisvaarassa olevien nuorten paikkana, eivät työtä etsivät nuoret ja työnantajat pitäisi sitä vetovoimaisena. Näin Ohjaamojen tavoitteet työllistymisen tukemisen kannalta eivät toteutuisi. Vastaavasti ovien sulkeminen monialaista tukea tarvitsevilta nuorilta vaurioittaisi Ohjaamoja eriarvoisuuteen puuttuvana toimijana. (Määttä 2018, 163–164.)

Ohjaamoista on tuotettu monenlaista tutkimusta ja asiantuntijatieta, jota hyödynnetään myös tässä työssä. Tärkeä pohja on Mirja Määtän (2017a) toimittama teos ”Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017”, jossa tarkastellaan Ohjaamojen toimintaa monipuolisesti. Syksyllä 2020 julkaistiin Mirja Määtän ja Anne-Mari Souton (2020) toimittama teos ”Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo. Nuorten ohjaus ja palvelut integraatiopyörteessä”, jossa Ohjaamoja tarkastellaan laajemmin monialaisten palveluiden ja ohjauksen näkökulmasta. Ohjaamot tuottavat ensisijaisesti itsenäisesti tietoa, mutta tietoa kerätään ja sen keruuta organisoidaan valtakunnallisesti myös Kohtaamo-hankkeen, ministeriöiden ja monien ulkopuolisten tutkijoiden sekä asiantuntijoiden kautta (Kohtaamo 2020). Esimerkiksi Mikko Valtakarin ja muiden (2020) Ohjaamojen vaikuttavuuteen pohjautuva laaja Valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminnan tilaama ”Ohjaamot – monialaista yhteistyötä, vaikuttavuutta ja uutta toimintakulttuuria” -tutkimus julkaistiin keväällä 2020. Myös vuosittain toteutettava itsearviointi, jonka vuoden 2019 aineiston sain analysoida, on yksi väylä mahdollistaa vertaisoppimista ja kerätä tietoa toiminnasta.

Ohjaamoista on tekeillä muutamia väitöskirjoja, ja esimerkiksi Sanna Toivainen (2019) tutki väitöskirjassaan Nuorten tuki -hankkeen (ESR 2010–2014) kehittämää Ohjaamoja sekä Avointa ammattiopistoa Pohjois-Karjalassa. Hän tarkastelee toimijuutta marginaalissa olevien nuorten elämänkerronnassa ohjaustyön näkökulmasta. Suoraan Ohjaamoihin liittyen on tehty myös erilaisia opinnäytetöitä (ks. Kohtaamo 2020).

3 ELÄMÄÄ UUDENLAISEN EPÄVARMUUDEN KESKELLÄ

Palkkatyön epävarmuuden lisääntymistä kuvataan prekarisaation käsitteellä. Se on tilanne, jossa “etualalle työntyvät ihmiselämän ja ihmislajin peruskysymykset: kuinka selvitä hengissä, kuinka rakentaa vakautta ja tulevaisuutta itselleen ja jälkeläisilleen tai mistä löytää edes hetkeksi turvapaikka” (Jokinen, Könönen, Venäläinen & Vähämäki 2011, 7). Prekarisaatiossa sosiaaliset turvaverkot eivät kannattele yksilöä enää samalla tapaa, palkkatyötä ei ole kaikille eikä koulutus takaa toimeentuloa. Prekarisaatio jakaa työllisiä ytimeen ja palkkatyön reunalle. Hyväosaisen palkkatyöväestön eduista huolehditaan, mutta samalla pimention jää joukko sellaisia, joiden neuvotteluasemat ovat heikkoja. (Pyöriä & Ojala 2017.)

Prekarisaatio ilmenee yksilöiden ja yhteisöjen osalta ”elämän epävakautena, epävarmuutena, tulevaisuuden perspektiivin katoamisena ja elämän merkityksen tai merkityksellisen elämän tunteen puuttumisena” (Jokinen ym. 2011, 7). Se voidaan nähdä toisen maailmansodan jälkeisenä kehityksenä, jossa koulutusta vaatimattomat työt ovat vähentyneet. Tilalle on syntynyt koulutusta, muttei sitä vastaavaa työtä. Kehityksen taustalla vanhoissa teollisuusmaissa ovat globalisaatio, työmarkkinoiden joustavuuden kasvu ja uusi globaali työnjako. (Johannessen 2019, 10.) Perinteinen tehdastyö on siirtynyt muun muassa Kiinaan ja innovaatiotalous keskittyy Eurooppaan ja Pohjois-Amerikkaan. Useista ammateista on muovautunut asiakaslähtöisyyttä korostavia palveluammatteja. (Parviainen, Kinnunen & Kortelainen 2016, 12–14.) Standingin (2011, 7–8) mukaan prekariaatti voidaan käsittää sosioekonomisena ryhmänä, joka ei kuitenkaan ole perinteinen yhteiskuntaluokka. Siihen voi kuulua kuka tahansa haavoittuvassa asemassa oleva (Pyöriä & Ojala 2017). Ervasti (2010, 157) korostaa, ettei työelämä enää jaa samalla tavalla ihmisiä selviin yhteiskuntaluokkiin: tilalle on syntynyt uudenlaisia, joskus epäselviä jakolinjoja.

Työn ja koko työelämän epävarmuuden lisääntymisestä on käyty julkista keskustelua ainakin 1990-luvulta asti. Uhkakuvat ovat voimistuneet globalisaation ja teknologioiden sekä digitalisaation kehittymisen myötä. (Sutela, Pärnänen & Keyriläinen 2019, 217.) Toisaalta Nätin ja Pyöriän (2017) mukaan työttömyysuhan kokeminen on ollut yleistä jo 1970-luvun lopulla, mutta se on voimistunut lama-aikoina. Työhön liittyvä epävarmuuden tunne vaikuttaa koko työvoimaan. Kuitenkin työelämän pirstaleisuus koettelee eri tavoin

epävarmoissa työsuhteissa olevia verrattuna turvatummissa työsuhteissa oleviin. (Åkerblad 2014, 26–27). Epävarmuus on yleisempää työntekijäasemassa olevien kohdalla sekä niiden keskuudessa, jotka ovat olleet aiemmin työttöminä (Nätti & Pyöriä 2017).

Prekarisaatio näkyy siinä, ettei yksilö voi tietää, saako hän ponnisteluistaan huolimatta palkkiota. Omia ratkaisuja on suunniteltava töiden ehdoilla tai uskallettava ottaa riskejä. Tällaisia voivat olla esimerkiksi asunnon ostamisen ja perheen perustamisen ajoittaminen. (Åkerblad 2014, 67–70.) Nuorten kohdalla se voi tarkoittaa nuoruuden pitkittymistä elämänvaiheena, jolloin aikuisuuteen miellettyjä asioita ei ole mahdollista toteuttaa heti (Vehkalahti 2017, 3). Nuorisobarometri 2016 -kyselyn perusteella nuorten kokemus turvattomuudesta tulee esiin erityisesti taloudelliseen pärjäämättömyyteen liittyvänä tunteena (Myllyniemi 2017, 50).

Yhteiskunnan muutos on tehnyt perinteisiksi miellettyistä aikuisuuden mittareista, kuten taloudellisesta itsenäisyydestä, aiempaa epävarmempaa. Nuorten polut kohti aikuisuuteen miellettyjä asioita ovat monimutkaistuneet viimeisten vuosikymmenien aikana, mutta samalla tämän tyyppisten ulkoisten tunnusmerkkien merkitys on hälventynyt aikuisuuden määrittämisessä. (Aapola & Ketokivi 2005, 25–26.) Pitkäaikaisessa prekaarissa työmarkkinatilanteessa olevat nuoret eivät voi muiden tavoin tutkia identiteettejään ja mahdollisuuksiaan (Westerback & Rissanen 2020, 175–176). Nuorisobarometri 2016 -kyselyn perusteella esimerkiksi työ, asunto ja perhe olivat edelleen yleisiä unelmia nuorten keskuudessa. Myös mielekästä työtä sekä työn ja vapaa-ajan tasapainoa pidettiin erityisen tärkeinä asioina. (Aapola-Kari & Wrede-Jäntti 2017, 159.)

Teollistumisen ajan riski liittyy yhteiskuntien muutokseen. Riskiyhteiskunnan synty kiteytyy modernisaatioon: maailma ei pysty hallitsemaan enää modernisaation tuottamia riskejä ja epävarmuuksia. (Beck 2009, 4–8.) Epävarmuus vaikuttaa kielteisesti hyvinvointiin sekä työasenteisiin. Epävarman tilanteen pitkittyessä seuraukset hyvinvoinnille voivat olla itse työttömyyttä pahempia (Sutela ym. 2019, 217.) Pyöriän ja Ojalan (2017) mukaan epävarmuuden kokemisesta on tullut pysyvä ilmiö, minkä takia ihmiset tuntevat työpanoksensa ja asemansa yhteiskunnassa aiempaa arvottomammaksi. Negatiiviseksi koetuista asioista huolimatta työolotutkimukset kertovat positiivisesta kehityksestä

viimeisten vuosikymmenien ajalta – myönteinen kehitys ei kuitenkaan jakaudu tasapuolisesti (Sutela ym. 2019, 343).

Yleisin työsuhteen muoto on edelleen kokoaikainen, vakituinen työ (Sutela ym. 2019, 68). Tilastot eivät tue kuvaa sirpaleisesta työstä, vaikka epätyypilliset työt (pääosin osa-aikatyö) ovat hieman yleistyneet viimeisinä vuosikymmeninä. Kehityskulussa on kiinnitettävä huomiota yksilöiden erilaisiin toiveisiin: osa-aikatyötä tehdään useimmiten omasta halusta, kun taas määräaikaisuus on usein vastentahtoista. (Nätti & Pyöriä, 2017.) Kokemus työllistettävyydestä voi olla myös positiivinen. Työttömyyttä ei pelätä aiemman työkokemuksen ansiosta, vaan kyse on enemmän tulevaisuuden vaihtoehtojen pohtimisesta. (Åkerblad 2014, 67–69.) Nuorten kohdalla tällaisia positiivisia kokemuksia ei iän puolesta ole kuitenkaan samalla tavoin ehtinyt muodostumaan. Epävarmuudessa eläminen voi näkyä vastustamisena – kieltäytyminen etukäteen suunnitellusta elämästä ja usko tulevista mahdollisuuksista on ”kieltäytymistä ylenpalttisesta huolesta koskien omaa työmarkkina-asemaa” (Åkerblad 2014, 79–80). Vähämäen (2011, 178–180) mukaan nuorten peruskoulun jälkeiset välivuodet voivat kertoa epäluottamuksesta koulutusta kohtaan.

Myllyniemen (2017, 58) mukaan 90 prosenttia Nuorisobarometri 2016 -kyselyyn vastanneista koki koulutuksen parantavan olennaisesti mahdollisuuksia saada työtä, minkä perusteella koulutukseen uskotaan. Farrugia (2019) huomasi Australiaan sijoittuvassa tutkimuksessaan nuorten suhtautumisessa työhön luokkaan liittyviä eroavaisuuksia. Keskiluokkaiset nuoret korostivat intohimon merkitystä suhteessa työhön, mikä teki heidät ajattelussa arvostetuiksi työntekijöiksi ja toisi menestystä työuralla. Koulutus nähtiin itsestään selvänä asiana. Vastaavasti työläistäustaiset nuoret korostivat kyvykkyyttä ja koulutusta tullakseen tuottaviksi työntekijöiksi. Heille työ merkitsi mahdollisuutta sosiaaliseen nousuun ja merkityksellisyyden tunteeseen. (Farrugia 2019, 714–718.)

Prekarisaation voimakkuudesta on nähtävillä ero tilastollisen ja laadullisen tutkimuksen välillä. Tilastollisen tutkimuksen valossa prekarisaatio ei näy voimakkaana epätyypillisten töiden lisääntymisenä. Marchart (2013, 10–11) käsittää prekarisaation moniulotteisena ilmiönä, joka koskettaa yksilöitä useilla ulottuvuuksilla. Hänen mukaansa sitä ei sen vuoksi voi lähestyä pelkästään kvantitatiivisilla menetelmillä: työsuhteiden tilastollinen tutkiminen ei anna riittävää ja johdonmukaista kuvaa prekarisaatiosta. Myös Pyöriä ja Ojala (2017)

tunnistavat kvantitatiivisen tutkimuksen heikkoudet. Mittareiden avulla ei ole mahdollista havaita kaikkia prekarisaation juonteita.

3.1 Yrittäjämäinen työntekijä riskien maailmassa

Uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa työntekijä on oman elämänsä yrittäjä. Yrittämisen ideaali vaikuttaa tapaan arvottaa itseä paitsi työelämän saralla, myös laajemmin. Yleiset normit muokataan koskemaan yksilöiden ammatillisia ja henkilökohtaisia arvoja tietynlaisina itseohjausmekanismeina. Ne ovat tekijöitä, joihin yksilöt joutuvat peilaamaan omia toimintojaan. (Åkerblad 2014, 23–40.) Vaade yrittäjämäisestä elämäntavasta asettaa vahvoja määreitä sille, millainen on hyvä ihminen. Siihen liittyy aktiivisuus, luovuus, rohkeus ja uskallus ottaa riskejä. Yrittäjämäinen yksilö on vastuussa kehityksestään. Hän tekee rationaalisia valintoja ja on laskelmoiva. Ei-toivottavaa on vanhanlaisen palkkatyöntekijän malli, johon liittyy passiivisuus ja kuuliaisuus. (Lahikainen & Harni 2016, 31–33.) Nuorten kohdalla itsen arvottaminen näkyy myös vertailuna ulkoapäin tuotettuihin aikuisuuden ideaaleihin (Aapola & Ketokivi 2005, 19).

Yrittäjämäisen työntekijän mallissa ihmisen on parannettava työmarkkina-asemaansa, samalla mahdollisuus huonoihin investointeihin väijyy taustalla (Lahikainen & Harni 2016, 33–35). Yksilöt pyrkivät minimoimaan riskit suunnittelemalla, varmistamalla ja keräämällä resursseja, kuten työnhakutaitoja (Fast 2006, 38–41). Ajattelun taustalla on uusliberalistinen käsitys yksilöstä, jonka mukaan kaikilla on samanlainen mahdollisuus menestyä (Parviainen ym. 2016, 11). Johannessen (2019, 10–11) toteaa, ettei suuri osa ihmisistä saa otetta yrittäjämäisestä elämäntavasta tai siedä epävarmuutta.

Uudessa vapaan toimijuuden tilassa yksilön on ristiriitaisesti ennustettava tulevaa, vaikka nykyisyys on huteralla pohjalla ja tulevaisuus täynnä kysymyksiä. Hänen on tehtävä rationaalisia valintoja, joilla toimeentulo ja mielekäs työ tulevaisuudessa varmistetaan. Toimintaa määrittää vaade liikkuvuudesta ja sen rinnalla kulkee ennakoimattomuus. Liikkuvuus paikantuu paitsi maantieteellisiin kysymyksiin, myös tapoihin rakentaa ammatillista identiteettiä ja liikkua erilaisten työtehtävien ja projektien välillä. (Åkerblad 2014, 19–38.) Työmarkkina-arvoa on ylläpidettävä aktiivisuudella, lisäkouluttautumisella sekä otettava tarvittaessa vastaan ”mitä tahansa työtä, harjoittelua tai kuntoutusta” (Pyöriä & Ojala 2017). Lähteenmaa (2011, 57) kuvaa erityisesti nuorten pyrkimyksiä vastata

asetettuihin (työ)elämän vaateisiin yliviritettynä toimijuutena. Tällöin vaateet hyvästä suunnittelusta, liikkuvuudesta ja aktiivisesta elämänotteesta liittyvät vahvasti nuorten siirtymiin. Työttömät nuoret tekivät Westerbackan ja Rissanen (2020, 172) mukaan strategisia valintoja, joilla he pyrkivät vastaamaan erilaisiin odotuksiin. Yksi näistä on toimintakeskeinen strategia, jossa nuoret pyrkivät olemaan aktiivisia ja näyttämään parhaimpansa itsestään. Siihen liittyi myös aktiivinen tuen hakeminen. Sopeutumisen strategiaan kuului täytyminen ja sinnittely. Välttämistästrategioissa välteltiin asioita huonojen kokemusten takia. (Westerback & Rissanen 2020, 172–175.)

Työllistyvyyttä on kritisoitu käsitteenä yksilökeskeisyydestä, joka hämärtää vastuun. Työttömyys on nähty yksilön työllistyvyyden puutteena ja rakenteiden sijasta yksilön henkilökohtaisena ominaisuutena. (Saikku 2013, 138.) Lahikaisen ja Harnin (2016, 37) mukaan yrittäjämäinen malli peittää ”riippuvuus- valta- ja riistosuhteet, joissa ihmiset elävät ja kehittävät itseään”. Suutarin mukaan (2002, 33–34) nuoren viihtyvyys työssä, riittävän toimeentulon saaminen ja kiinnittyminen huonoa työsuhteturvaa tarjoaviin pätkätoihin on nähty toisarvoisina asioina verrattuna työttömyyteen. Kysymykset yhteiskunnan rakenteellisesta eriarvoisuudesta on unohdettu keskittymällä yksilötason ongelmiin. Valinnanmahdollisuudet ovat pääasiassa hyväosaisten etuja. (Suutari 2002, 33–34.) Naumasen ja Silvennoisen (2010, 68) mukaan koulutusmahdollisuuksien kasvaminen ei ole poistanut eriarvoisuutta.

3.2 Nuorten toimijuudesta

Jyrkämä (2008, 195) määrittää toimijuuden kuuden ulottuvuuden kautta: kykenemisen, osaamisen, haluamisen, täytymisen, voimisen ja tuntemisen. Kykeneminen paikantuu fyysiseen ja psyykkiseen ulottuvuuteen, osaaminen yksilön tietoihin ja taitoihin ja haluaminen motivaatioon ja päämääriin. Täytyminen viittaa erilaisiin sosiaalisiin ja fyysisiin asioihin, joita esteet ja pakot rajaavat. Voiminen pohjautuu tilanteiden ja rakenteiden synnyttämiin mahdollisuuksiin. Tuntemiseen kuuluu omien tunteiden liittäminen asioihin muun muassa arvottamisen ja kokemusten kautta. (Jyrkämä 2008, 195.) Lisäksi toimijuuteen vaikuttavat erot taustoissa, joita ovat muun muassa sukupuoli, luokka, ikä, etninen tausta ja seksuaalisuus (Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 16). Tällaiset yhteiskunnalliset eronteot ovat myös ammatinvalintaan vaikuttavia tekijöitä (Brunila,

Hakala, Lahelma & Teittinen 2013, 9). Nuorten toimijuuteen vaikuttaa vahvasti muutoksessa oleva identiteetti (Juntunen 2019, 43–44). Assmuth (2019, 214) kirjoittaa ylijärjestyksen perheiden lasten toimijuudesta: lapsia kuunnellaan yhä useammin, mutta tärkeimmät päätökset tekevät vanhemmat. Ikä rajoittaa myös nuorten toimijuutta, joskaan ei oletettavasti yhtä suuresti kuin lasten kohdalla. Toimijuus paikantuu vallan käsitteeseen mahdollisuuksien, resurssien ja rajoitteiden näkökulmasta (Juntunen 2019, 11).

Vanhalakka-Ruoho (2014, 198) huomauttaa, että toimijuus määritetään usein aktiivisuuden ja eteenpäin pyrkimisen kautta – toimijuus voi kuitenkin olla myös tekemättä jättämistä, vetäytymistä ja odottamista. Käyttämieni aineistojen kysymyksenasetteluissa siirtymä nähtiin eteenpäin menemisenä. Nuorten kohdalla toimijuuteen liittyy vahvasti ajallinen ulottuvuus. Toimijuus syntyy elämänkulussa menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden vuoropuhelussa. (Juntunen 2019, 12.) Se muovautuu osana yksilön vuorovaikutusta ja kokemuksia ympäristöstään, mutta siihen vaikuttavat myös yhteiskunnalliset tekijät. Yksilöiden sosiaalisia elämänpolkuja voivat muuttaa esimerkiksi muutokset koulutusjärjestelmissä tai maailmanlaajuisen taloustilanteen kehittyminen. (Vanhalakka-Ruoho 2014, 194–195.) Muun muassa lama näkyy aina ensimmäisenä nuorten työttömyyden kasvuna (Karjalainen 2013b, 215).

Ihmisten sidokset ja toimijuutta määrittävät ehdot vaikuttavat tekemisen tapojen mahdollisuuksiin prekaarissa tilanteessa. Prekaarit olosuhteet voivat luoda haasteita yksilöiden peilattaessa omaa työmarkkina-asemaansa palkkatyöyhteiskunnan ihanteisiin ja vanhan teollisen yhteiskunnan vakauteen. (Åkerblad 2014, 45–49.) Työttömyys on myös itsessään toimijuutta rajoittavaa: esimerkiksi puute rahasta, työttömän työnhakijan matkustamisen rajoitteet ja raportointivelvoitteet rajoittavat toimintaa rakenteiden näkökulmasta (Lähteenmaa 2011, 53). Tällaiset nuorten toimijuuteen vaikuttavat rajoitukset näkyivät myös haastatteluissa.

4 NUORTEN OSALLISUUS YHTEISKUNNALLISENA PÄÄMÄÄRÄNÄ

Nuorten siirtymien onnistumisen tukeminen, syrjäytymiseen puuttuminen ja osallisuuden kasvattaminen ovat suoraan Ohjaamo-toiminnan lisäksi esillä monissa yhteiskunnallisissa ja valtiollisissa ohjelmissa. Pääministeri Marinin hallituksen ohjelmassa viitataan valtakunnalliseen nuorisotyön ja -politiikan ohjelmaan, jonka tärkeimmäksi teemaksi on nostettu nuorten syrjäytymisen ehkäisy ja osallisuuden kasvattaminen. Hallituksen ohjelmassa edistetään vähemmistöjen tukea, nuorten työllisyyttä ja mielenterveyttä sekä talous- ja työelämätaitoja. Siinä otetaan kantaa päihteiden käyttöön ja peliriippuvuuteen puuttumiseen. Ohjelman mukaan noin kuudesosa nuorista voi huonosti. Siinä on mainittu erikseen poikien syrjäytyminen, tyttöjen mielenterveysongelmat ja vähemmistöihin kohdistuva syrjintä inhimillisen kärsimyksen tuottajina sekä yhteiskunnallisina kustannuksina. (Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019, 172.) Vuonna 2013 alkaneen, Ohjaamoihin vahvasti liittyvän nuorisotakuun tehtävänä on taata kaikille alle 25-vuotiaille nuorille ja alle 30-vuotiaille vastavalmistuneille ”työ-, harjoittelu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikka viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi joutumisesta” (TEM 2013, 3). Toiminnan on tuettava siirtymiä ja tarvittaessa muiden palveluiden kautta edistettävä valmiuksia myöhemmin tapahtuviin siirtymiin. Se edellyttää viranomaisten ja muiden kentän toimijoiden (kuten oppilaitosten) yhteistyötä. (TEM 2013, 3–4.)

Nuorisolaissa (1285/2016) säädetään nuorisotyön ja -toiminnan edistymisestä, nuorisopolitiikasta sekä valtion ja kunnan vastuista ja rahoituksesta. Lain tavoitteena on tukea nuorten osallistumismahdollisuuksia yhteiskunnallisessa elämässä. Nuorisolain 9 §:ssä säädetään monialaisesta yhteistyöstä, jonka tehtävä on muun muassa edistää nuorten palveluiden yhteensovittamista alueella. Monialainen yhteistyö voidaan toteuttaa esimerkiksi kunnallisena ohjaus- ja palveluverkostona, jonka kohderyhmää ovat kunnassa asuvat nuoret. Nuorten syrjäytymisen ehkäisy ja elämänhallinnan parantaminen ovat olleet jo pitkään nuorten työvoimapolitiikkaa koskevien ohjelmien ja toimenpiteiden tavoitteina (Pietikäinen 2005, 226). Nuorten siirtymiä koulutukseen ja työhön on haluttu nopeuttaa esimerkiksi maan kilpailukyvyyn näkökulmasta (ks. Aapola 2005, 257). Pehkosen (2013, 34)

mukaan koulutusta koskevassa puheessa koulutusta on nivottu lähemmäksi työelämän ja taloudellisen tuottavuuden tavoitteita.

Syrjäytyminen määritetään osallisuuteen nähden normista poikkeamisena: palkkatyöhön perustuvassa yhteiskunnassa työttömyys ja koulutuksen ulkopuolisuus nähdään syrjäytymisenä (Suutari 2002, 35). Noin viisi prosenttia nuorista jää peruskoulusta valmistuttuaan työn ja koulutuksen kenttien ulkopuolelle. Vastaavasti lukio-opinnot keskeyttää pari prosenttia, ammattikoulun kahdeksan prosenttia ja korkeakoulun noin kuusi prosenttia. Ilmiöllä on sukupuoleen liittyviä tekijöitä, sillä jopa viidesosa nuorista miehistä keskeyttää ammatillisen koulutuksen. Myös maahanmuuttajataustaisten nuorten keskuudessa koulutuksen keskeyttäminen on kolme kertaa yleisempää kuin äidinkielenään suomea tai ruotsia puhuvien kohdilla. (Myrskylä 2018.)

Palkkatyön ja koulutuksen puute eivät väistämättä aja nuoria sosiaaliseen tyhjiöön. Useissa tapauksissa palkkatyön ulkopuolisuus ja asunnon puute synnyttävät nuorille syrjäytymisen tunteita, mutta samanaikaisesti lähiverkosto tuo yhteenkuuluvuutta. (Suutari 2002, 17–24.) Tuppuraisen (2009, 48–49) mukaan myös nuoret pitävät itse syrjäytymistä osin liioitteluna: se on määritetty ylhäältä päin. Suutarin (2002, 37–38) mukaan olisikin mielekkäämpää puhua palkkatyön ja koulutuksen marginaalissa olevista nuorista. He ovat etäällä, mutta eivät niin ulkopuolisina yhteiskunnasta kuin syrjäytymisen viitekehys määrittää. Omat verkostot auttavat stressaavissa elämäntilanteissa selviytymisessä ja luovat sosiaalista pääomaa. Ne auttavat kiinnittymään yhteiskuntaan. (Suutari 2002, 37–44.) Sosiaalisen pääoman käsitteen mukaisesti sosiaaliset suhteet nähdään omanlaisinaan sijoituksina, joiden myötä voidaan saavuttaa pääsy erilaisille verkostoille. Pääsy ei ole kuitenkaan kaikille samalla tavoin mahdollista. (Field 2003, 12.)

Johannessen (2019, 19) toteaa länsimaissa niiden nuorten, jotka putoavat koulutuksesta, kärsivän todennäköisesti tulevaisuudessa köyhyydestä. Saaren (2015) mukaan sellaiset henkilöt, jotka jäävät työhön ja koulutukseen liittyvien myönteisten siirtymien ulkopuolelle, pysyvät absoluuttisesti samassa asemassa. Heidän suhteellinen asemansa kuitenkin heikkenee muiden hyvinvoinnin ja terveyden kasvaessa. Merkittävä osa huono-osaisuudesta pohjautuu tällaiselle kehityskululle. (Saari 2015.) Peruskoulun päättötodistuksen varaan jäämistä selittävät yksilöllisellä tasolla muun muassa mielenterveyden häiriöt, huono

koulumenestys, perheen suhteellinen köyhyys ja vanhempien matala kouluttautuminen. Myös luokkatyörauha vaikuttaa asiaan. (Merikukka ym. 2019, 411.) Siisiäisen (2014, 109) mukaan tyypillisiä työttömien nuorten kierteitä ovat ”alhainen koulutus, huono itsetunto, epäonnistumisen kokemuksiin liittyvä häpeä, vähäiset työelämävalmiudet, työkokemuksen puute, työnantajien ennakkoluuloisuus ja varovaisuus sekä työpaikkojen niukkuus ja tasovaatimukset, jotka vahvistavat toinen toistensa vaikutusta”.

Osa nuorisoprojekteista jakaa nuoret sellaisiin, joita voidaan auttaa, ja sellaisiin, joita ei voida. Lähtökohtana on auttaa apua tarvitsevia, mutta mieluiten sellaisia, jotka auttavat itseään jo valmiiksi. (Suutari 2002, 52–53.) Nuoria on kuvattu stereotyyppisesti heikon työmoraalin ja vastuuntunnon omaavina henkilöinä, jotka siirtävät vastuun itsestään hyvinvointivaltion ammattilaisille. Tutkimukset eivät kuitenkaan tue tällaisia stereotyyppioita. (Ervasti 2010, 158.) Yhdessä hyvinvointivaltion reformissa, uudessa julkisjohtamisessa (New Public Management), julkisella sektorilla on alettu korostamaan markkinoiden, yksityistämisen, kilpailun ja kilpailuttamisen merkitystä (Julkunen 2018). Ajattelussa julkiset toimijat pyrkivät tulostavoitteisiin, mikä vaikuttaa asiakassegmentointiin. Sen vuoksi asiakkaiden elämäntilanteet tulevat yksinkertaistetuiksi erityisesti niissä tilanteissa, joissa asiakkaat kuuluvat kahden segmentin (kuntoutujat ja etuusasiakkaat) väliin. (Karjalainen 2013a, 109.)

Suhdannevaihtelut vaikuttavat nuorten työllistymiseen muuta väestöä voimakkaammin. Heikkoina talous- ja työllisyysolosuhteiden aikoina nuorten työmarkkinoille pääsy on hankalampaa ja nuoret hakeutuvat useammin koulutukseen. (Tuppurainen 2009, 12.) Esimerkiksi finanssikriisi on hankaloittanut viime vuosina nuorten mahdollisuuksia päästä ylempään toimihenkilöasemaan (Alatalo, Mähönen & Räisänen 2017, 9). Suhdannevaihtelut ja yhteiskunnalliset kriisit hankaloittavat nuorten siirtymiä (Westerback & Rissanen 2020, 161–162) – koronaviruspandemian vaikutukset tulevat myös eittämättä näkymään juuri nuorten kohdalla.

NEET-nuori on tilastollinen käsite, joka kuvaa Tilastokeskuksen tilastoissa 15–24-vuotiasta nuorta, joka ei ole työssä, koulutuksessa, ase- tai siviilipalveluksessa. Se on lyhenne Eurostatin mukaisesti sanoista ”Not in Employment, Education or Training”. Eurostatin käyttämä määrite kuvaa työn, koulutuksen ja harjoittelun ulkopuolella olevia, eikä sen

perusjoukkoon kuulu Suomen mallin tavoin varusmies- tai siviilipalveluksessa olevat. (Tilastokeskus 2020.) Eurostat määrittää NEET-nuoreksi 15–29-vuotiaat nuoret (ks. European Commission 2020b). NEET-aste kertoo näiden nuorten osuuden koko ikäluokasta (Tilastokeskus 2020). 15–24-vuotiaiden nuorten työttömyysaste, eli työttömien osuus koko ikäluokan työvoimasta (työlliset ja työttömät), oli 18,4 prosenttia vuoden 2020 helmikuussa, jolloin aloin kirjoittaa graduani. Vastaavasti koko väestön työttömyysaste oli tuolloin 6,9 prosenttia. (Suomen virallinen tilasto 2020a.) Marraskuussa 2020, koronaviruspandemian aikana, työttömyysaste oli 6,9 prosenttia ja 15–24-vuotiaiden nuorten työttömyysaste 16,5 prosenttia (Suomen virallinen tilasto 2020b). Nuorisobarometri 2016 -kyselyssä nuorten miesten koulutustaso oli naisia matalampi ja NEET-aste korkeampi (Myllyniemi 2017, 67).

4.1 Aktivointi

Erilaisilla aktivointipolitiikoilla on pyritty yrittäjämäisyyttä korostavan ajattelun mukaisesti saamaan yksilöt edistämään työllistymismahdollisuuksiaan (Julkunen 2013). Syrjäytyminen tuli Suomessa osaksi yhteiskunnallista keskustelua alun perin 1970-luvulla, mutta erityisesti 1990-luvulla se nousi teoreettisena käsitteenä. Aktivointitoimenpiteet nähtiin työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten kohdalla tärkeimpinä toimina. (Suutari 2002, 11–15.) Aktivointi on useissa maissa koskenut juuri nuoria. Aktivoinnin oleellisia kysymyksiä ovat nuorten kohdalla kouluttautuminen, ammatillinen osaaminen, työkyvyn ylläpito ja työttömyyden katkaisu. Olennaisia palveluja ovat koulutukseen, työhön sekä terveyteen ja työkykyyn nivoutuvat palvelut. (Karjalainen 2013b, 215–217.)

Lähteenmaan (2011, 49) mukaan aktivointi on nuorten kohdalla osoittautunut toimivaksi keinoksi niissä tilanteissa, joissa työmarkkinat toimivat. Vastaavasti hänen mielestään esimerkiksi lama-aikoina työmarkkinatoimenpiteiden onnistuminen on ollut kyseenalaista. Aktivointi toimii Tuppuraisen (2009, 56) mukaan niiden nuorten kohdalla, jotka ovat hyvin resursoituja. Hänen mukaansa niihin nuoriin, joilla on elämänhallinnallisia ja terveydellisiä ongelmia aktivointi ei vaikuta ollenkaan tai voi vaikuttaa jopa epätoivottavalla tavalla. Yleisesti ottaen ne nuoret, jotka ovat aktiivisimpia töiden etsinnässä, ovat myös niitä, joilla on parhaimmat mahdollisuudet saada työtä. Työn etsimisen lopettamiseen liittyy useita samanaikaisia tekijöitä. (Ylistö 2018, 29–30.) Aktiivisuus vaatii yksilöltä voimaa, kykyä ja erilaisia valmiuksia, jotka ovat vieraita asioita joillekin nuorille (Pohjantammi 2007, 11).

Sanktioiden on katsottu toimivan parhaiten sellaisiin, joiden edellytykset työllistyä ovat parhaimmat. Eniten ne vaikeuttavat sellaisten nuorten elämää, joilla on muutenkin haasteita päästä työmarkkinoille. (Uusikangas & Hiilamo 2020, 137–138.)

Uusliberalistinen koulutuspolitiikka pyrkii saamaan yksilöt tekemään valistuneita koulutus päätöksiä sekä kouluttautumaan ilman katkoksia. Samalla työelämä odottaa kaikkien olevan koulutettuja – puhutaan arvoiltaan ja tavoiltaan keskiluokkaistuneesta työelämästä, jossa luvussa 3 kuvatun mukaisesti koulutusta vaatimattomat työt ovat kadonneet. (Aaltonen & Lappalainen 2013, 126.) Koulutusta pidetään yleisesti tärkeänä syrjäytymisen ehkäisijänä (Tuppurainen 2009, 36). Aaltosen ja Lappalaisen (2013, 111) mukaan koulutuspoliittisessa keskustelussa syrjäytymisen ehkäisy liitetään kuitenkin pääosin ammatillisen koulutuksen kenttään, erityisesti niille aloille, joissa on alhaiset sisäänpääsyrajat. Niemen ja Kurjen (2013, 210) mukaan ”hakeutumalla ’edes johonkin’” nuoret voivat todistaa aktiivisuuttaan ja täyttää siten yhden työntekijäkansalaisuuden ehdoista. Lähteenmaa (2011, 55) toteaa nuorten taistelevan omalla aktiivisuudellaan passiivisuutta vastaan, jonka pelätään vievän lopulta elämänhallinnan.

4.2 Ohjauksellinen työ

Ohjaus on neuvontaa syvällisempää työtä, jota käytetään, kun pelkkä neuvonta ei riitä (Leiman 2015a, 20). Asiakkaan elämänsä hahmottaminen on yksi ohjaustyön perusteista. Elämänsä kulku on täynnä erilaisia siirtymiä muun muassa koulutusasteelta toiseen ja työhön. Näissä tilanteissa yksilöt joutuvat tarkastelemaan uudelleen mahdollisuuksiaan ja suuntia elämänsä kululle. Siirtymät haastavat toimijuutta ja ohjauksen on tuettava siirtymävaiheen onnistumista. Elämänsä kulku ja suunnanotto vaativat toimijuutta. (Vanhalakka-Ruoho 2014, 192.) Ohjaamojen työntekijät ovat osaltaan mukana nuoren elämän risteyskohdassa, siirtymässä. Elämänsä kulkuun liittyvät käännteet yhdistyvät yksilön valintoihin, mutta osittain kyse on myös sattumasta (Juntunen 2019, 7). Nuorten siirtymät teoreettisesti ymmärrettyinä käsitteinä kuvaavatkin elämänmuutoksia, eikä niissä ole kyse pelkästään yksilöiden omiin ratkaisuihin liittyvistä asioista (Aapola & Ketokivi 2005, 11).

Ohjauksen mahdollistaminen vaatii yhteyden syntymisen ohjattavan ja ohjaajan välillä, ohjattavan näkökulman tunnistamisen ja toimien oikean hetken ajoituksen. Todelliset syyt esimerkiksi sille, miksi nuori haluaa olla työtön, on tunnistettava. (Leiman 2015b, 31–33.)

Koivuluhta ja Ruponen (2015, 8–9) toteavat, että henkilökohtainen ohjaustyö tulisi rakentaa nuorten vaihtelevista tarpeista käsin: esimerkiksi nuoret, joilta puuttuu perheen tuki ovat usein hankalimmin tavoitettavissa. Ohjaustyön lähtökohtia tulisi olla ”asiakaslähtöisyys, asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja yksilöllisyyden kunnioittaminen” (Koivuluhta & Ruponen 2015, 11). Nuoren elämäntilanne tulisi nähdä kokonaisuutena suunniteltaessa kestäväällä tavalla hänen seuraavia askeleitaan. Tässä suhteessa on tärkeää rakentaa nuorelle kestävä suhde ainakin yhteen työntekijään. (Wrede-Jäntti 2018, 82.) Vanhalakka-Ruohon (2014, 199) mukaan työttömyyden alku voi tuntua yksilöstä pieneltä kuolemiselta ja pitkään jatkuva työttömyys aiheuttaa osattomuuden tunnetta. Ohjauksessa tulisi olla hänen mukaansa herkkyyttä kuunnella näitä tunteja ja luoda yksilölle uusia, merkityksellisiä näköaloja.

Nuorten suhteessa työhön on Koivuluhdan ja Ruosen (2015, 6–5) mukaan eroja verrattuna ohjaajien malleihin. Nuoret voivat hahmottaa työelämän toisenlaisella tavalla. Ohjaustyössä uusinnetaan vanhan työn malleja ja rakenteita, eikä vaihtoehtoisia tapoja uskalleta tarjota epäonnistumisen pelossa. Tämä aiheuttaa ristiriitaista tietoa nuorille: oma polku tulisi olla selvillä jo yläkoulussa ja nuoren tulisi toimia sen mukaan. Samalla yksilön roolia oman urapolun rakentajana korostetaan ja kerrotaan, ettei kenellekään ole vain yhtä polkua. (Koivuluhta & Ruponen 2015, 4–5.)

Åkerbladin (2014, 34–35) esille nostama tulevaisuuden suunnittelun vaade kuormittaa ohjaustyötä. Nuoret elävät tulevaisuudessa sellaisessa yhteiskunnassa, josta ohjaajillakaan ei juuri tietoa. Elämänohjeiden tarjoaminen on haastavaa ihmisten ollessa kiinni nykyisyydessä tai jopa menneessä. (Koivuluhta & Ruponen 2015, 8.) Archer (2012, 6) kuvaa tilannetta kontekstuaaliseksi ristiriidaksi (*contextual incongruity*): vanhat toiminnan tavat eivät enää vastaa nykyisiin tilanteisiin. Institutionaaliset keinot tilanteiden vaikuttamiseen voivat olla hitaita suhteessa yhteiskunnan nopeisiin muutoksiin ja ne perustuvat lähtökohtaisesti palkkatyöyhteiskunnan malliin. Tällöin yksilöt päätyvät toimimaan vanhan työn tavoilla ja arvoilla uuden työn kentillä. (Åkerblad 2014, 34–35.)

5 TUTKIMUSMETODOLOGIA

Käytän tutkielmassani monimenetelmäisyyttä ja tutkielman aineisto koostuu kolmesta valmiista aineistosta. Näistä ensimmäinen on kvalitatiivinen kahden eri Ohjaamon työntekijöiden ryhmähaastattelu. Se on osa laajempaa Ohjaamoista työelämään -projektia ja aineiston on kerännyt kesällä 2019 tutkija Mirja Määttä korkeakouluharjoittelija Jyrki Virran kanssa. (ks. Määttä 2019a.) Toinen kvalitatiivinen aineisto on Ohjaamojen itsearviointikyselyn osa-aineisto (Määttä 2019b), jonka analysoin korkeakouluharjoittelussani (ks. Männistö 2020a; 2020b).

Kolmas aineistoni on kvantitatiivinen Nuorisosian neuvottelukunnan ja Nuorisotutkimusseuran (2019) Nuorisobarometri 2017 -aineisto, jossa on selvitetty muun muassa koulutukseen ja työelämään liittyviä kysymyksiä 15–29-vuotiailta nuorilta. Päähuomioni on Ohjaamojen työntekijöiden ryhmähaastatteluissa, joita itsearviointikyselyn osa-aineisto täydentää. Nuorisobarometri 2017 -aineisto tuo puolestaan vertailtavuutta Ohjaamojen työntekijöiden ja nuorten välisiin näkökulmiin. Nuorisobarometri 2017 -aineiston osalta on huomioitava, että vastaukset kertovat tilastollisista tyypillisyyksistä. Kyselyyn vastasi yhteensä 1902 nuorta. Vastaajista 980 oli päätoimisesti koululaisia tai opiskelijoita, 634 palkkatyössä, 128 työttömiä, 46 yrittäjiä, 39 vanhempainvapaalla, 19 työpajassa, ammattistartissa, työkokeilussa tai -harjoittelussa ja loput muissa tilanteissa tai he eivät vastanneet. Näin ollen vastaajat on ymmärrettävä yleisesti nuorina, ei tyypillisinä Ohjaamojen asiakkaina, jotka olisivat välttämättä elämän siirtymätilanteissa.

Monimenetelmäisyys rikastutti tutkielmaa esittämällä työntekijöiden ajatusten vastineeksi nuorten näkökulmia. Samalla ilmiöitä oli mahdollista tutkia yleisemmin. Kvalitatiivista aineistoa voidaankin käyttää kvantitatiivisen aineiston etukäteiseen testaamiseen, jolloin on mahdollista pohtia mittareiden mielekkyyttä tutkimusongelmien kannalta (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 136). Tutkielmaa haastoi aineiston rajaaminen mielekkäällä tavalla ja siitä raportointi annetussa laajuudessa. Kiinnostavaa materiaalia olisi ollut paljon tilastoaineistossa, mikä tukee tarvetta vastaavanlaisille tutkimusasetelmille myös jatkossa.

Esittelen seuraavaksi tarkemmin tutkielmassa käytetyt aineistot. Kuvaan alaluvussa 5.1 ryhmähaastatteluja ja alaluvussa 5.2 ryhmähaastattelua täydentävää Ohjaamojen itsearviointikyselyn osa-aineistoa sekä kerron molemmissa alaluvuissa erikseen käytetyistä

analyysimenetelmistä. Kerron alaluvussa 5.3 Nuorisobarometri 2017 -aineistosta ja analyysissä käytetystä tilastollisesta testistä. Esitän luvun lopussa tutkielmaan liittyvät eettiset kysymykset.

5.1 Ohjaamojen ryhmähaastattelut

Molempien haastattelujen taustalla olevat Ohjaamot ovat suhteellisen suuria kokoluokaltaan ja ne sijaitsevat kaupungeissa. Haastatteluihin osallistui TE-palveluiden, nuorisopalveluiden ja koulutusalan työntekijöitä. Tällaiset ammatilliset jakaumat ovat varmasti vaikuttaneet keskustelujen näkökulmiin. Esimerkiksi sosiaalityöntekijällä voisi olla hieman erilainen tulokulma nuorten tilanteisiin. Tällöin keskusteluissa olisi voinut olla enemmän näkemysten kiistoja kuin niissä nyt oli. Yhteensä ensimmäiseen haastatteluun osallistui viisi haastateltavaa ja toiseen 11. Ensimmäinen haastattelu kesti 78 minuuttia ja toinen 93 minuuttia. Ensimmäisestä haastattelusta on 20 sivua litteroitua materiaalia ja toisesta 40.

Haastatteluissa hyödynnettiin virikkeellistä ryhmähaastattelua. Virikkeellisen ryhmähaastattelun tehtävänä on ohjata haastateltavia tulkitsemaan esitettyjä virikkeitä, kuten videoita, ja siten ”stimuloida tutkittavaan aiheeseen liittyviä mielikuvia” (Egerer ym. 2018, 25). Haastateltaville näytettiin ensin lyhyt video, jossa erilaisilla aloilla olevat nuoret kuvasivat omia kokemuksiaan työelämästä koulun jälkeen sekä unelmiensa toteuttamista (ks. Kunkoululoppuu.fi 2017). Haastateltavat puhuivat aluksi nuorten unelmista ja video toimi siten onnistuneena virikkeenä. Haastatteluissa keskusteltiin sen jälkeen muun muassa nuorten vaikeuksista päästä työmarkkinoille, epäreilusta kohtelusta työpaikalla ja ammatinvalinnoista (ks. liite 1).

Ryhmähaastattelut mahdollistavat vuorovaikutuksen tarkastelun ja ne auttavat ymmärtämään, millaisia käsityksiä ryhmät tuottavat. Ne kertovat samalla arvoista: onnistuessaan ryhmähaastattelut tuottavat monipuolisen ja rikkaan aineiston. Ne voivat kuitenkin myös joiltakin osin epäonnistua esimerkiksi joidenkin haastateltavien puhuessa liikaa ja toisten vaietessa. (Pietilä 2017, luku 4.) Haastatteluaineistot olivat monipuolisia ja niissä oli useita tulokulmia aiheisiin. Haastatteluissa oli kuitenkin selvästi eroja puheenvuorojen käyttöjen määrissä. Ensimmäisessä haastattelussa puheenvuoroja käytettiin seuraavasti: 85, 48, 34, 22 ja 15. Toisessa haastattelussa haastateltavia oli 11, joista kaksi haastateltavaa ei ollut heti alusta asti läsnä. Muutamissa kohdissa haastatteluaineistoa ei

pystytty erottamaan puhujaa. Olen laskenut puheenvuorojen erittelyyn mukaan kohdat, joissa puhuja on tiedossa. Se kertoo kuitenkin jo sellaisenaan puheenvuorojen epätasaisesta jakautumisesta: 82, 68, 64, 52, 50, 30, 21, 11, 6, 4 ja 2. Raportoinnissa on tämän takia pyritty selventämään tarkemmin pseudonimien avulla, ketkä ovat ilmaisseet tietyn mielipiteen. Keskusteluista on tehty yleistyksiä siltä osin, kun sille on ollut perusteita.

Molemmissa haastatteluissa erottuivat Pietilän (2017, luku 4) esille nostamat asiat: toiset puhuivat liikaa ja toiset vaikenivat lähes kokonaan. Erityisesti toisessa haastattelussa, todennäköisesti suuren ryhmäkoon takia, ilmiö on nähtävissä selvästi. Yksi haastateltava on käyttänyt 82 puheenvuoroa ja toinen käytännössä oman esittelynsä lisäksi sanonut vain yhden asian. Tässä suhteessa erityisesti toisen haastattelun osalta pienempi ryhmäkoko olisi voinut toimia paremmin. Toisaalta puheenvuorojen käyttöön vaikuttavat ihmisten luonteet ja kyseisissä asiantuntijahaastatteluissa myös työkokemuksen määrä.

Molemmat haastattelut olivat varsinaisen keskustelun osalta suurimmaksi osaksi yhteneväisiä ja haastateltavat tukivat pääosin toistensa huomioita: näkemyksiä kiistettiin vain muutamia kertoja. Toisaalta kyseessä on valmis aineisto, minkä takia en ole päässyt kokemaan haastattelun vuorovaikutusta henkilökohtaisesti. Oma kokemus olisi varmasti tuonut aineiston tulkinnoille toisenlaisia, laajempia ulottuvuuksia. En ole esimerkiksi nähnyt vuorovaikutukseen liittyvää kehonkieltä, kuten vaikkapa mahdollisia nyökkäyksiä tukemisen merkinä tai pään pudistelua kieltäytymisen merkinä. Näin ollen osallistujien todellista aktiivisuutta tai passiivisuutta keskusteluissa ei voi ymmärtää vain puheenvuorojen käyttöjen määrillä. Erityisesti toisen haastattelun litteroituun aineistoon oli merkitty naurua ja haastatteluaineistosta välittyi positiivinen ja tiivis kuva ryhmän dynamiikasta. Sukupuolijakaumaltaan haastattelut olivat epätasaisia: ensimmäiseen haastatteluun osallistui pelkästään naisia ja toiseen vain kaksi miestä. Haastateltavien sukupuolijakauma kertonee laajemmin ammattien epätasaisesta sukupuolijakaumasta naisvaltaisissa Ohjaamoissa.

Käytin ryhmähaastattelun analyysissa kategoria-analyysia ja lähilukua. Kategoria-analyysin avulla voidaan kiinnittää huomiota työntekijöiden tapoihin kategorisoida toimintaa, asiakkaita ja maailmaa (Määttä 2019c, 159–160). Huomiota voidaan kiinnittää siihen, millaisia kategorioita keskusteluista nousee ja millaisia kuvia muun muassa nuorista

kategoriat luovat (ks. esim. Outila & Lantela 2019, 19). Tällaisia keskusteluissa muodostuneita kategorioita olivat esimerkiksi unelmia toteuttavat nuoret ja muut nuoret, helposti työllistyvät sekä apua tarvitsevat nuoret. Katteoria-analyysi auttoi hahmottamaan haastatteluissa esitettyjä, sinänsä kiistanalaisia tulkintoja ”tyypillisestä” Ohjaamon nuoresta sekä työelämässä tapahtuneista muutoksista uuden ja vanhan työn osalta. Tällaiset muutokset pakottivat myös ohjaajat tarkastelemaan omaa työtään uudelleen. Katteoria-analyysia täydentää tutkielmassa väljästi määritelty lähiluku. Lähiluvussa tekstiä luetaan useita kertoja ja sen avulla pyritään löytämään uusia näkemyksiä. Tulkintaa syvennetään, mutta samalla aiempia näkemyksiä voidaan kiistää. (Pöysä 2015, 30–31.)

Aloitin analyysin lukemalla molemmat haastatteluaineistot läpi muutamia kertoja ja kiinnitin huomiota vastinpareihin, kategorioihin. Syvensin analyysia lukemalla aineistoa yhä uudelleen ja pyrin muodostamaan uusia kategorioita. Luin aineistoa läpi aluksi sellaisenaan ja jaottelin sitä karkeisiin teemoihin vaiheittaista kirjoitustyötä varten. Kirjoitin otsikoihin jaotellun ”raakaversion” näiden teemoittelujen pohjalta, minkä jälkeen luin aineiston uudelleen läpi Atlas.ti-ohjelmaa hyödyntäen. Pyrin siten löytämään pieniä merkityksiä aineistoista sekä etsimään aiempia tulkintoja kiistäviä tekijöitä. Lähilukuun pohjautuva menetelmä osoittautui hyväksi ja löysin joitakin uusia tulokulmia analyysiini.

5.2 Ohjaamojen itsearviointikyselyn osa-aineisto

Ohjaamojen itsearviointikyselyn osa-aineisto sisältää kaksi avointa kysymystä:

- 1. Mitkä tekijät alueellanne hankaloittavat nuorten siirtymiä koulutukseen ja työelämään?*
- 2. Mitä kehittämiskohteita näette Ohjaamonne nuorten siirtymiä tukevassa toiminnassa?*

Ensimmäiseen kysymykseen vastasi 43 Ohjaamoä ympäri Suomen ja toiseen 42. Suurimmassa osassa vastauksia haastavia tekijöitä ja kehittämiskohteita oli luetteloitu. Tein aiemmin työharjoittelussani tietynlaisen teemoittelun (ks. Männistö 2020a; 2020b), mutta muutin tutkielmaa varten hieman aiempaa teemoittelua ja pyrin siten kuvaamaan aineistoa tarkemmin. Itsearviointikyselyä koskevan osa-aineiston tehtävänä on täydentää haastatteluaineistoa laajemman valtakunnallisen kentän näkökulmasta. Aineisto tuo esille

myös alueellisten erityispiirteiden tuomat haasteet, kuten pitkät etäisyydet ja koulutusmahdollisuuksien puutteet. Teemoittelulla on pyritty yleistykseen.

Kirjoitettuani haastatteluja koskevan osion analysoin Ohjaamojen itsearviointikyselyn osaineiston. Taulukoin vastaukset yksinkertaisesti Excel-ohjelmaan tuottamieni teemojen eli kategorioiden mukaisesti. Kirjoitin tämän jälkeen aineistosta erittelyn. Tein lopuksi yhteenvedon haastatteluaineistojen sekä itsearviointikyselyn osalta. Pyrin tällä tavoin etenemään askel kerrallaan ja muodostamaan lopuksi kokonaiskuvaa. Analysoin tutkielmaa varten ensin laadulliset aineistot, joiden johtopäätösten perusteella rajasin kvantitatiivista aineistoa. Menettely korosti tutkielman kvalitatiivisen aineiston merkitystä suhteessa sen kvantitatiiviseen aineistoon.

5.3 Nuorisobarometri 2017 -aineisto

Nuorisobarometri 2017 -aineistossa on yhteensä 1902 vastaajaa Manner-Suomesta. Aineisto on kerätty vuonna 2017 puhelinhaastattelulla ja siinä on 241 muuttujaa. Aineiston on jakanut Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. (Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto 2019; Nuorisoasiain neuvottelukunta & Nuorisotutkimusseura 2019; ks. Pekkarinen & Myllyniemi 2018). Valitsin aineistosta työhön ja koulutukseen liittyviä tutkimusmuuttujia, joiden riippuvuutta testasin useisiin taustamuuttujiin. Käytin analyysissä SPSS-ohjelmaa. Analyysi on tehty ristiintaulukoimalla, käyttämällä khii toiseen (χ^2) -riippumattomuustestiä. Testi on epäparametrinen ja sen oletuksena ovat, että tarkastellut muuttujat ovat kategorisia (laatuero- tai järjestysasteikollisia) ja havaitut frekvenssit suurempia kuin viisi. Testi kertoo muuttujien välisestä voimakkuudesta. Yhteisjakaumaa kuvataan useimmiten kontingenssitaululla. (Nummenmaa 2009, 300–308.) Analyysiin valitut muuttajat ovat tyypiltään kategorisia ja testi soveltui valittujen muuttujien yhteyksien analyysiin hyvin.

Hypoteesia testataan hyödyntämällä laskettuja p-arvoja eli havaittuja merkitsevyytasoja. Arvot vaihtelevat välillä 0–1 klassisen todennäköisyyden mukaisesti. Ne kertovat todennäköisyydestä, jolla vaihtoehtoinen H_1 hypoteesi on väärin. Käyttäytymistieteissä on määritetty rajat p-arvolle, joihin tulkinta perustuu. (Nummenmaa 2009, 148–149.) Tällaisia kriittisiä arvoja Nummenmaan (2009, 149) mukaisesti ovat:

”p= .05: vaihtoehtoinen hypoteesi on 5 %:n todennäköisyydellä väärä
p= .01: vaihtoehtoinen hypoteesi on 1 %:n todennäköisyydellä väärä

$p = .001$: vaihtoehtoinen hypoteesi on 0.1 %:n todennäköisyydellä väärä”.

Käytän analyysissani p -arvoa 0.05 kriittisenä arvona, jota on yleisesti käytetty esimerkiksi tilastollisten menetelmien kurseillamme kriittisenä arvona. Myös Nummenmaan (2009, 149) mukaan ihmistieteissä on käytännössä hyvin epätodennäköistä saada $p = .01$ pienempiä arvoja, jolloin 0.5:n suuriset p -arvot tulkitaan riittäväksi merkitsevyystasoksi vaihtoehtoisesta hypoteesista.

Eettisesti kestävässä tutkimuksessa noudatetaan hyvän tieteellisen käytännön periaatetta, jonka yksi tärkeimmistä lähtökohdista on ihmisarvon kunnioittaminen. Käytännössä kyse on tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta: tutkimukseen osallistumisen on oltava vapaaehtoista ja perustuttava suostumukseen. Ketään ei saa pakottaa tutkimukseen. Tutkittavalla on oltava tieto, mitä tulee tapahtumaan ja hänen on kyettävä tekemään rationaalisia arviointeja suhteessa tutkimukseen. (Hirsjärvi ym. 2009, 23–25.) Eettisessä tutkimuksessa ei tuoteta harmeja tutkittaville tai itselle. Tutkittavilla on oltava oikeus vetäytyä missä tahansa tutkimuksen vaiheessa pois siitä ja tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden yksityisyyttä on kunnioitettava. (Heap & Waters 2019, 48–49.) Periaatteet näkyvät tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeessa, jossa painotetaan tutkittavan informoimista tietojen käytön ja mahdollisten haittojen näkökulmasta sekä henkilötietojen käsittelyä oikealla tavalla (ks. TENK 2019).

Kaikkien aineistojen osalta tutkimukseen osallistuminen on ollut vapaaehtoista. Käytän Ohjaamojen haastattelujen analyysissa pseudonimiä ja olen poistanut muut viittaukset, joista henkilöt tai paikat voitaisiin tunnistaa. Ohjaamojen itsearviointikyselyn osa-aineiston osalta en mainitse yksittäisten toimipaikkojen vastauksia, vaan raportoin niistä yleisellä tasolla. Nuorisobarometri 2017 -aineiston kohdalla anonymisointi oli tehty valmiiksi. Näin ollen minulla ei ole ollut tutkijana tietoa, ketkä ovat ylipäänsä osallistuneet kyselyyn. Ensimmäiseen Ohjaamojen ryhmähaastatteluun osallistuvien henkilöiden pseudonimet ovat: Aino1, Heta1, Alisa1, Eija1 ja Anu1. Toiseen Ohjaamojen ryhmähaastatteluun osallistuvien työntekijöiden pseudonimet ovat: Iris2, Kirsi2, Jenni2, Katri2, Lasse2, Siiri2, Mervi2, Liisa2, Minna2, Terhi2 ja Jari2. Nimen perässä olevalla numerolla tarkoitetaan haastattelua, johon henkilö on osallistunut. Raportointia on pyritty tällä tavoin yksinkertaistamaan. Joissakin yksittäisissä kohdissa litteroitua tekstiä ei oltu tunnistettu puhujaa. Tällaisissa kohdissa puhuja on jätetty avoimeksi.

6 NUORTEN ERIYTYNEET SIIRTYMÄT

Analysoin tässä luvussa Ohjaamojen työntekijöiden haastattelut sekä valtakunnallisen itsearviointikyselyn aineiston. Kerron aluksi haastatteluissa esiintyneistä näkemyksistä ohjaustyöstä ja sen tavoitteista. Tämän jälkeen tuon esille haastateltavien näkemyksiä Ohjaamoista ja moniammatillisuudesta sekä kokemuksia nuorten ja työnantajan välissä olemisesta. Alaluvussa 6.2 tarkastelen haastatteluihin osallistuneiden näkemyksiä unelma-ammateista ja tuon esille unelmiin liittyviä ristiriitoja. Kohdassa 6.2.2 erittelen työntekijöiden näkemyksiä nuorten siirtymiä hankaloittavista yksilöllisistä ja rakenteellisista esteistä sekä esitetyistä rakenteiden muutostarpeista. Alaluvussa 6.3 tuon esille haastatteluissa sivuttuja uuteen työhön liittyviä tekijöitä. Analysoin alaluvussa 6.4 Ohjaamo-verkoston itsearviointikyselyä koskevan osa-aineiston ja teen lopuksi yhteenvetoa Ohjaamoja koskevien aineistojen osalta (alaluku 6.5).

6.1 Ohjauksen päämäärät

Ohjaamon perusteiden (2018) mukainen vaade nuoren osallisuuden edistämisestä sekä yksilöllisiin tarpeisiin perustuvista palveluista näkyi puheenvuoroissa. Anu1 totesi työn lähtökohtana olevan nuoren omat toiveet, ja Mervi2 kertoi kartoittavansa yhdessä nuoren kanssa tilanteen. Terhi2 sanoi olevan tärkeää, että yksi ammattilainen rakentaa suhteen nuoreen. Hän totesi luottamussuhteen olevan oleellista, koska tällöin nuori uskaltaa tuoda esille enemmän tilanteita, joihin apua tarvitaan. Hän sanoi, että nuoren ensimmäiset kertomukset tilanteesta olivat usein vain lähtöasetelma, jolloin tarpeet palveluille saattoivat muuttua paljonkin prosessin aikana. Alisa1 piti luottamussuhteen rakentumista olennaisena. Se mahdollistui hänen mielestään kasvokkaisten kohtaamisten kautta, jolloin nuoria ei ”pompoteltaisi” eri paikkojen välillä. Alisa1 totesi nuorten tuntevan olevansa usein yksin ja hukassa asioiden kanssa, jolloin säännöllisten tapaamisten merkitys korostui. Näin yhdellä työntekijällä olisi ymmärrys prosessin kokonaiskuvasta ja seuraavista askeleista. Ainon1 mukaan yhden vastuussa olevan työntekijän malli toteutui ainakin jollakin tavalla toimipaikassa.

Lasse2, Jari2 ja Terhi2 hahmottivat ohjaustyötä portaittain: seuraavan palvelun pitäisi alkaa aina uudelta portaalta, eikä palata joka kerta alkuun. Lopullinen tavoite työssä tulisi olla nuoren saaminen pois palvelusta ja työttömäksi työnhakijaksi palautumisen kierteen

katkaisu. Lassen2 mielestä tällaisissa tilanteissa palveluverkostosta puuttui jotakin, jolloin tavoiteltuja pidempiaikaisia ratkaisuja ei saavutettaisi. Myös Mervi2 piti merkittävänä selvittää ohjaustilanteessa asiat, jotka olivat jääneet huomioimatta aiemmin. Alisa1 totesi nuoren alkutilanteen kartoittamisen olevan erityisen olennaista kestävän ohjauksen kannalta. Toiminta vaati hänen mukaansa taitoja ohjata nuorta eteenpäin ja tunnistaa haasteet sekä niihin tarvittava tuki. Ohjauksessa tuli hänen mukaansa suunnata askelia seuraavaa siirtymää kohden. Alisan1 mielestä nuorille oli tyypillistä elää hetkessä, kun taas ohjauksen tuli olla pidempiaikaista.

Keskusteluissa esiintyneet nuorten osallisuus ja tuen oikea-aikaisuus tukevat Mertasen (2017, 21) huomioita nuorisotakuun ja Ohjaamojen aktivoivan sosiaalipolitiikan ja varhaisen puuttumisen diskursseista. Aktivoivan sosiaalipolitiikan diskurssin mukaisesti nuori osallistuu aktiivisesti tilanteensa edistämiseen: pitkä työttömyys voi passivoida, jolloin aktivointia voidaan pitää tärkeänä keinona väliintulolle (vrt. Pohjantammi 2007; Lähteenmaa, 2011). Nuori on kuitenkin tilanteessa ohjailtava, mitä käsittelen alaluvussa 6.2 enemmän. Mertasen (2017) varhaisen puuttumisen diskurssin mukaisesti ongelmat pyritään ehkäisemään jo hyvissä ajoin, mikä näkyi tuen oikea-aikaisuuden korostamisena.

Ohjaamon mahdollisuutta ohjata nuorta verkoston muihin palveluihin pidettiin useissa puheenvuoroissa oleellisena tekijänä. Terhin2 mukaan kaikki palvelut eivät kuitenkaan todellisuudessa vieneet nuorta eteenpäin. Hänen mielestään monissa jatkuvasti uusiutuviissa verkoston hankkeissa ratkaisuja tehtiin suhteellisen lyhytnäköisesti huomioimatta yksilöllisiä tarpeita. Myös Liisan2 mielestä nuorten palveluihin tarvittiin pitkäkestoisuutta, jolloin nuoret eivät kiertäisi samankaltaisia lyhyitä palveluita yhä uudelleen. Terhin2 mukaan hankkeissa työntekijät saattoivat vaihtua usein ja tulosvaatimukset aiheuttaa painetta saada nuori jonnekin – nuoret tarttuivat tilaisuuteen aktiivisina toimijoina, sillä se tuntui paremmalle kuin olla tekemättä mitään. Nuoret pyrkivät Lähteenmaan (2011, 55) mukaan taistelemaan passivoitumista vastaan omalla aktiivisuudella, mitä Terhin2 kommentti kuvastaa. Nuoren itsensä kohdalla palveluissa etenemättömyys aiheutti Terhin2 mielestä pettymyksen tunnetta, kun asiat eivät menneet halutulla tavalla eteenpäin.

Terhi2: Niin ja sit se sellanen että on yks ihminen joka ottaa sen kopin siitä nuoresta ja katoo et ne palvelut tulee, et sinne ei tuu niit pätkiä et sä alotat taas alusta jollain tällasella. Vaan että aina se seuraava, vaikka niit ois peräkkäinkin koska useinhan ne polut pitkiä, ja siitähän on nyt tutkimustietookin että ne on hyödyllisiä vaikka niit ois peräkkäinkin useampiakin niit palveluita.

Mut et se veis aina jotenkin eteenpäin siitä edellisestä tilanteesta eikä ois sitä täsmälleen samaa. Ja se on se meidän probleema mun mielest tällä hetkellä että, on tiettyjä palveluita ja sit niihin lätkitään ihmisiä, syystä tai toisesta. Koska se ihminen vaihtuu siellä joka sitä suunnitelmaa sen nuoren kans tekee, ni siin ei synny sellasta pitkäjänteisyyttä. Ja sitä tapahtuu kaikis näis palveluissa et se ei oo vaan mikään sellanen että, työkkäri nyt tekee sellasta tai meidän työhönvalmentajat tekee sitä, et no mee nyt johonkin et saadaan sut. Ja hankkeis tehdään sitä koska sitte siel on tulosvaatimukset ja muut tällaset. Vaan et se on tämmönen yleinen että, joku aktiivinen on parempi ku ei mitään aktiivista. Ja siksi laitetaan sitte, ehdotetaan tarjotaan ja nuori valitsee koska on mukavampi olla jossain aktiivises ku ihan kotona, vaikka se, sit se pettymys tulee sitä kautta et se ei vie mihinkään eteenpäin.

Jenni2, Lasse2, Minna2 ja Mervi2 keskustelivat tulostavoitteiden ongelmista. He näkivät tilastoissa näkyväksi tehtävän etenemisen kategorisesti erillisenä, ylätason päätöksentekona ja Ohjaamon työn ruohonjuuritason työnä, jota ei voitu tehdä mielekkäällä tavalla näkyväksi. Ohjaamon ja asioista päättävien välillä todettiin olevan jonkinlainen kuilu, eikä esimerkiksi tilastoja pidetty kovin luotettavina. Ne nähtiin tulostavoitteina, joissa ei huomioitu yksilöiden eroja palvelujen tarvitsemisen suhteen. Tilastojen mukaisen toiminnan ei katsottu palvelevan nuoria, joiden puolella Ohjaamon nähtiin olevan.

Jenni2: Mut ku se mitä siellä ylhäällä halutaan on ne tilastot ja se ei tuu niillä tilastoilla näkyväksi. Et se millä me pidetään ääntä ilman että ne näkyy tilastois ku ne ei näy siellä. Tai ne tilastot, niin ku nyt Lasse2 taas-

Lasse2: Ne mittarit on vähän tois-, nii.

Jenni2: Mittarit on vääriä ja ne tilastot näyttää asioita eri tavalla. Jos lukee vaan niitä ja halua niitä tilastoja, ni sä et nää sitä kokonaisuutta.

Minna2: Ja sä et nää sitä työnkuvaa. Sä voit tehdä, joku juttu ni se menee tosi nopeesti ja tulipa hyvä tilastomerkintä, mut sit toinen te-, sitte tehdään tosi kauan työtä, sittekin tulee hyvä tilastomerkintä mutta, se ei oo, se työn määrä on ihan eri.

Lasse2: *Joo ja se että kylhän me saadaan, meil on ihan työkalut siihen jos me halutaan ne työkalut, noi tilastot näyttämään hyviltä niin siihenhän me kyllä pystytään.* Et kyl siihen konsteja löytyy [naurahtaen] mutta..

Mervi2: Mut sit siin ei ajatella nuoria

Lasse2: *..kellä antaa, ainakaan [kaupungin] Ohjaamossa niin kellä antaa luonto periks tehdä sen että lähetään tekemään sen, nuoren ehdoilla taikka nuoren kustannuksella se, et tehdään tilastoille sitä työtä.*

Useat haastateltavat totesivat tekevänsä työtä positiivisesti ja esimerkiksi Kirsi2 sanoi yksikössä otettavan nuori vastaan yksilöllisesti huolimatta tämän mahdollisesta pitkästä palveluhistoriasta. Keskusteluissa korostui auttamisen tärkeys. Terhi2 sanoi aina jonkun iloitsevan käytävällä, kun nuori on saatu autettua eteenpäin. Toisaalta Jenni2 huomautti, ettei kaikille Ohjaamon nuorille työllistyminen yritykseen ole lopullinen vastaus. Hän totesi, ettei sellaisissa tilanteissa ole mahdollista saada lopullista vastausta palvelun kautta. Tällaisille

nuorille nähtiin oikeutena toisenlainen, työn ja koulutuksen ulkopuolelle paikantuva osallisuus ja kuulumisen kokemus, mikä voitaisiin turvata esimerkiksi pysyvien välityömarkkinoiden kautta (asiasta lisää kohdassa 6.2.3).

Jenni2: Ja me kaikki varmaan jotka tällä alalla työskennellään tai tässä nuorten kanssa ni me tiedetään et on niitä, nuoria jotka ei, se ei tuu koskaan olemaan loppuvastaus se yrityksessä työskentely. Ja ollaanhan me loppujen lopuksi aika kädettömiä. Totta kai me se palvelukartta käytetään mitä me pysytään käyttämään mutta sitä, *kauniisti sanoen loppusijotuskohdetta kun ei ole olemassakaan niin, loppujen lopuksihan me ollaan aika kädettömiä siinä.*

Liisa2: Niin ja tavallaan tulee mieleen sitte yhteiskuntaosallistuminen on kaikkien oikeus. Eli ettei se oo vain se työ tai koulutuspaikka mitä arvostetaan, mistä se ihmisen itsetunto koostuu vaan että *jokaisella on oikeus osallistua jollakin tavalla yhteiskuntaan.*

Tietynlaiseksi kategoriseksi ihanteeksi muodostui aktiivinen nuori. Ohjaus nähtiin siten vuorovaikutuksena ohjaajan ja nuoren välillä, jossa molempien yhteinen tavoite oli saada nuori kohti seuraavaa siirtymää. Muunlaisen kategorian muodostivat ne nuoret, joille ei Jennin2 mukaisesti ollut ”loppusijoituskohdetta” työ- ja koulutusmarkkinoilla, mutta joiden osallisuus yhteiskuntaan oli muulla tavoin turvattava.

6.1.1 Ohjaustyön tehtävänä nuoren kannustaminen

Keskustelut pohjautuivat pitkälti ammatillisen koulutuksen käyneisiin tai sinne pyrkiviin nuoriin. Korkeakoulutetut nuoret ja lukiolaiset olivat pääosin sivussa. Asiaa voidaan pitää sikäli luonnollisena, kun tarkastellaan Ohjaamojen tyypillisiä kävijöitä tilastojen valossa (ks. Määttä 2020a). Työntekijöiltä tiedusteltiin näkemyksiä tilanteeseen, jossa nuori on toistuvasti työttömänä työnhakijana, erilaisissa työllistymistä edistävässä palveluissa ja kokee ajoittain tilanteensa tuskastuttavana. Heta1 ja Alisa1 kertoivat tällaisessa tilanteessa olevan nuoren edustavan tyypillistä Ohjaamon asiakasta.

Iris2 sanoi Ohjaamolla näkyvän paljon sellaisia nuoria, jotka tarvitsevat kannustusta ja apua. Muunlaiseen kategoriaan asettuivat nuoret, joilla oli valmis tutkinto ja selvä suunta tulevalle. Hänen näkemyksensä kuitenkin kiistettiin ja useat haastateltavat vahvistivat Ohjaamolla olevan asiakkaina hyvin erilaisia nuoria. Minnan2 mukaisesti jo kuluneen kuukauden perusteella asiakaskuntaan kuuluivat ”ihan kaikki”, mutta Jenni2 totesi myöhemmin, ettei Ohjaamoon tule yleensä nuoria, joiden ”reitit on selvät”. Eija1 totesi Ohjaamon palvelevan kaikkia alle 30-vuotiaita nuoria, mutta Aion1 sanoi suurimman osan asiakkaista tulevan Ohjaamoon TE-toimiston kautta. Jarin2 mukaan perheen tuen puutteet saattoivat osaltaan lisätä tarvetta asioida Ohjaamossa. Alisa1 totesi Ohjaamon pääasiallisen tavoitteen olevan

juuri työhön ja koulutukseen ohjaamisen, mutta kertoi nuoria siirtyvän myös muihin kuntouttaviin palveluihin ja sairauslomille. Eija1 kertoi Ohjaamolla olevan sekä terveyttä että työllisyyttä edistäviä palveluita, mitkä toivat kahdenlaista suuntaa toiminnalle.

Asiakaskunnan moninaisuudesta huolimatta keskusteluissa korostui nuoren tukemisen ja motivoimisen tarve. Minna2 sanoi, että nuoret on jo valmiiksi ”lytätty”. Alisa1 kuvasi asiakaskunnan koostuvan aiemmin mainitsemastaan moninaisuudesta huolimatta pääasiallisesti sellaisista nuorista, joilla oli useita haasteita. Tällöin nuoren ohjaaminen parin tapaamisen jälkeen suoraan koulutukseen tai työhön ei hänen mukaansa ollut mahdollista. Myös Eija1 kertoi edellä kuvatusta poiketen valtavirran koostuvan sellaisista asiakkaista, joilla oli merkittäviä haasteita työllistymisessään. Anu1 toi esiin nuorten elämään vaikuttavan yhteiskunnallisen työllisyystilanteen näkymisen asiakaskunnassa. Haastattelun ajankohtana oli hyvä tilanne, jolloin haastavissa tilanteissa olevien nuorten osuus työnhakijoista oli suurempi (ks. Alatalo ym. 2017, 9).

Alisa1: Nii. Ja sit ehkä tossa se toimintakyky mist mä sanoin, et tavallaan, et ite miettii vaik omaa asiakaskuntaa, et siel alkaa olla niitä muita haasteita elämässä tosi paljon. Voi olla mielenterveyspulmaa, terveyshaasteita, voi olla sosiaalisia haasteita, voi olla taustassa, ei oo sitä tukea. Tai tietotaidois, ihan perus työnhakutaidot, IT-aidot, mitä näit nyt on. Tai sit et se oma uskomusjärjestelmä on jo, tullu tietynnäköiseksi että mä en pysty tai eihän musta oo tai, mitä muuta. Et noissa ammateis mitä tos videolla [virike] nähtiin, ni siellä pitää olla oikeesti aika hyvä se toimintakyky, että sä pystyt sinnikkäästi menemään sitä kohti. Et sitten taas jos aattelee et meidän asiakaskunnassa niin siellä on, aika laaja-alasiakin myös ne haasteet jo. Vaikka ois, ihminen vois olla aika nuori, ei välttämättä oo vielä hirveetä työelämäkokemusta, ei välttämättä oo vielä niitä opiskeluita, mut et tavallaan se elämä on jo jättäny jälkiä sinne.

Kannustaminen muodostui olennaiseksi ohjauksen ulottuvuudeksi. Monet haastateltavat painottivat tärkeyttä luoda nuorille kokemuksia pärjäämisestä ja korostaa onnistumisia. Useat haastateltavat toivat esille positiivisten siirtymien merkityksen ja hyvät kokemukset työelämästä varhaisessa vaiheessa. Anu1 piti kokemuksia merkittävimpinä itseluottamusta vahvistavina tekijöinä, mutta totesi nuoren kannustamisen olevan tärkeää myös ohjaustyössä. Ohjaajien tehtävää nuorta motivoivana ihmisenä pidettiin oleellisena erityisesti niissä tilanteissa, joissa nuoren kokemus työelämästä oli jäänyt huonoksi. Muun muassa Alisa1 toi esille ohjaustilanteessa nuoren aiempien, huonojen kokemusten läpikäymisen ja sen jälkeisen motivoimisen seuraavaa työpaikkaa ajatellen. Jenni2 piti tärkeänä korostaa nuorelle, ettei kaikissa työpaikoissa kohtelu ole huonoa. Hän totesi negatiivisten kokemusten nostavan nuoren kynnystä mennä seuraavaan paikkaan (ks.

Vanhalakka-Ruoho 2014, 199; Westerback & Rissanen 2020, 172–175). Jenni2 kertoi usein purkavansa nuorten omia tai heille jonkun toisen uskottelemia näkemyksiä siitä, etteivät he pystyneet joihinkin asioihin. Naumasen ja Silvennoisen (2010, 78) mukaan ihmiset tavoittelevat usein koulutusvalinnoissaan sellaisia asioita, joiden saavuttamista he pitävät mahdollisena. Tässä suhteessa nuoren kannustavalla ohjauksella voitiin parantaa nuoren näkemyksiä omista vaihtoehtoistaan.

Jenni2: -- Mut et kyl, mä lähden siitä että vastauksethan usein on niillä nuorilla jo valmiina, mut se että ne on jollain tavalla torpanneet niitä ajatuksia.

Terhi2: Tai joku toinen on torpannu. Koska et just se että mä oon aina halunnu sairaanhoitajaks mut OPO sano ette must oo siihen.

Jenni2: Niin. Tai mä haluan lähihoitajaks mut ku siel on tärkeetä se lääkelasku ja mä oon huono matikassa, ni enhän mä voi mennä koska mä on näin. Et näitä paljon puran. --

Nuorten kohdalla heidän toimijuuteensa vaikuttaa vahvasti ikä (ks. Ojala ym. 2009, 16). Alisan1 mukaan se näkyi kokemuksen puuttumisen tuomana epävarmuutena ja toisaalta vahvempana toivottomuuden tunteena. Myös Eija1 muisteli, kuinka merkityksellisiä ensimmäiset kokemukset työstä ja taloudellisesta pärjäämisestä olivat olleet hänelle itselleen koulutukseen hakeutumiseen uskalluksen kannalta. Åkerbladin (2014, 67–69) esille nostama kokemus työllistettävyydestä pienentää prekarisaatiosta aiheutuvaa epävarmuuden kokemusta. Nuorten kohdalla tällaisia kokemuksia ei ole ehtinyt samalla tavalla syntyä, minkä takia niiden vaikutukset toimijuuteen lienevät muita suurempia. Tällöin on luonnollista, että juuri nuorten ohjauksessa kannustaminen ja tukeminen saavat suuremman roolin kuin muissa ikäryhmissä. Toisaalta Leimanin (2015b, 31–33) mukaan nuorten kohdalla uusien näkökulmien esille nostaminen on muita helpompaa, sillä usein myös negatiivisia kokemuksia on tarttunut vähemmän.

Mervi2 ja Alisa1 mainitsivat omien kokemustensa hyödyntämisestä ohjaustilanteissa. Mervi2 kertoi neuvoneensa erästä tulevaa koulutustaan pohtivaa nuorta työn ja perheen yhdistämisestä oman kokemuksensa kautta. Alisa1 piti puolestaan hyvänä asiana, että nuori pääsee keskustelemaan arkipäiväisistä asioista. Hän totesi, ettei ammattilaisen tarvitse olla käynyt esimerkiksi psykologin koulutusta, vaan jo pelkällä aikuisen elämäkokemuksella nuoren kuuntelu ja auttaminen oli mahdollista. Tällainen auttaminen ja myös arjen pienten esteiden tunnistaminen onnistui hänen mukaansa tiiviissä asiakassuhteessa. Se mahdollistane Leimanin (2015b, 31–33) mukaisesti työttömyyden todellisten syiden

löytämisen. Toisaalta lienee myös aiheellista kysyä, missä määrin ohjaajat tarjoavat asioihin ratkaisuksi itselleen merkityksellisiä asioita hyödyntäessään omia kokemuksiaan. Tällöin ajatus nuoren itsenäisestä otteesta ohjauksessa voi vaarantua.

6.1.2 Ohjaamo-konseptin edut

Alisa1 piti moniammatillisen Ohjaamon ehdottomana etuna mahdollisuutta kokonaisvaltaiselle alkukartoitukselle. Tällöin esimerkiksi nuoren työkyvyn ja oppimishaasteiden tunnistaminen sekä esimerkiksi taloudellisen tilanteen tai sosiaalisen tuen tarpeen ymmärtäminen onnistuivat paremmin. Menettely mahdollisti hänen mukaansa toimenpiteiden kestävyuden varmistamisen, mikä vei nuorta eteenpäin. Eijan1 mielestä moniammatillisuudelle olikin suuri tarve.

Anu1: Ja sit nuoret kirjottaa semmosen suostumuslomakkeen, ku tulee tänne et terveydenhoitaja voi kertoo sit et mitä on vaikka käyny ilmi.

Alisa1: Asiat mitkä työnhakuun tai kouluttautumiseen. Et meil se, nimenomaan se et on *laaja moniammatillinen tiimi, me pystytään käymään keskustelua nuoren tilanteesta*. Nuori usein sitä toivookin et joo jutelkaa vaan että, sitten hänkin kokee et hänen on *helpompi asioida kun ne, tavallaan ne ympärillä, ympärille kasattu ammattilaisten tiimi pystyy yhdessä miettii et mikä ois nyt hyvä, se ensimmäinen steppi tälle nuorelle*.

Eija1 piti erityisesti TE-hallinnon läsnäoloa Ohjaamossa hyvänä asiana. Tällöin nuori pystyi hoitamaan asioitaan nopeasti ja asioiminen byrokraattiseksi miellettyssä prosessissa oli huomattavasti helpompaa. Eijan1 mukaan menettely turvasi matalan kynnyksen periaatetta. Monialaista palvelumallia pidettiin hyvänä nuoren kannalta ja sen katsottiin edesauttavan nopean tuen toteutumista. Alisan1 mielestä oli yleisesti tiedossa, että nuorille haasteet voivat kertautua ja kasvaa, mikäli tukea ei saa heti (vrt. Mertanen 2017). Hän toi esille Ohjaamojen mahdollisuudet ohjata nuorta myös yksikön verkoston palveluihin. Eija1 piti palvelua kaikkineen hyvänä ja houkuttelevana nuoren kannalta. Jotta nuori saisi täyden hyödyn Ohjaamosta, tuli hänen sitoutua palveluihin ja edistää omaa tilannettaan.

Aino1: Ja sitoutuu.

Eija1: Ja sitoutuu. Et kyl todella monet nuoret ei edes halua, tätä meidän palvelua. Vaikka ne, vaikka he selvästi ovat sen palvelun tarpeessa, niin he eivät vaan halua edistää sitä omaa tilannettaan. *Et sitten ideaalitalanteessa Ohjaamo vois olla kyllä hyvinkin semmonen paikka ja varmasti joillekin nuorille onkin, et jotka sitoutuu ja haluaa edistää ja, näkee sen hyödyn ja käyttää niit palveluita mitä meil on*. Et on aika, [kaupungissa] on tosi paljon erilaisii palveluita.

Terhi2 toi esille samanlaisia näkökulmia. Hän korosti nuoren yksilöllisen tilanteen luovan seuraaville askeleille pohjan, jonka myötä nuorta ohjattiin tarpeelliseksi katsottuihin

palveluihin. Terhi² totesi kuitenkin verkoston palvelukentän olevan vaihtelevaa ja ESR-hankkeiden väliaikaisia, jolloin ulkopuolinen palvelukenttä ei huomioinut aina riittävästi yksilöllisiä eroja. Terhi² mielestä Ohjaamossa tuli ensisijaisesti pystyä selvittämään asiakasryhmäkohtaisesti palvelutarpeet ja huolehtia, että palvelut olivat saatavilla tarvittaessa, eivätkä vasta hitaan kilpailuttamisen jälkeen. Alisa¹ totesi Ohjaamon selkeyttäneen eri ammattilaisten linjauksia byrokraattisella kentällä. Hän sanoi nuorten saaneen joissakin tapauksissa ristiriitaisia ohjeita ammattilaisilta ja tulkintaerojen vaihtelevan työvoimatoimiston ja Kelan välillä. Nuorelle pyrittiin sen vuoksi yleisesti kertomaan eri vaihtoehtoista ja mahdollisista seurauksista etukäteen.

Ohjaamoilla on useita keinoja auttaa nuoria. Anu¹ kertoi, että mielenterveydellisistä ongelmista kärsivälle nuorelle varattiin aika psykologille, jolloin moniammatillisessa tiimissä voitiin yhdessä nuoren kanssa miettiä sopivaa työtä. Vastaavasti Aino¹ kertoi varaavansa aina ensimmäisenä ajan terveydenhoitajalle. Hän totesi muiden tavoin nuorten tilanteiden taustalla olevan terveydellisiä ja mielenterveydellisiä ongelmia sekä ahdistusta ja vaikeuksia sosiaalisissa tilanteissa. Lasse² piti koulutuksen valinnassa olennaisena selvittää jonkinlaista jakoa siitä, minkä tyyppisestä työstä nuori voisi olla kiinnostunut. Tällainen voisi olla hänen mukaansa esimerkiksi jako sen mukaan, halusiko nuori työskennellä mieluummin ihmisten vai koneiden kanssa. Myös Alisa¹ sanoi hahmottelevansa nuoren kanssa alojen hyviä ja huonoja puolia. Lisäksi Aino¹ ja Anu¹ totesivat opinto-ohjaajien pystyvän tarvittaessa tarjoamaan syvällisempää ohjausta ammatinvalintaan. He kertoivat Ohjaamon tarjoavan myös ryhmämuotoista toimintaa, jossa nuori saattoi pohtia omaa ammatinvalintaansa enemmän. Heta¹ piti Ohjaamon palveluverkostoa kaikkineen laajana.

Eija¹ ja Iiriksen² mukaan työkokeilu oli hyvä tapa tutustua työpaikkaan sekä Iiriksen² mukaan oppia tuntemaan muita työntekijöitä. Alisa¹ piti myös Kelan NUOTTI-valmennusta¹ hyvänä mahdollisuutena punnita kiinnostuksen kohteita. Iiris² kertoi

¹ NUOTTI-valmennus on 16–29-vuotiaille nuorille suunnattu Kelan palvelu, jossa nuori saa oman valmentajan. Valmentajan tehtävä on auttaa nuorta ymmärtämään omia vahvuuksiaan, innostumaan suunnittelemaan omaa tulevaisuuttaan ja suuntaamaan nuoren askelia opiskelu- ja työelämään. Valmennus on tarkoitettu sellaisille nuorille, joilla ei ole työ- tai opiskelupaikkaa, jotka eivät ole ase- tai siviilipalveluksessa, eivätkä vietä suunniteltua välivuotta. Nuoren kohdalla voi olla myös selvä huoli opintojen keskeytymisestä. Palveluun osallistuvan nuoren toimintakyky on heikentynyt. (Kela 2018.)

hyödyntäneensä työvoimatoimiston sivuja ja kehottaneensa kahta alan vaihtamista pohtivaa nuorta seuraamaan työpaikkailmoituksia ja lukemaan niiden sisältöjä ja vaatimuksia. Jenni2 huomautti oman kiinnostuksen kohteen selvittämisen vaativan aktiivista kokeilemista. Aino1, Heta1, Eija1 ja Alisa1 totesivat niille nuorille, jotka eivät halunneet tai pystyneet esimerkiksi taloudellisten syiden takia tekemään pidempää tutkintoa, olevan mahdollista suorittaa lyhyitä työvoimakoulutuksia TE-hallinnon kautta. Eijan1 mielestä ne paransivat edellytyksiä työllistyä. Hyvistä kokemuksista huolimatta tutkimuskirjallisuudessa on kuitenkin kritisoitu täsmäkoulutuksia joustamattomiksi ja nykyistä työelämää vastaamattomiksi (ks. Vähämäki 2011, 175; Åkerblad 2014, 34–35).

Moniammatillinen työote auttoi myös Ohjaamon työntekijöitä. Muilta saatua tukea pidettiin useissa puheenvuoroissa merkittävänä asiana, mikä samalla mahdollisti laajemman näkökulman. Nuoren eteenpäin vieminen oli kaikkien yhteinen tavoite, huolimatta ammatillisista rajoista ja niiden tuomista tulokulmien eroista. Muutamat mainitsivat erikseen yksittäisten työntekijöiden vahvuusalueiden hyödyntämisestä.

Terhi2: Ja ne palautteet mitä nuoret antaa on kauheen hyviä. Et se on sellanen. Mut se mikä must on hienoo, on se teema tämä tai sit joku muu, nii se että me ollaan tehty niin pitkään töitä yhdessä ja kehitetty ja tunnetaan toisemme. Että vaikka me puhutaan niistä asioista mitkä on, kenties siel itse kunkin edustaman organisaation perustyössä keturallaan, niin se on sellasta et me voidaan puhua niistä ihan kaikkes rauhassa ja pohtia niitä ja, silleen *et siit ei tuu mikään vastakkainasettelu tai tällanen*. Vaan et me puhutaan asioista. Ja silleen jotenkin *ymmärtäen myös sen toisen näkökulman miks ne asiat on niin*. Et eihän se oo kenenkään, tässä pöydässä istuvien syytä että ne asiat on niin ku ne on. Mutta yritetään vaikuttaa että ne ois paremmin.

Eija1 piti useiden eri taustaisten työntekijöiden mahdollistamaa näkökulmien eroa hyvänä sekä nuoren että ohjaustyön kannalta.

Eija1: Ja saadaan tukea toisilta siinä suunnitelman teossa että, mikä sille nuorelle on, oisärkevin seuraava askel ja *tehdään yhdessä sen nuoren kanssa*. Se on kyllä tosi iso, isossa roolissa jos katsoo että, itse *TE-toimistosta näkökulma on hyvin erilainen ku, terveydenhoitajan tai psykologin näkökulma ehkä siihen tilanteeseen*. Ja sit ku pystytään yhdessä käydä läpi että, miten sitte kannattais toteuttaa sitä työllistymissuunnitelmaa tässä tilanteessa ni, *kyl se auttaa nuorta ensinnäkin hyvin paljon ja sitte, lisää mejän niitä mahdollisuuksia toimia*.

Alisa1 sanoi olevan motivoivaa, että työssä pystyi todella auttamaan nuorta, ja että työssä näki, kuinka nuoret pääsevät eteenpäin. Vastaavasti ohjausta haastoivat laajat verkostot: työntekijän tuli Ainon1 ja Alisan1 mukaisesti olla aktiivinen ja itseohjautuva, jotta hänellä oli viimeisin tieto nopeasti muuttuvista Ohjaamon ulkopuolisista verkostoista käytössään. Lasse2 mainitsi lyhyesti valtakunnallisesta Ohjaamo-verkostosta opituista näkökulmista,

joista ei muuten puhuttu. Eijan1 mielestä kaikki Ohjaamot eivät välttämättä voineet samalla tavoin edistää nuoren asiaa ja Ohjaamojen painotusten todettiin vaihtelevan työntekijöiden ammatillisen jakauman mukaan. Ohjaamon tehtävää oli mietitty myös oman yksikön sisällä. Heta1 pohti, että kannatteliiko heidän Ohjaamonsa liian huonokuntoisia nuoria, jotka tarvitsisivat vahvemman tuen palveluita. Haastateltavat päätyivät varsin yksimielisesti toteamaan oman Ohjaamonsa rooliksi tunnistaa tilanteita ja tarvittaessa ohjata eteenpäin (ks. Määttä & Souto 2020b, 6). Neuvontaa sai Eijan1 mukaisesti kuka tahansa, ja sitä kautta mahdollisesti ohjaututtiin syvemmin palveluihin. Alisa1 kuvasi yksikön roolia ”konsultatiiviseksi”.

Alisa1 nimesi Ohjaamon kehityskohteiksi etsivän nuorisotyön, sosiaalityön ja TYP-palvelujen² laajentamisen, jotta ne vastaisivat paremmin nuorten tarpeisiin. Hänen mielestään myös viestintää ja verkostoa tuli kehittää. Myös Hetan1 mukaan alueella oli paljon nuoria, jotka eivät päässeet Ohjaamoon paikan päälle. Tällaisille henkilöille tuli hänen mielestään pystyä tarjoamaan vahvempaa tukea ja muun muassa kaupungin etsivän nuorisotyön palveluja.

6.1.3 Ohjaamot nuorten ja työnantajien välissä

Haastatteluissa keskusteltiin Ohjaamon roolista nuorten ja työnantajien välissä. Keskusteluissa oli jonkin verran eroa suhteessa yhteydenottoihin palvelusta poistumisen jälkeen. Aino1 sanoi, ettei ole nuoriin yhteydessä sen jälkeen, kun he olivat ohjautuneet hänen kauttaan esimerkiksi työkokeiluun. Hän totesi yksikön toimintatavan olevan sellainen, jossa otetaan uusi asiakas tilalle, kun edellinen on ohjautunut eteenpäin. Hänen mukaansa sellaista seuranta ei ole, mikä mahdollistaisi ongelmiin puuttumisen ajoissa. Anu1 kertoi soittaneensa muutamalle työnantajalle nuoren puolesta kysyäksään työtodistusta tälle. Toisaalta Eija1 totesi, että laajempi ongelmiin puuttuminen vaatisi enemmän resursointia, minkä vuoksi heidän työnsä oli lähinnä tarjota neuvontaa.

² TYP on lyhenne sanoista työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu. Se on TE-toimistojen, Kelan ja kunnan yhteinen malli, jonka kohderyhmää ovat pitkäaikaistyöttömät. Sen tarkoituksena on Ohjaamojen kaltaisesti tarjota monialaisia viranomaispalveluja yhden luukun periaatteella. Mallissa pyritään kartoittamaan palvelut, joita ihminen tarvitsee työllistymisensä edistämiseksi. (TE-palvelut 2020b.)

Toisen Ohjaamon haastattelussa asioihin puuttuminen muun muassa työkokeilun aikana oli keskustelun perusteella yleisempi tapa. Iris2 kertoi menneensä suhteellisen usein työpaikalle selvittämään asioita. Erityisesti sellaisten nuorten kohdalla, jotka olivat menneet työkokeiluun Ohjaamon kautta, yhteyttä pidettiin koko ajan yllä, mutta myös muille nuorille tarjottiin apua. Joskus työkokeilusopimus oli jouduttu purkamaan kokonaan. Lähtökohtana oli kuitenkin ratkaista ensisijaisesti ongelmat, joihin Jarin2 mukaan työkokeilujen välikeskustelut olivat hyviä tapoja. Iris2 totesi yksikössä selvitettävän myös palkkatyössä ja yksikön ulkopuolissa palkkatukipaikoissa kohdattuja ongelmia. Useat muut haastateltavat pitivät tärkeänä, että nuoret toivat ongelmia esiin hyvissä ajoin ja esimerkiksi työkokeiluissa yksikkö oli Terhin2 mukaan sekä nuoren että työnantajan tukena.

Nuorten siirtymää edistettiin hyvien yhteistyökumppaneiden kautta. Alisa1 kertoi yritysyhteistyössä pohdittavan yrityksen tapoja toimia sekä sitä, millaisen työpaikan se voisi nuorelle tarjota. Samalla mietittiin yrityksen tarpeita ja vaateiden soveltumista asiakaskuntaan. Tarkoituksena oli siten varmistaa yhteistyön kannattavuus kaikkien puolesta. Epäkohtien ilmentyessä TE-asiantuntijalla oli Hetan1 mukaan mahdollisuus laittaa tietoa yrityksistä eteenpäin, jolloin sinne ei enää puollettu työkokeiluita.

Lasse2 toi esille työnantajien liialliset vaatimukset. Hänen mukaansa työnantajat pyrkivät nostamaan edellytykset mahdollisimman korkealle, jolloin varmistettaisiin hyvän työntekijän saaminen. Hän kuitenkin mietti monissa tilanteissa vähemmänkin osaamisen riittävän. Liisa2 totesi maahanmuuttaja-asiakkaiden näkökulmasta vaateiden suomen kielen taidoista olevan raivostuttavia ja Jari2 sanoi, etteivät työnantajat olleet valmiita kouluttamaan työntekijöitä, vaan heidän oletettiin olevan valmiita. Minna2 piti osaa vaatimuksista yksipuolisina. Hän totesi, ettei kukaan ole huono, jos ei ole heti aluksi työpaikalla avoin ekstrovertti. Toisaalta useat haastateltavat pitivät myös ymmärrettävänä työnantajan näkökulmasta, että he palkkasivat parhaat hakijat. Jari2 totesi yhteiskunnan kannalta olevan sama, kuka lopulta sai työpaikan, kunhan paikka täyttyi.

Liisa2 pohti yksikön työntekijöiden mahdollisuuksia toimia maahanmuuttajataustaisten nuorten ja työnantajien välissä työturvallisuuskorttia hankittaessa, jolloin Ohjaamo voisi helpottaa työsuhteen alun ensimmäisiä askeleita. Hetan1 mukaan työnantajien kanssa keskusteltiin vaateiden ehdottomuudesta, ja heiltä tiedusteltiin, kuinka pitkälle ”hyvä

tyyppi” kantaa. Näin työnantajien kysyntää ja työvoiman tarjontaa pyrittiin sovittamaan yhteen. Lasse2 pohti nuorten ja työnantajien välissä olevan kuitenkin edelleen tietynlainen kiilu. Hän mietti mahdollisuuksia saada nuoret ja työnantajat kohtaamaan paremmin jo ennen varsinaista työllistymistä.

Useat haastateltavat kertoivat tavanneensa nuoria, joilla oli huonoja kokemuksia aiemmista työpaikoista. Nuorta ei oltu esimerkiksi perehdytetty riittävästi tai kohtelu oli ollut epäasiallista. Tällaiset negatiiviset tilanteet olivat erityisesti toisen haastattelun työntekijöiden näkökulmasta tuttuja: suurin osa haastateltavista vahvisti käsitystä, eikä sitä kiistetty. Ensimmäisessä haastattelussa taas muutamat haastateltavat totesivat tapauksia ilmenevän silloin tällöin. Esimerkiksi Alisa1 sanoi tavanneensa työssään nuoria, jotka olivat olleet paikoissa, joissa oli ollut ongelmia. Vastaavasti Aino1 totesi, ettei hän ollut kuullut epäasiallisesta kohtelusta.

Terhi2 nosti esille tietynlaisen sukupolvien kohtaamisen. Hän sanoi törmänneensä vanhalla metallialalla olleeseen nuoreen, johon vanhemmat työntekijät olivat suhtautuneet huonosti. Myös Jari2 arveli erään nuoren kohdalla, että muut työntekijät olivat pitäneet nuorta liian tehokkaana ja haukkumalla nuorta esimiehelleen turvanneet omaa asemaansa. Negatiivinen kohtelu nähtiin useissa puheenvuoroissa paitsi luonnollisesti vääränä, myös Minnan2 mukaisesti ongelmallisena työnantajan tulevaisuuden kannalta, mikäli työntekijöitä haluttiin saada jatkossakin. Lasse2 sanoi nuorilla olevan muun muassa IT-taitoja, joita olisi hyvä hyödyntää monissa paikoissa. Terhi2 totesi nuorten olevan vanhempia työntekijöitä (teollisuusalalla) yksilökeskeisempiä ja työkuultuurin joustamaton, mikä saattoi myös osaltaan aiheuttaa ongelmia esimerkiksi puhelimen käytön suhteen. Ensimmäisessä haastattelussa ei tällaisista nuorten ja vanhempien työntekijöiden kohtaamisista puhuttu.

Terhi2: -- Ja sitte taas, se maailma on siel puhelimessa, koska myös koulussa opetetaan että sillä kännykällä sä voit tehdä osan niistä tehtävistä ja on suotavaa et sul on oma kännykkä mitä sä käytät siellä ja näin. Ja sit ku se menee sinne työpaikalle ja, sille tulee vastaan asia josta se ei tiedä ja sit se rupee kaivaa sieltä kännykästään sitä, ja sit se onkin laiska joka vaan sen kännykkänsä kanssa lora [naurahtelua]. *Et täs on tämmönen ihan selkee ristiriita sen työelämän kulttuurin ja se mihin meidän nuoret, nyt nää jotka tulee työmarkkinoille, 2000-luvun nuoret on kasvatettu.* Ja sitäähän ei, sehän on pitkä tie muuttaa sitä kulttuuria myös siel työpaikoilla. Mutta ne tulee, ne on ku Liisa ihmemaassa, ei ne tiedä siit mitään. Et ei se oo tullu missään vastaan välttämättä, jos ei oo ollu kesätoissa eikä mitään muuta.

Keskusteluissa oli läsnä tietynlainen kasvatusnäkökulma. Alisan1 mukaan Ohjaamon tapaamisella nuorelle selvitettiin työnantajan sekä työntekijän velvollisuuksia ja oikeuksia. Nuorelle opetettiin työelämätaitoja (kuten ajoissa tuleminen työvuoroon) ja sitä, miten työpaikalla tai työhaastattelussa käyttäydytään ja millaisia vastuita nuorella itsellään on. Mahdolliset ongelmatilanteet käytiin yhdessä läpi. Monet totesivat, ettei nuorilla ole juuri tietoa omista oikeuksistaan. Toisaalta Eija1 piti valitusprosesseja raskaina ja toimintakykyä vaativina – myös kodin tuella oli tällaisissa tilanteissa Alisan1 mukaan merkitystä.

Lassen2 mukaan nuoret eivät usein tienneet omia oikeuksiaan. Hän sanoi työnantajien korostavan lähinnä velvollisuuksia. Hänen mielestään työnantajan olisi pitänyt tuoda selvästi esille oikeudet, etenkin nuoren ensimmäisissä työpaikoissa. Lasse2 painotti oppilaitosten velvollisuutta nuorten työelämätietouden kasvattamisessa. Myös kodin merkitys kasvattajana otettiin esille. Terhi2 sanoi vanhempien antavan liian helposti periksi, eikä vaativan tarpeeksi: osalta nuorista puuttui omatoimisuus. Se näkyi Jarin2 mukaan negatiivisesti myös työpaikoilla, vaikka samalla hän painotti kaikilla olevan erilaisia vahvuuksia. Toisessa keskustelussa kasvatusroolia ei ensimmäisen tavoin lähestytty Ohjaamon näkökulmasta, vaan se nähtiin ennen kaikkea oppilaitosten, työnantajan ja kodin velvollisuutena.

Eija1 nosti esille TE-asiantuntijan viranomaisroolin ristiriidan. Hän sanoi erään nuoren irtisanoutuneen koeajalla, sillä nuori koki, ettei ollut saanut perehdytystä, ja että työ oli ollut liian vaativaa. Irtisanoutuminen oli johtanut TE-toimiston käsittelyyn ja selvittelyyn, mikä oli tuntunut nuoresta epärealistiselta. Eija1 totesi, että vaikka ohjaajana hän ymmärtäisikin nuoren päätöksen purkaa työ sopimus, ei se silti menisi välttämättä TE-toimistossa läpi. Tällöin nuoren kannustaminen korostui entisestään.

Eija1: -- Ja sit tulee vielä se ristiriitanen ajatus että, yks asiakas ainakin, koki just että häntä ei perehdytetty ja oli liian vaativaa se työ ja muuten oli hyvin asiallisen olonen kaveri, ja ite oli irtisanoutunu sitte koeajalla. Niin kyllähän se menee sit TE-toimistossa käsittelyyn ja selvittelyyn. Et sit nuori voi kokea epäoikeudenmukasena. Et jos ohjaajana sanoo että kyl, et kuulostaa aika vaativalta, et ei saa vaikka pitää taukoja tai jotain, ja nuori kuitenkin sit selvittää TE-toimistolle, omien selvitystensä ja selitystensä avulla ni se ei välttämättä mee läpi. Et siitä voi tulla hänelle sanktioita. Et siinäkin, se on aika raskas prosessi kuitenkin sit tommoset. Et siinä sit täytyy olla, jotenkin motivoida sitä nuorta että kyllä se eteenpäin menee tämä elämä. Ja sitte, ehkä just että jos ne on ensimmäisiä työkokemuksia ni jos tulee ikäviä, tilanteita ni vielä se motivointi että, seuraavassa paikassa menee paremmin ja, jotenkin tää.

Keskusteluissa puhuttiin lyhyesti työkokeilusta ja palkkatuesta. Ensimmäisessä haastattelussa kokemukset työkokeilusta ja sen työllistävyydestä olivat olleet pääosin positiivisia. Osa haastateltavista oli kuitenkin todistanut muutamia kertoja tilanteita, joissa työnantaja käytti työkokeilua väärin. Toisessa haastattelussa useat haastateltavat kertoivat vastaan tulleen tilanteita, joissa työnantaja oli käyttänyt tai pyrkinyt käyttämään väärin perustein työkokeilua. Iris2 kertoi osan työnantajista ottavan työkokeilijoita aputyövoimaksi tehtäviin, joihin olisi pitänyt palkata joku. Hän sanoi saaneensa tiedusteluja, joissa yrittäjät olivat pyytäneet hyvää nuorta työkokeiluun, kun yrityksellä ei ollut hyllyttäjiä sillä hetkellä. Vastaavia tilanteita tapahtui hänen mukaansa säännöllisesti ja kyselyjä tuli myös paikoista, joissa oli ollut aiemminkin nuori työkokeilussa.

Lassella2, Minnalla2 ja Terhillä2 oli samanlaisia kokemuksia väärinkäytöksistä ja TE-hallinnolle lähetettävistä kyselyistä kuin Iiriksellä2. He korostivat, että työkokeilun piti olla aina hakijaa varten ja hakijasta lähtevää, ei työnantajasta tai työnantajan tarpeista. Minna2 totesi, että nykyinen järjestelmä oli osaltaan mahdollistanut ilmaisen työvoiman käytön ja siihen tulisi puuttua vahvemmin. Hänen ja Lassen2 mukaan harjoittelu- ja palkkatukipaikat olivatkin aiemmin olleet TE-toimiston seinillä tavallisina työpaikkoina. Alisa1 ei nähnyt palkkatukea byrokraattisuutensa takia hyvänä vaihtoehtona suurempien yritysten näkökulmasta, mutta pienemmille yrityksille se saattoi olla houkuttelevampi.

Suhtautuminen palkkatukeen ja työkokeiluun jakoi haastateltavien mukaan myös nuoria. Osa nuorista vältteli Anun1 ja Alisan1 näkemysten mukaan palkkatukea, sillä nuoret pitivät sitä leimaavana, eivätkä nähneet palkkatukipaikkoja oikeina työpaikkoina. Anu1 kertoi erään nuoren hakeneen työpaikkaa ja laittaneen hakemukseen maininnan palkkatuesta. Nuori ei ollut päässyt haastatteluun, mutta oli sen jälkeen laittanut uuden hakemuksen ilman mainintaa palkkatuesta ja saanut paikan. Muutamat haastateltavat kertoivat tavanneensa nuoria, jotka halusivat pysyä palveluissa. Tällaiset palveluissa kiertävät nuoret muodostivat omanlaisensa kategorian. Iris2 ja Katri2 kertoivat osan nuorista olleen vain palveluissa ja Minnan2 mukaan kokevan ne turvallisina paikkoina. He halusivat ensisijaisesti työkokeiluun eivätkä nähneet palkkatyötä mahdollisuutena. Heta1 kertoi samanlaisista huomioista ja piti oleellisena, että nuorille oli useampia väyliä siirtyä työelämään. Hänen puheessaan kyse olikin ennen kaikkea siirtymän tavasta, kun taas muissa puheenvuoroissa kyse oli enemmänkin paikoillaan olemisesta.

Iris2 ei pitänyt kaikkia nuoria riittävän motivoituneina työpaikoilla. Hän katsoi tällaisten nuorten pahimmillaan pilaavan muiden mahdollisuudet paikassa, mikäli sinne ei enää huonon kokemuksen takia haluttu ottaa esimerkiksi työkokeiluun uutta nuorta. Aiemmin keskustelussa Iris2 sanoi tavanneensa nuoria, jotka halusivat palkkatukipaikan, koska he kokivat, ettei silloin tarvinnut tehdä töitä. Myös Jenni2 sanoi tavanneensa koulutuspuolella ”rullaajia”, jotka tekivät useita tutkintoja, mutta eivät pystyneet olemaan työelämässä. Nuorista erotettiin tietynlainen ”sosiaalipummikategoria”, johon kuuluvilla ei ollut halua työllistyä. Päivärinnan (1997, 52) mukaan työttömät nuoret kategorisoidaan helposti ”sosiaalipummi-identiteettiin”, johon kuuluu esimerkiksi rahan vastuuton käyttäminen.

Katri2: On ja ei välttämättä oo mitään muuta käsitystä työelämästä kuin ne työkokeilut. Et tule jo suoraan et hei että mä haluan työkokeiluun, ja sitte ku yrittää vähän kysellä et no mites et oisko, et tos on tämmösii palkkatöitäkin mitkä vähän liippais tätä. *Et ei, että hän on aina ollu työkokeilussa et hän halua mennä työkokeiluun.*

Jenni2: Ja sitte nyt tuol koulutuspuolellakin näkyy nyt noita, kauniisti sanoen rullaajia, jotka tekee jo vaikka kolmatta tutkintoa tai neljättä et, koska siel kuitenkin se tuki ja se riittää, se koulunkäynti on viel mahdollista, mut työpaikalla ei ehkä pystys olemaan. Mutta niitä tutkintoja, ja kun se on meillä maksutonta ja se on mahdollista niin kylhän ne, et tavallaan siinä käydään sitä koulua vaan täyttääkseen sitä aikaa, tietyllä lailla.

Iris2: Ja nyt tällä viikolla on tullu sitä, tai täs nyt on tullu sitä että, tultu kysyy et mä tuln hakee palkkatukipaikkaa. No mitäs, et joo että työnantajahan, joo mut *mun ei tarvi tehdä siellä töitä sillä tavalla ku se työntekijä tekee.*

Minna2: Niin näit käsityksiä joo.

6.2 Unelma-ammatti tavoitteena ja kritiikin kohteena

Työntekijöille näytetyn videon ydinviestinä oli tehdä sitä, mitä rakastaa. Pyrkimys kohti unelmien ammattia nousi aluksi keskusteluun, mutta samalla unelma-ammatti kiistettiin kaikille mahdollisena tavoitteena. Eija1 totesi videon katsottuaan nuorten olevan sellaisessa elämänvaiheessa, jossa kaikki toivovat tulevalta jotakin – unelmointi oli osa nuoruutta. Anu1 sanoi videon sanoman tehdä itseä kiinnostavia asioita olevan osa ohjaustyön perustaa: ohjaus lähtee nuoren toiveista. Minna2 piti videota Eijan1 tavoin nuoruuden ilmentymänä. Lasse2 korosti, että unelmien oli lähdettävä nuoren omista toiveista.

Alisa1 luonnehti videolla nähtyjä nuoria hyvän toimintakyvyn omaaviksi yksilöiksi, jotka tavoittelevat aktiivisesti unelmiaan, selviytyvät pettymyksistä, ovat sinnikkäitä ja pystyvät jatkamaan eteenpäin. Hän totesi, etteivät Ohjaamon valtavirta-asiakkaat vastanneet videolla esitettyjä nuoria. Alisan1 mielestä myös hyvää stressin- ja paineensietokykyä tarvittiin.

Eijan1 mukaan tällaisten kykyjen vahvistaminen oli kuitenkin ohjaajalle vaikeaa ja hänen mielestään unelmia toteuttavien nuorten piti olla monipuolisia ja etsiä työpaikkaa laajasti eri alue- ja alasektoreilta. Heidän tuli mahdollisesti olla valmiita tekemään jonkinlaista sivutyötä unelmansa rinnalla. Tällaisilla nuorilla piti Eijan1 mukaan olla hyvät työnhakutaidot. Aino1 totesi videon olevan sopimatonta yleisesti kaikille nuorille. Se nähtiin suunnatuksi sellaisille nuorille, jotka ovat jo koulussa ja joilla on kyvykkyyttä sekä asiat hyvin omassa elämässään. Myös yritteliäisyyden vaade sekä psyykkiset ja sosiaaliset voimavarat tuotiin esille unelmien tavoittelun mahdollistajina. Aino1 ajatteli mielenkiintoisesti videon olevan mahdollisesti lukiolaisille suunnattu.

Aino1: Se [video] ei oo koko nuorten kohderyhmälle sopiva mun mielestä. Et varmasti jotkut, en tiiä *oisko lukiolaiset tai jotkut jotka on jo koulussa ja mieltii, vaik OPO-tunneil et, tai joita motivoidaan hakemaan vaik uuteen oppilaitokseen tai töihin.* Joil on jo..

Eija1: Ja joilla on kykyjä.

Aino1: *..monta asiaa hyvin.*

Alisa1: Nimenomaan. Just näin. *Et siel pitää olla monta asiaa hyvin.*

Heta1: Joo samaa mietin et, tuli mieleen et nää oli tämmösi vähän *yritteliäitä ja hyvinvoivia nuoria.* Et ehkä sellaselle joukolle.

Ohjaamon tyypilliset nuoret asettuivat erilaiseen kategoriaan suhteessa nuoriin, jotka toteuttavat unelmiaan. Unelmien toteuttamiseen vaikuttivat tausta, kyvykkyys, jaksaminen ja sopiva elämäntilanne. Alaluvussa 3.1 kuvaamani yrittäjämäisen työntekijän malli sai siten kritiikkiä. Unelmia toteuttavat ja muut nuoret asettuivat tietynlaisiksi kategorioiksi. Näkemyksiä tukee Suutarin (2002, 34–35) huomautus valinnanmahdollisuuksista hyväosaisten etuna. Ohjaamon asiakaskunta nähtiin edellä kuvatun lailla monipuoliseksi, mutta unelmia toteuttavat nuoret eivät olleet tyypillisiä Ohjaamo-nuoria. Eija1 totesi suurimman osan asiakkaista olevan sellaisia, joilla on paljon haasteita – vain pieni osa ohjattiin unelmiensa ammattiin. Siiri2 piti vastoinkäymisistä selviytymistä tärkeänä tekijänä. Lassen2 mukaan kaikki eivät oppineet negatiivisista kokemuksista, vaan he lannistuivat niistä. Tällaiset nuoret tarvitsivat hänen mielestään apua, jotta tulevaisuus ei jäisi suunnittelematta.

Minna2 sanoi kohtaavansa työssään sellaisia nuoria, joilla ei ole unelmia, ja piti asiaa surullisena. Katri2 kiisti väitteen ja piti oman jutun tavoittelua median luomana vaateena. Myös Alisa1 piti oman jutun toteuttamista jonkinlaisena trendinä. Hänen mukaansa ajatus

järkevästä tekemisestä tai ammatin työllistävyydestä oli vaihtunut ajatukseen, jossa pyritään kohti omia intohimoja. Taustalla oli hänen mielestään muutos, jossa oman polun etsintä ja asioiden ajattelu itsestä käsin oli tullut mahdollisesti keskiöön. Toisaalta yksilöllisyys oli kuitenkin myös ohjaustyön lähtökohtana, niin kuin edellä on esitetty. Eija1 näki työllistymisen toimeentulon hankkimisen keinona, jossa pyrkimys oli tehdä mitä halusi, mutta toiminnan piti samalla olla realistista työllistymisen kannalta.

Alisa1: -- Ja sit toinen asia mikä mul tuli kans mieleen tosta vahvasti, se ajatus siit et mikä on ehkä tämmönen viimesten vuosien trendi tai just tää tee sitä mitä rakastat. *Et joskus, tavallaan et se ajatus on ehkä muuttunu siitä että tee sitä mikä on järkevää, tee sitä missä on töitä tai tee sitä, mihin nyt satut päätymään.* Et sitä ei mietitä sen syvemmin. Et tommonen vahva ehkä oman jutun etsintä ja, oman polun etsintä ja semmonen että, vahvasti itsestä käsin ehkä ajatellaan sitä, tossa videolla. *Et mietin et onko nuorilla muuttunu myös se ajatus tässä vuosien, vuosikymmenten varrella miten elämää ajatellaan.*

Jennin2 mukaan itsensä toteuttaminen ei kuitenkaan liittynyt välttämättä suoraan työhön. Myös Terhi2 totesi, että elämään voi tulla hohdokkuutta työn ulkopuolelta. Jenni2 mainitsi kuuluvansa muiden haastattelijoiden tavoin sukupolveen, jolle työ oli tietynlainen itseisarvo. Hän sanoi taas nuorille itsen toteuttamisen olevan tärkeämpää ja työn olevan pääosin keino saada rahaa. Hän totesi työn arvostuksen sellaisenaan kadonneen ja rinnalle nousseen merkityksellisyyden korostamisen, jossa sisältö oli palkkaa olennaisempaa. Jari2 sanoi toisessa kohdassa, että nuorten osalta tulisikin miettiä, miten osaamisen saisi kanavoitua sellaiseen, josta joku olisi valmis maksamaan. Mervin2 ja Jennin2 mukaan nuorilla oli vanhempiensa kautta näkemyksiä työelämän raskaudesta, eivätkä he halunneet samanlaiseen ”oravanpyörään”. Esitetyt kommentit liittyvät vahvasti erontekoon uuden ja vanhan työn rajoilla, jossa uuteen työhön liittyy kiinnittymättömyys ja kiinnostus, kun taas vanhaan työhön pysyvyys ja kuuliaisuus (ks. Lahikainen & Harni 2016; Vähämäki 2003). Toisaalta myös esitettyjä väitteitä kiistettiin. Esimerkiksi Terhi2 ja Jari2 totesivat monien olevan hyvinkin työorientoituneita ja konservatiivisia nuoria, jotka halusivat hyvän työpaikan, perheen ja kodin.

Jenni2: Ja sit ihan yleinen tää että kylhän, *meistä aika moni nyt elää vielä sitä sukupolvea että työ on ollu sellanen juttu että sitä on arvostettu ja se on tärkeä ja kaikkee näin. Mut ei ne nuoret enää, niille monenlainen itsensä toteuttaminen on ihan eri tavalla tärkeää kun se työ, ja se työ on vaan ehkä asia mistä pitää saada sitä rahaa tai mikä siinä nyt ikinä onkaan. Ja jos työnantajat sit olettaa siel työpaikoilla että se sama arvostus sille työlle, et nyt teet tämän vaikka hampaat irvessä koska tää on niin tärkeä et sul on töitä, ni ei se mee enää..*

--

Jenni2: Ja kyl nuoret sanottaa et *ei ne halua siihen tavalliseen oravanpyörään*. Et ne on nähny sen oravanpyörän ja ei se kiinnosta niitä. Et mitä se sitte oikeesti se oravanpyörän sisältö tavallaan on, minä se näyttäytyy ni se on sit toinen juttu mutta, mut et *kylhän työelämä koetaan aika sellaseks et se vie kaikki mehut ihmisestä, ei jää mitään jällelle*. Kyl moni sanottaa sitä niin.

Haastateltava2: Kyllä mä, jos muistelen näitä Nuorisobarometrin missä kysytään nuorten asennetta työhönkin, niin *sehän nähdään ihan yhtenä tärkeimpänä tavoitteena elämässä että saisi työn. Että kyllä ne aika työorientoituneita, monet on*.

Terhi2: *Nuorethan on kauheen konservatiivisia*. Et ne, siel on edelleen se hyvä työpaikka ja sit siel on se perhe ja koti. Et ne ihan samat arvot ku

Jari2: Farmari-Volvo ja labradorinnoutaja.

Videolla esitettyjä ammatteja pidettiin useissa puheenvuoroissa jollakin tapaa erikoisina. Anu1 luonnehti videon ammatteja hienoiksi ja toivoi, että se olisi esittänyt ”perusnuorelle” sopivampia ja ylipäänsä mahdollisia ammatteja. Alisan1 mukaan video ei tavoittanut juuri Ohjaamon asiakkaita. Terhi2 ja Lasse2 pitivät tarpeellisena näyttää nuorille tavallisiksi koettuja ammatteja, eikä ”huippujuttuja”. Jenni2 piti videolla nähtyjä näyttelijän, e-urheilijan ja tubettajan ammatteja ”glamour”-töinä. Amatit jakautuivat kahdenlaiseen kategoriaan: tavallisiin ja hienoihin ammatteihin, jotka eivät kuitenkaan olleet lähtökohtaisesti soveltuvia suurimmalle osalle nuoria. Toisaalta Jari2 totesi, ettei halu johonkin tiettyyn ammattiin ollut sen kummempi, oli kyseessä sitten hieno ammatti tai tavallinen ammatti, kuten hautaustoimistossa tai siivoojana työskentely. Eijan1 mielestä perinteisten ammattien kautta oli mahdollisempaa päästä helpommalla työnhaussa ja muun elämän järjestämisessä.

Ajatus tietynlaisesta unelmasta nähtiin negatiivisena ja kuormittavana nuorten itsensä kannalta. Aino1 sanoi monelle nuorelle ajatuksen oman unelman tietämisestä olevan vaikeaa. Kaikille ei hänen mielestään välttämättä edes syntynyt intohimoa jotakin tiettyä asiaa kohtaan lukuisista kokeiluista huolimatta. Anu1 piti kokemusta tulevaisuuden työurien avoimuudesta stressaavana erityisesti yli 25-vuotiaiden nuorten kohdalla, jotka eivät olleet vakiinnuttaneet vielä asemaansa työmarkkinoilla. Aikuisuuteen liitettävien asioiden myöhentyminen on osa prekaarisuutta (ks. Aapola & Ketokivi 2005). Myös Suutarin (2002, 31–32) mukaan koulutuksen laaja tarjonta on vaikuttanut siihen, että nuoret tuntevat olevansa hankalassa tilanteessa erilaisten polkujen edessä. Alisa1 ajatteli osalla nuorista vaatimusten tulevan työpaikan suhteen olevan liian korkealla, mikä Hetan1 mukaan synnytti pelkoa epäonnistumisesta. Se saattoi Hetan1 mielestä olla jollakin tavalla lamaannuttavaa ja Alisa1 korosti, että nuoren olisi vain uskallettava aloittaa jostakin, vaikka omat

kiinnostuksen kohteet olivatkin vielä epäselviä. Jenni2 piti unelma-diskurssia negatiivista vertailua synnyttävänä asiana. Hän oletti osan nuorista ajattelevan, että videolla esiintyvillä nuorilla asiat olivat helppoja ja totesi hohdokkuuden korostamisen lisäävän negatiivisia tunteita.

6.2.1 Unelmien ristiriidat: nuoret osallisina ja ohjailtavina

Yksilön haluama elämä tulisi Koivuluhdan ja Ruposen (2015, 11) mukaan olla ohjauksen lähtökohtana ja valintoihin vaikuttavien rakenteiden joustavia. Unelmat nähtiin edellä kuvatus tavoin ohjaustyön lähtökohtana ja nuoren elämän kannalta tavoitteellisena asiana. Unelmien tavoitteluun liittyi kuitenkin vahvoja ristiriitoja, eikä unelmien toteuttamisen nähty olevan mahdollista kaikille. Erilaiset reunaehdot vaikuttivat mahdollisuuksiin toteuttaa unelmia. Tässä suhteessa keskusteluissa oli ristiriitainen suhtautuminen unelmiin ohjaustyön näkökulmasta. Toisaalta unelmien tuli olla ohjauksen lähtökohtia ja päämääriä, mutta samalla nuoret asettuivat ohjailtaviksi reunaehtojen myötä. Nuoret näyttäytyivät siten samanaikaisesti itsenäisinä toimijoina ja ohjauksen kohteina.

Ristiriitaa unelmien toteuttamisen ja realismin välillä lähestyttiin pilkkomalla unelmia. Jenni2 sanoi aloittavansa ohjauksen selvittämällä nuoren unelmia ja tavoitteita. Hän kannusti nuorta pyrkimään unelman suuntaan. Mikäli unelma toteutuisi edes jotenkin, voisi se olla riittävää. Alisa1 tiivistä ajatuksen toteuttamalla unelmien pilkkomisen olevan tietynlaista ydinaluetta heidän työssään.

Alisa1: Mut siis toi on ehkä just sitä mejän ydinsaamista et *me palastellaan se, tavallaan se unelma-ammatti pienemmiksi*, ja et miten sä lähet kasaamaan sitä palettia, rakentaa niit taitoja ja, sitä omaa polkua.

Unelmien pilkkominen oli tapa saavuttaa tavoitellut asiat ”välietappien” kautta ja Alisa1 piti tärkeänä kannustaa nuorta tekemään nykyhetken ja tulevaisuuden unelman välissä jotakin muuta, ”ei niin intohimosta”, mikäli unelman tavoittelu ei sellaisenaan tuottanut vielä tulosta. Tällöin voitaisiin oppia taitoja, joita unelma-ammattissa myöhemmin tarvittaisiin, ja jotka veisivät tietä sen suuntaan.

Jenni2 painotti eri vaihtoehtojen kokeilemistä, jolloin myös epämieluisien asioiden sietäminen saattoi olla osa kasvamista. Hän totesi monesti epämieluisista vaihtoehdoista parhaimman olevan joskus ”tosi realistista”. Alisa1 totesi nuorten tarvitsevan ”herättelyä” ja

ohjaamista, mikäli nuoren pyrkimys unelma-ammattiin ei ollut tuottanut tulosta. Työpaikan saaminen vaati omaa aktiivisuutta, eikä sitä pidetty subjektiivisena oikeutena. Edellä kuvatuissa tilanteissa nuori asettui selvästi enemmän ohjailtavan rooliin verrattuna käsityksiin nuoresta oman tilanteensa parhaimpana tuntijana.

Aino1: Monien kans käyn ainaki keskusteluu, jotka ei välttämät oo viel pyöriny missään, joil on heti se asenne et kun on aikuinen ni sit pitää tehdä palkkatyötä, tai et jotenkin on oikeus työpaikkaan. Ni sit pitää keskustella siit et *ei se oo kenellekään subjektiivinen oikeus, et sen eteen pitää tehdä töitä ja, myös sen eteen et saa sen työpaikan. Tuua maanpinnalle, et voi olla et ensin pitää tehdä jotain muuta.*

Alisa1: Niin ja voi olla aika tiukat kriteerit siinä et mitä työtä haluaa tehdä. Et sit tavallaan täytyy ehkä siinä *herätellä* nuoria et hei että, toi on hyvä et sul on toi visio, mut sun täytyy ehkä tehdä just jotain muuta eka. Et jos se, sä oot ollu vaikka yli puol vuotta työttömänä ja se, unelmien duuni ei oo auennu ni sit täytyy tehdä jotain muuta.

Unelmien pilkkomiseen liittyen ajatuksia herätti myös yhteen unelmaan panostamisen kannattamattomuus. Anu1 totesi oman jutun etsinnän ja yhden ison valinnan tekemisen tulevaisuuden ammatin suhteen aiheuttavan paineita. Alisa1 ei aiemmista näkemyksistä poiketen nähnyt sen vastaavan nykyajan työelämää, jossa painottui jatkuva uuden opettelu. Anu1 piti mahdollisuutta kokeilla erilaisia asioita hyvänä asiana, joka voisi tulevaisuudessa mahdollistaa uudenlaisia polkuja.

Anu1: Niin tai sit jotenki ku aina kysytään että mikä sinust tulee isona ni sit tuntuu et ehkä, *monet kokee sen silleen stressaavana et pitää tehdä se yks iso valinta et mikä musta nyt tulee.* Et sit ehkä siitä ollaan puhuttu että, sä voit tehdä ensin tätä juttua ja sit sä voit tehdä ensin tätä juttua ja sit sä voit myöhemmin opiskella lisää jotain toista. *Ja sit ne voi yhistyä tosi mielenkiintoisella tavalla ne kaks osaamisaluetta vaikka jossain vaiheessa.*

Eijan1 mukaan tavoitteena oli lopulta saada työtä ja toimeentuloa, jotka mahdollistivat muiden elämänalueiden toteuttamisen. Tämä tulisi huomioida myös ammatinvalinnassa – joskus tinkimällä unelma-ammattista. Ideaalitulanteessa nuori kuitenkin työllistyisi ja pystyisi samalla toteuttamaan itseään. Tällaisen alan löytäminen vaati kuitenkin hyvää pohdintaa ja omien vahvuuksien tunnistamista, joihin Ohjaamot tarjosivat apua. Eijan1 piti nuoren kannalta vahingollisena sellaista tilannetta, jossa nuori opiskelee harvinaista alaa, eikä työllistyäkään. Hän pohti tilanteen negatiivisia vaikutuksia nuoren tulevaisuuden kannalta ja mietti, mitä tapahtuisi, jos nuori panostaisi vahvasti vain yhteen asiaan, eikä saisikaan sitten työtä. Kommentissa näkyy Åkerbladin (2014, 67–70) esille nostama epävarmuus, jossa palkkiota ei saa kovasta yrittämisestä huolimatta.

Unelmien pilkkomista voidaan hahmottaa yksilön kasvamisena ja uusien taitojen oppimisena eteenpäin siirtymisen luonnollisena keinona, osana vaihtelevaa elämänpolkua. Tähän Ohjaamojen keinot tarjota tutustumiskäyntejä, keskusteluja ja työkokeiluja tarjoavat mielekkään mahdollisuuden. Unelmien pilkkomisen myötäinen ohjauksen tapa voidaan tulkita elinikäisen oppimisen diskurssin yhdeksi keinoksi, jossa oppiminen tapahtuu työssä ja sitä täydennetään tarvittaessa koulutuksella (vrt. Linden 2011; Mertanen 2017). Elinikäinen oppiminen ja sen mukainen unelmien pilkkominen soveltuvat vahvasti myös keskusteluissa kritisoituun yrittäjämäisen työntekijän ideaaliin. Siinä työntekijä on valmis investoimaan itseensä, parantamaan työmarkkina-asemaansa (ks. Lahikainen & Harni 2016 33–35) ja keräämään resursseja, kuten haastatteluissa sivuttuja työnhakutaitoja (ks. Fast 2006, 38–41).

Unelmien pilkkomiseen ohjauksen keinona on suhtauduttava kriittisesti: missä määrin kyse on nuoren kokeilusta ja omien haaveiden asteittaisesta toteuttamisesta ohjauksellisen työn elämäkulun hahmottamisen näkökulmasta (ks. Vanhalakka-Ruoho 2014, 192)? Entä missä määrin se on taas keino saada nuori nopeasti työelämään, jopa ohjaamalla nuoret itselle epämieluisille aloille (ks. Aaltonen & Lappalainen 2013, 126) työttömyyden pelossa tai nopeiden tulosten nimissä? Tässä suhteessa lienee aiheellista kysyä, millaisia vaikutuksia unelmien pilkkomisella on nuorelle epävarmuuden kokemuksen näkökulmasta. Sutelan ja kollegoiden (2019, 127) mukaan epävarmuus voikin olla työttömyyttä vahingollisempaa. Haastattelujen välitappeihin paikantuissa keskusteluissa näkyi oletus eteenpäin menemisestä, vaikka esimerkiksi Åkerbladin (2014, 98–99) mukaan prekarisaation myötä kaikki työt eivät todellisuudessa vie työuraa toivottuun suuntaan. Näissä tapauksissa myös kohdassa 6.1 kuvatut tavoitteet ohjauksen pitkäaikaisista tuloksista voivat vaarantua, jos nuori palaa palveluihin myöhemmin uudelleen hyvästä alkukartoituksesta ja pohdinnasta huolimatta.

Kriittinen suhtautuminen välitappeihin ja niiden mahdollisiin ongelmiin puuttui kokonaan, vaikka ohjaajat tunnistivat nuorten tuntevan paineita epävarmoista tilanteista. Onkin oleellista kiinnittää huomiota unelmien pilkkomisen mahdollisiin negatiivisiin vaikutuksiin joidenkin yksilöiden kohdalla. Unelmien pilkkomisessa nuoresta tulee selvästi enemmän ohjailun kohde, jolloin vaara ajautua itselle epämieluisille poluille kasvaa. Sitä voi myös pitää osin ristiriitaisena toimintana verrattuna Ohjaamojen tavoitteisiin nuorten osallisuuden

suhteen. Unelmien pilkkomiseen ja siihen liittyvään laajemmin yhteiskuntapoliittisissa toimenpiteissä näkyvään elinikäisen oppimisen diskurssiin tulisi suhtautua varauksella (ks. myös Mertanen 2017). Tällaisessa diskurssissa elinikäinen oppiminen nähdään tietyllä tapaa kaikille mahdollisena. Kuitenkin esimerkiksi suomalaista peruskoulua koskevassa tutkimuksessa on kyseenalaistettu kouluttautuminen mahdollisuuksien tasa-arvon paradoksina (ks. Seppänen, Kalalahti, Rinne & Simola 2015). Tämän perusteella onkin aiheellista kysyä, missä määrin elinikäisen oppimisen diskurssissa unohdetaan mahdollisuuksia rajaavat todelliset tekijät, joita kuvaan seuraavaksi tarkemmin.

6.2.2 Siirtymiä haastavia tekijöitä

Nuorten siirtymiin vaikuttivat useat asiat. Yksi sinänsä itsestään selvä tekijä oli toimijuuteen vaikuttava ikä. Alisa¹ mukaan nuoriin vaikutti vahvemmin muut elämän haasteet. Tästä syystä juuri nuorten ohjauksessa korostui kohdassa 6.1.1 kuvattu kannustaminen ja positiivisten kokemusten luominen. Nuoria oli autettava muita kokonaisvaltaisemmin, mitä Ohjaamon moniammatillinen palvelumalli edisti.

Ongelmat nuoren toimintakyvyssä nähtiin merkittävinä haasteina siirtymien kannalta. Esiintyneitä haasteita olivat mielen ja fyysisen terveyden ongelmat, sosiaaliset haasteet sekä aiemmin kuvattu huono itsetunto. Alisa¹ totesi mielenterveyspalveluihin pääsemisen olevan haastavaa pitkien jonojen takia. Ongelmana saattoi olla myös oman lähiverkoston tuen puuttuminen, ja Alisa¹ kertoi perhetaustan näkyvän osassa asiakkaita. Hän sanoi joidenkin asiakkaidensa lähipiiriin kuuluvan pääosin sellaisia, jotka olivat peruskoulun varassa. Tällöin nuorelle kouluttautuminen tuntui suurelle muutokselle ja uudenlaisen tarinan luominen haastattavalle. Hän kertoi nuoren oppineen suvultaan, että työmarkkinatuella eläminen oli normaali tapa elää, ja että niin oli tehty jo useamman sukupolven ajan. Näkemys liittyy Suutarin (2002, 109–112) esille nostamaan suppean verkoston ongelmaan: lähiverkosto ei tue toisenlaisen tarinan luomista. Näin ollen huono-osaisuus voi periytyä, ja vaarana on, että työn ja koulutuksen siirtymien ulkopuolelle jääneiden nuorten suhteellinen asema yhteiskunnassa heikkenee iän myötä (ks. Saari 2015; Johannessen 2019, 19).

Etenkin toisessa haastattelussa opintojen taustalla olevia haasteita pidettiin hyvin kirjavana joukkona. Suurimmaksi ongelmaksi koulun keskeyttäneiden nuorten kohdalla nimettiin ensimmäisestä haastattelusta poiketen koulukiusaaminen. Jennin² mukaan noin 80–90

prosenttia koulun keskeyttäneistä oli joutunut tilanteeseen kiusaamisen takia. Terhi2 totesi kiusaamisen olevan erityisen tuhoavaa ja sen estävän monet asiat. Hänen mukaansa kiusatuiksi joutuneiden kohdalla ongelmat näkyivät myöhemmin esteinä työhön ja koulutukseen siirtymissä.

Toisessa haastattelussa sivuttiin Alisan1 huomion tavoin sosiaalisten verkostojen ongelmia, joskin erilaisesta tulokulmasta. Useissa puheenvuoroissa nostettiin esille vanhempien tai suvun liika kontrolli koulutusvaateiden suhteen (vrt. Assmuth 2019, 214). Vanhemmat saattoivat päättää nuoren puolesta opiskelualan, vaikka Terhin2 mukaan he eivät edes usein tienneet kaikista mahdollisuuksista. Minnan2 mielestä he saattoivat vaatia suvun tavan mukaisesti korkeasti kouluttautumista, vaikka kouluttautuminen olisi nuorelle hyvin vaikeaa. Tällainen kontrolli kertonee osittain sosiaalisen pääoman periytymisestä (ks. Field 2003, 12): korkeasti koulutetut vanhemmat vaativat myös lapseltaan korkeaa koulutusta. Vanhemmat saattoivat estää Jennin2 mielestä nuoren hakeutumisen itselle paremmin soveltuvaan erityisammattioppilaitokseen leimaavuuden pelossa, vaikka Terhi2 totesikin erityisammattioppilaitosten todistuksilla työllistymisen olevan muita vaikeampaa. Ensimmäisessä haastattelussa vain Heta1 kertoi osan vanhemmista päättäneen nuoren puolesta koulutusalan – hänen mielestään nuorten olikin joskus vaikeaa erottaa omat toiveensa vanhempien toiveista.

Kaveriporukka saattoi viedä nuorta itselle epämieluisalle alalle, kun päätökset tehtiin muiden päätösten mukaisesti, miettimättä omia toiveita. Terhi2 kertoi kuullensa nuoresta, jolla oli kolmas ammatillinen koulutus alkamassa: nuori etsi itselleen sopivaa ”sosiaalista yhteisöä” pohtimatta varsinaisen koulutuksen kiinnostavuutta. Muutamat haastateltavat totesivat toisessa keskustelussa hakuvelvoitteen lisänneen väärälle alalle ajautumista, mutta sen todettiin vähentyneen merkittävästi viimeisimpinä vuosina. Ensimmäisessä haastattelussa ei puhuttu kavereiden vaikutuksista koulutuspäätöksiin. Kuitenkin muutaman toisen keskustelun haastateltavan mukaan kavereilla oli suuri merkitys päätöksissä.

Eija1, Heta1 ja Jenni2 totesivat opintotuen määrän olevan vähäinen, mikä haastoi opiskeluun siirtymistä. Heta1 totesi oman talouden kannattelun olevan sellaisille nuorille liikaa, joilla oli muitakin haasteita elämässä, eikä esimerkiksi vanhemmilta saatu tukea. Alisan1 mielestä opintotuki oli riittämätön jo pelkästään vuokranmaksuun, mikäli nuori ei halunnut ottaa

lainaa. Tällöin nuoren tuli Eijan1 mielestä pystyä tekemään keikkatyötä ja olemaan muutenkin motivoitunut. Erityisesti tuen vähäinen määrä kosketti alle 25-vuotiaita, joille ei voitu myöntää työmarkkinatukea opiskelua varten. Alisa1 huomautti, että siinä vaiheessa ongelmat olivat voineet kuitenkin jo kasautua vuosien ajan, mikäli peruskoulun tai toisen asteen opintojen jälkeiset siirtymät olivat epäonnistuneet.

Eija1: Mut kyl mä näkisin että, *kouluttautuminen vaatii suurta motivaatiota ja sitoutumista*. Et se opintotuelle siirtyminen on kuitenkin, se on pienempi etuus, ku vaikka toimeentulotuki niin, kyllä siinä moni miettii että kun vaikka kannustavuutta pitäis olla, että sit se ei kannustais. Et sit se vaatii sitä motivaatiota. Et sit siinä voi olla just se että nää jotka ei sisäisesti oikein halua, jotakin tehdä niin ne jää sitte vaan.

Anu1 kiisti muiden näkemykset toteamalla, ettei hän ollut kokenut työssään tilanteita, joissa opiskelu olisi jäänyt taloudellisista syistä väliin – ainakaan perustutkinto-opiskelijana. Sen sijaan hän kertoi tavanneensa nuoria, joilla työttömänä olo rajasi muita mahdollisuuksia tehdä asioita rahan puutteen takia. Jari2 nosti esille saman asian. Lasse2 sanoi nuorten oppivan helposti elämään työttömyyden ja tukien ehdoilla rajaamalla omia tekemisiään. Myös Lähteenmaa (2011, 53) näkee rahan puutteen yhtenä toimijuutta rajaavana tekijänä. Alisa1 kertoi tavanneensa nuoria, jotka olivat ottaneet pikavippejä tarpeellisia hankintoja varten. Tällöin oma talous oli lähtenyt ”syöksykierteeseen”. Muut haastateltavat eivät ottaneet kantaa näkemykseen.

Nuorten työllistymistä hankaloitti työkokemuksen puute. Alisa1 piti kaikkea työkokemusta lähinnä hyvänä, vaikka se olisikin ollut sirpaleista. Hänen mielestään nuori, jolla oli työkokemusta, oli paremmassa tilanteessa, kuin nuori, jolla saattoi olla perustutkinto muttei kokemusta. Kommentissa näkyy jatkuvan oppimisen diskurssin tärkeys ja erityisesti työkokemuksen merkitys työhön siirtymiä edistävänä tekijänä. Toisaalta tällaisissa tilanteissa on hyvä ottaa myös huomioon työn mahdolliset negatiiviset puolet (ks. Pyöriä & Ojala 2017) ja eteenpäin menemisen vaikeudet, joista haastatteluissa keskusteltiin. Koulutusta vaatimattomien töiden katoaminen näyttäytyi hankalana tekijänä työhön siirtymien kannalta. Minna2 kertoi nuoresta, joka oli tehnyt jo jonkin aikaa siivousalan töitä. Kirjalliset oppinaineet tuottivat nuorelle vaikeuksia, eikä hän suoriutunut koulusta. Myös Jenni2 piti ongelmallisena, ettei omaa osaamista pystynyt todistamaan enää näytöillä, vaan kaikkien tuli kouluttautua. Lasse2 pohti, että koulutuksen tärkeyden korostamisella oli menty ”mahottomuuksiin oikeestaan” ja totesi itse ajattelevansa, että elämässä pystyi

pärjäämään kouluttautumattakin. Hän ja Terhi² eivät pitäneet kouluttautumista edes välttämättömänä kaikkien alojen näkökulmasta.

Eija¹ toi esille puutteet nuoren resursoinnissa. Hän totesi työnhakukulttuurin olevan vaativaa, minkä takia kaikki nuoret eivät sopeutuneet siihen tai pärjänneet työhaastatteluissa. Eija¹ sanoi nuorelta tarvittavan tietynlaista kunnianhimoa sekä halua pyrkiä eteenpäin ja esimerkiksi omatoimista harjoittelua työhaastatteluihin. Aino¹ kertoi tapaavansa usein sellaisia nuoria työssään, jotka olivat olleet aiemminkin palveluissa ja odottivat ohjaajien keksivän heille ratkaisuja, vaikka nuoren olisi hänen mukaansa itse keksittävä ratkaisu. Nuorilta vaadittiin siten aktiivista otetta työnhaussa.

Eija¹: Ja sen nuoren aktiivisuus siinä vaiheessa ku hänen pitäisi siirtyä eteenpäin. Et just ei jättäydytä sinne, et suoritetaan tää palvelu loppuun ja, sitte taas käydään tapaamisilla vaikka Ohjaamossa. Et kyl se vaatii sitä omaa kunnianhimoa, ja sitä halua, ja sitä suunnitelmaa et mitä pitäisi tehdä. Miten paljon esimerkiksi pitäisi käydä haastatteluissa ja, oikeesti harjotella vaikka niihin haastatteluihin. Et se on, se todella vaatii siltä nuorelta sitä omaa tekemistä.

Yksi haastateltava² piti olennaisena tunnistaa syyt vaikeasti työllistettävien nuorten taustalla: olivatko valmiudet ja halu työelämään kunnossa. Haastateltavan² mielestä halun puute oli suurempi ongelma kuin varsinaisten valmiuksien puutteet. Työpaikan saaminen vaati oma-aloitteisuutta, jota kukaan ulkopuolinen ei voinut toisen puolesta edistää. Siirtymät vaativat Mervin² mukaan itseohjautuvuutta sekä kykyä suunnitella ja hakeutua eteenpäin jo yläkoulun jälkeen, jossa jo pelkät opiskelun tavat poikkesivat reilusti toisen asteen opinnoista. Hänen mielestään myös arjenhallintataidoilla oli suuri merkitys työllistymisessä.

Eija¹ sanoi nuorten siirtymien työelämään vaativan kaikkineen yhä enemmän. Siirtymiin liittyi vahvasti edellä kuvattu realismi ja sen asettamat ehdot. Alisa¹ totesi siirtymissä korostuvan yhä useammin yrittäjämäisen työntekijän mallin mukainen suunnittelu, vaikka sattuma oli usein suuressa roolissa. Alisa¹ oli ainut haastateltava, joka nosti sattuman merkityksen esille – Juntusen (2019, 7) mukaan sattumalla on keskeinen osuus elämäkulussa. Tästä huolimatta työntekijät painottivat puheenvuoroissaan pääosin suunnittelun merkitystä, vaikka sitä haastaakin sattuman lisäksi myös prekarisaatio (ks. Åkerblad 2014, 19–38).

Eija¹: Kyllä ne nuorten tilanteet on tosi vaikeita ja, tavallaan että huomaa koko ajan entistä enemmän miten, sen *nuoren pitäisi olla nimenomaan omatoiminen ja yritteliäs* ja vaikka kuinka

paljon annettas, sitä resurssia tai sitä vaikka haastattelumahdollisuuksia niin, *sen nuoren saaminen sitte lopputulokseen, siihen että hän pääsis työelämään ni mitä se vaatii*. Et koko ajan täs oppii kyl tässä työssä. Tavallaan *tulee myös sitä realismia hyvin paljon, et miten nuori voi sit loppujen lopuks, mitkä hänen kykynsä on tässä tilantees päästä sinne*.

Alisa1: Kyl ne välillä on semmosia onnenkantamoisia, että millä, et miten ihminen on sattunu päätyämään jonnekin. Vaikka tuntuu et sitä koko ajan *korostetaan enemmän ja enemmän semmosta urasuunnittelutaitoja ja tee viisvuotisplääni ja pura se osiin ja näin mut*, miten monella se menee sit niin. Jollakin ehkä mutta, monesti ne on myös *sattumia* tai tämmösiä. Ja sit toisaalta kyl mä mietin sitä et kyl tähän *nuorten maailmaan heijastuu se vaativuus*, mikä näkyy myös aikuisten maailmas. *Työelämän vaativuus ja se että ei oo enää hirveesti sellasii tehtäviä missä sä pärjäisit, vähän kapeemmilla taidoilla. Vaan että pitää aika lailla multitaskata ihan niis entry levelin paikoissa. Ja sit jos sulla on elämässä jotakin muuta haastetta ni se on tosi vaa-, vaikeeta päästä eteenpäin*.

Toisessa keskustelussa nostettiin esille lisäksi alueelliset reunaehdot unelmien toteuttamista rajaavana tekijänä. Jenni2 sanoi nuorten olevan hyvin paikkakuntasidonnaisia, jolloin esimerkiksi omaa koulutusta pohdittaessa mahdollisuudet rajautuivat kotikaupungin tai jopa asuinalueen mukaisesti verrattuna sellaisiin, jotka pitivät koko maata vaihtoehtona. Tällöin unelmat tuli toteuttaa paikkakunnan tarjonnan mukaisesti. Toisaalta Jenni2 totesi ohjauksessa pyrittävänkin ensisijaisesti esittelemään lähellä olevat vaihtoehdot, mutta hieman kaukaisempiakin vaihtoehtoja näytettiin nuorelle.

Jenni2: Ja sitte realiteetithan, todella usein nuoret on hirveen paikkakuntasidonnaisia. Et sit ku ne sanoo että mä haluan opiskella esimerkiks mut mä haluan et se on [kotikapunki]. *No sit, vaihtoehdot on ne mitkä on täällä jos tämä on se reunaehto. Et sithän sitä, unelman toteuttamista tehdään siitä valikoimasta mitä täällä on esimerkiks. Tai sit jos on koko Suomi vaihtoehtona ni sithän rupee paljon enemmän olemaan niitä vaihtoehtoja*. Usein ne on aika realistisia ne, tavallaan ne lähtökohdat että sit on *turha lähtee ihan hirveen pitkälle rakentelemaan asioita jos ehdoton, et se on löydyttävästä tästä [kotikaupunki]*. Tai vielä niin et se on oltava keskustakampus, bussilla mihinkään, ni sit se rajaa vielä ja sit vaihtoehdot on nämä.

Nuorten siirtymiin vaikuttavat useat toimijuutta rajaavat tekijät, joita tarkastelen kohdassa 6.5 lisää. Haastatteluissa ei puhuttu esimerkiksi sukupuolen vaikutuksista työllistymisessä tai koulutusvalinnoissa (ks. Brunila ym. 2013, 9). Ensimmäisessä haastattelussa kerrottiin Ohjaamon tarjonnan aiemmin nuorille miehille suunnatun ryhmän, jossa he pääsivät pohtimaan tulevaisuuttaan, mutta muuten keskustelussa ei nostettu esiin sukupuolta. Toisessa haastattelussa sukupuolta sivuttiin ohimennen muutamassa puheenvuorossa. Niissä kerrottiin nuorista naisista: yksi oli siivoojana, kaksi kahvilassa ja yksi pohti lähihoitajan koulutusta lastenhoitamisen mahdollistavana koulutuksena. Vastaavasti useiden nuorten miesten kerrottiin olleen tehtailta töissä, vanhempien miesten joukossa. Haastateltavien kaikki esimerkit kuvasivat suhteellisen sukupuolittuneita aloja. Sukupuoli näyttäytyi

jonkinlaisena tekijänä ammattivalintojen suhteen, vaikkei sen vaikutuksiin otettu kantaa esimerkiksi ohjaustyön näkökulmasta.

Tunnollisuus on liitetty usein koulumaailmassa tyttöjen ja naisten ominaisuudeksi (esim. Vuorikoski 2001, 343–345) – samankaltaisina hyveinä voidaan pitää sitoutumista palveluun ja oman tilanteen edistämistä. Näitä ominaisuuksia painotettiin haastatteluissa, joissa suurin osa oli naisia. Tässä suhteessa olisi mielenkiintoista tutkia tarkemmin ohjaustyötä sukupuolen vaikutusten näkökulmasta.

6.2.3 Rakenteiden muutostarpeet

Työntekijöiltä kysyttiin näkemyksiä rakenteiden muutostarpeista. Opintotukea pidettiin aiemmin kuvatun mukaisesti pienenä etuutena suhteessa toimeentulotukeen, jolloin se ei yksinään riittäisi kannustamaan opiskelemaan. Opiskelu vaatisi näin pääasiassa motivaatiota. Aktiivisuus nähtiin myös toisenlaisena, rakenteisiin liittyvänä ongelmana, jossa se saattoi kääntyä jopa nuorta vastaan. Eija1 totesi, että vaikka nuori olisi hakenut paljon töitä ja päässyt töihin, mutta saisikin potkut, saattaisi hän saada peräti kolmen kuukauden karenssin. Tällaisissa tilanteissa olisi hänen mukaansa ollut helpompaa olla vain työttömänä. Anu1 mukaan työhaastatteluun menemättömyys sen takia, että oli tullut kipeäksi, saattoi johtaa pieneen karenssiin. Tällaiset tilanteet saattoivat työntekijöiden mielestä johtaa siihen, että nuoret alkoivat vältellä uusien asioiden aloittamista (ks. Westerback & Rissanen 2020, 175). Lasse2 totesi, että mitä vähemmän tekee, sitä enemmän rangaistaan. Hänen mielestään asian olisi tullut olla päinvastainen: mitä enemmän tekee, sitä enemmän pitäisi palkita. Minna2 tuki näkemystä kritisoimalla ”keppimallia”. Terhi2, Jari2 ja Lasse2 totesivat myöhemmin, että palveluissa onnistumisessa pitäisi palkita myös nuoria, ei vain palveluiden tuottajia.

Alisa1 näki tukijärjestelmän ongelmallisena luovien alojen työntekijöille, joiden työ koostui erilaisista pätkistä. Hän kertoi työvoimatoimiston katkaisevan heti tuet, mikäli työtön kertoo aloittaneensa freelancerina tai yrittäjänä. Tällaisissa tilanteissa nuorella ihmisellä tulisi hänen mielestään olla taloudellisia edellytyksiä riskin ottamiseen tai taustalla esimerkiksi perhe, joka voisi tukea nuorta taloudellisesti yrittäjyyden alussa. Tämä esti Alisan1 mukaan nuorten siirtymisen yrittäjiksi, vaikka se kuitenkin tukisi heitä omalla alallaan eteenpäin.

Hän piti lisäksi nuorten kannalta ongelmallisena sitä, että Kelalla ja TE-hallinnolla on keskenään erilaiset rajat liittyen omien tulojen vaikutuksiin tukiasioissa.

Eija1 nosti esille vanhanaikaisen työttömyysturvalain joustamattomuuden. Hän sanoi laissa kohdeltavan keikkatyöläisiä samoin perustein kuin kokoaikaisia työntekijöitä irtisanomisaikojen suhteen. Hän totesi myös, että yrittäjien tulisi saada keikkatyöntekijöiden tavoin soviteltua päivärahaa. Alisa1 piti tärkeänä uudistusta, jossa keikkatyöläisten tuet eivät heti uuden työn alettua katkenneet. Myös Minna2 toivoi yksinkertaisempaa työttömyysturvaa. Esitetyt ongelmat työttömyys- ja sosiaaliturvan joustamattomuudessa ja sopimattomuudesta nykypäivän vaihteleviin työn järjestämisen muotoihin liittyvät osaltaan Vähämäen (2011, 175) jo noin kymmenen vuotta sitten sivuamaan ongelmaan, jossa yhteiskunnassa pyritään ohjaamaan yrittäjyyteen ilman, että todellisia edellytyksiä parannettaisiin.

Lasse2 painotti tarvetta osa-aikaisiin työmarkkinoihin, joilla voitaisiin mahdollistaa kaikille osallistuminen työelämään. Alaluvussa 6.1 sivuttu kaikkien oikeus osallistua yhteiskuntaan vaati hänen mielestään esimerkiksi 60 ja 80 prosentin töitä, jotka olisivat kuitenkin Jennin2 mukaan jatkuvia työpaikkoja lyhyiden työkokeilujen sijaan. Lasse2 ehdotti pysyviä välityömarkkinoita, jotka voisivat Jennin2 ehdotuksen mukaisesti olla yleishyödyllisiä työpaikkoja esimerkiksi vanhustenhuollossa. Työtä tehtäisiin omien mahdollisuuksien mukaan, ilman kiirettä ja tulosvastuullisuutta. Tällaiset työmarkkinat olisivat Jennin2 mukaan kaikkia hyödyttäviä työpaikkoja, jotka Lassen2 mielestä olisivat samalla päättäjien näkökulmasta kustannustehokkaita. Jari2 totesi myöhemmin tämän tyyppisistä malleista olevan hyviä kokemuksia muissa maissa.

Lasse2: - -Se että joittenkin kohdalla se on, et sanoit että on nuori joka on vaikeasti avoimille markkinoille työllistettävä, niin silloin siellä pitäis olla myös tällasille, olkoon se nuori tai vanha, mutta jos se työkyky tai valmiudet sinne avoimille markkinoille ei oo ihan sitä 100 prosentin luokkaa, niin silloin niitä *pitäs olla niitä 60 prosentin töitä ja 80 prosentin töitä tai jotain vastaavaa, että saatas rakennettuu heillekin se osallistuminen siihen työelämään.*

Jenni2: Ja sitte *ne pitäs olla jatkuvia työpaikkoja..*

Haastateltava2: Nimenomaan.

Jenni2: ..eikä nimenomaan sellasii et sä voit puol vuotta jossain jollain 60-prossasel tai kuntoutukses tai missä hyvänsä. Et eihän se ratkase sitä, jos tavallaan jo ollaan nähty että sinne avoimille työmarkkinoille ei vaan pääse, tai pysty työskentelemään.

Lasse2 sivusi kohtaanto-ongelmaa, jossa työnantajien tarpeet ja työntekijöiden osaaminen eivät kohtaa. Hänen mukaansa kouluttautumattomuus ei ollut itsessään laaja ongelma, vaan se, ettei koulutus antanut valmiuksia työllistyä. Hän totesi, että koulutusrakennetta tulisi muuttaa vastaamaan paremmin työelämän tarpeisiin. Kommentti liittyy prekarisaation ulottuvuuteen, jossa koulutus ei enää takaa suoraan työpaikkaa (ks. Pyöriä & Ojala 2017). Jenni2 toi esille oppivelvollisuuden pidentämiseen liittyen tarpeen työelämälähtöiselle ammatillisen koulutuksen starttivuodelle sellaisille nuorille, jotka eivät mene suoraan toiselle asteelle. Nuori voisi vuoden aikana kokeilla useampia aloja työpaikoilla tai alan käytännön opintoja työelämälähtöisesti. Näin hän voisi pohjata oman alavalintansa aitoon kokemukseen, saada onnistumisia ja tunnistaa omia vahvuuksiaan. Terhi2 piti ongelmallisena, etteivät monet ammattiin valmistuneet nuoret tunnistaneeet osaamistaan. Hänen mielestään tulisikin pohtia keinoja, joilla nuorelle taattaisiin ensimmäinen työpaikka.

Minna2 ehdotti, että työhallinto tapaisi kasvokkain koko maassa vähintään kerran jokaisen valmistuvan nuoren, minkä perusteella voitaisiin arvioida mahdollinen tuen tarve. Tällöin nuoret eivät jäisi vain sähköisten palveluiden varaan ja Minnan2 mukaisesti tyytyisi elämään tukien varassa. Hän totesi, ettei kaikilla ole samanlaista tukiverkostoa, joka voisi kertoa mahdollisuuksista ja motivoida nuorta eteenpäin.

6.3 Uuden työn ilmentymät keskusteluissa

Haastatteluissa suhtauduttiin uuteen työhön liittyvään itsen yrittäjyyteen osin kriittisesti edellä kuvatun tavoin. Unelma-ammattiin pyrkimistä ei pidetty lopulta järkevänä ja se nähtiin osana nyky maailmaa, jossa ajatus ”järkevistä” työstä ja toimeentulon hankinnasta oli korvautunut uusilla arvoilla. Unelmien toteuttamiseen liitettiin vaade aktiivisuudesta ja yrittäjämäisestä nuoresta, minkä ei nähty olevan mahdollista kaikkien kohdalla. Eija1 sanoi varsinaisena yrittäjänä onnistumisen olevan mahdollista ilman kouluttautumista, mutta totesi sen vaativan hyviä psyykkisiä ja sosiaalisia toimintamahdollisuuksia. Näkemys tuki väitettä siitä, että suuri osa ei saa otetta yrittäjämäisestä elämästä (ks. Johannessen 2019, 10–11).

Edellä kuvatuista tekijöistä huolimatta haastatteluissa oli läsnä, kenties huomaamatta, yrittäjämäiseen työntekijään liitettäviä arvoja ja vaateita. Esimerkiksi Alisa1 totesi nykyisen työelämän olevan jatkuvassa muutoksessa, jossa omaa uraa ja taitoja oli muokattava koko ajan. Myös vaade monipuolisuudesta ja työnhaun vaativuudesta korostui.

Alisa1: Niinpä. Ja toi on ehkä must semmonen iso muutos mitä, jos aatellaan, vaikka sitä uraohjausta tai jotain muuta täntyyppistä että se on oikeesti tosi stressaava kysymys nuorelle, mitä sä haluat isona. Vaan se et mikä on se nyt. Koska nyt on niin paljon, maailma on muuttunu erinäköseks ja *sä voit valita niit polkuja eri vaiheissa ja, työelämä muuttuu tosi nopeeta tahtia. Et sun täytyykin oppia myös uusia taitoja ja muokata ite sitä omaa uraa koko ajan.*

Åkerbladin (2014, 23) mukaan tällaiset yleiset normit alkavat lopulta toimimaan yksilöiden itseohjausmekanismeina. Yrittäjämäisen työntekijän malliin liitettäviä vaateita olivat muun muassa aiemmin kuvatut näkemykset unelmiin pyrkimisistä pilkkomisen ja erilaisten taitojen hankinnan kautta (itsen jatkuva kehittäminen), työnhakutaitojen opettelu sekä itsen yrittäjyyteen liittyvät huomiot esimerkiksi persoonallisuuden vaikutuksista työnsaamisessa. Itsen yrittäjyyteen voidaan liittää myös ohjaustyössä vaadittu nuoren aktiivisuus omassa asiassa. Samoin pyrkimystä riskien minimointiin voidaan pitää yhtenä yrittäjämäisen yksilön ominaisuutena (ks. Fast 2006, 38–41).

Epävarmuus ja muuttuva työelämä kuormittavat myös ohjaajia. Siiri2 totesi erään nuoren tubettajan kokeneen paljon vastustusta omasta uravalinnastaan. Nuori uskoi kuitenkin itseensä – ja se palkittiin. Tästä huolimatta ammatilaiset korostivat realismia ja ohjasivat nuorta lähtökohtaisesti sen mukaisesti, niin kuin esitän edellä. Ohjaustyöhön vaikutti ennen kaikkea nykyisyys, vaikka tulevaisuuden aukinaisuus tiedostettiin (vrt. Koivuluhta & Ruponen 2015, 8).

Terhi2: Ja sit jotenkin tos oli aika paljon just näit tubettajia ja e-urheilijoita ja muita tälläsii uusia ammatteja joita mä mietin että, kun on aika kauan katsellu tätä työllistämisen maailmaa ja näin, et miten ne muuttuu. Että tavallaan semmonen että joskus aikanaan ku me perustettiin [ilmaisutaidon ryhmä], ni meille sanottiin että ku ei sielt tuu mihinkään oikeeseen ammattiin eikä se valmenna mihinkään oikeeseen ammattiin. Ja sit tavallaan ku ei se ollu sen tehtäväkään. Mutta jotenkin se että, *ettei jämähdettäis niihin, kun niit uusia ammatteja syntyy koko ajan, ja entistä enemmän syntyy niit uusia ammatteja. Et mekin muistettais se aina että, melkein mistä tahansa voi tänä päivänä tulla se ammatti.*

Jari2: Tällä viikol viimeks oli justiin, sä tiedät tapauksen niin, oli juttua just siitä että kaverilla on halu tiettyyn juttuun mutta sitte varsinaisesti sitä ei edes kouluteta vielä mutta lähellä on koulutusta. Niin sitte okei että se kuitenkin tarvii myös osaamista silti vaikka se ala on semmonen mihkä ei viel ees kouluteta ihmisiä ni, voi hyödyntää niitä vanhoja koulutuksia siltä osin sitten kuitenkin mitä on olemassa lähellä siinä. Mut saa nyt nähä sitte.

Sukupolvien välisiä erontekoja olivat edellä esittämäni näkemykset unelmiin ja työhön suhtautumisen eroissa. Muutamien haastateltavien mukaan nuoret halusivat aiemmista sukupolvista poiketen toteuttaa itseään työssä. Toisessa haastattelussa sukupolvieroja nostettiin esille nuorten ja työnantajien sekä kollegoiden välillä erityisesti perinteisissä

tehdastöissä. Alisa1 totesi nuorten kertomuksien työelämästä poikkeavan vanhempien ihmisten näkemyksistä: nuoret ajattelivat työllistyvänsä keikkatöillä ja näkevänsä työuransa sirpaleisempana. Tällöin hänen mukaansa myös ohjauksen tuli vastata monimuotoisemmin nuorten tarpeisiin. Alisa1 huomio kertoo työelämän arvojen ja tapojen muutoksesta, jonka nuoret ovat kenties muita selkeämmin omaksuneet osaksi toimintaansa. Tämä johtunee siitä, ettei heillä ole toisenlaista kokemusta työelämästä. Näin ollen Alisa1 ajatukset vanhojen toimintatapojen muuttamisesta ohjaustyössä vastaamaan uusia tilanteita lienevät tärkeitä (ks. Archer 2012, 6; Åkerblad 2014, 34–35).

Keskusteluissa näkyi kohdassa 6.2.2 sivuttu työelämän rakennemuutos, jossa kaikkien odotetaan olevan koulutettuja. Se nostettiin esille koulutusta vaatimattomien töiden, kuten avustavien töiden ja tehdastöiden katoamisena. Vastaavasti kaikkien oli koulutauduttava, vaikkei kouluttautumista nähty edellä kuvatun tavoin välttämättömänä työn edellytyksenä. Minna2 mukaan suuret tehtaot olivat poistuneet, mitkä aiemmin työllistivät lähes kenet tahansa ahkerasti työskentelevän koko työuran ajaksi. Nyt pitkäaikaiset työpaikat olivat korvautuneet suorittavassa työssä vuokratyövoimalla esimerkiksi kokoonpanijoiden osalta. Tällaiset työsuhteet olivat lyhyitä pätkätöitä, jotka olivat syntyneet ulkoistamisen kautta. Minna2 totesi aiemmin keskustelussa vuokratyöhön liittyvän paljon myös työhyvinvointia koskevia ongelmia, sillä osa työn vuokraajista kohteli vuokratyöntekijöitä huonosti.

Minna2: Niin ja ku suorittavaan työhön käytetään paljon vuokratyövoimaa. Et se on vaan se täsmäaika, aika mihin tarvitaan niitä kokoonpanijoita tai varaston puoleen ja se on ulkoistettu hyvin pitkälle se. *Et naps, laita mulle viis sinne kokoonpanijaa ja kuukauden työ ja, se on sit siinä.* Yritys maksaa laskun [naurahtaa]. *Et tää on muuttunu niin hirveesti, et sitte täällä täntyypiset mikä nyt tässäkin niin aika lailla jää jalkoihin valitettavasti.*

Yllä olevassa kommentissa näkyy suoraan luvun 3 alussa kuvaamani prekarisaatio ja muutos työelämässä: perinteiset pitkäaikaiset tehdastyöt ovat vähentyneet ja korvautuneet vanhoissa teollisuusmaissa muilla töillä. Kommentti tukee myös näkemystä työelämän eriytymisestä kategorisesti hyväosaiseen palkkatyön joukkoon ja sen reunoille jääviin (ks. Pyöriä & Ojala 2017), joita myös alla oleva Alisa1 kommentti kuvastaa. Myös Minna2 sanoi yhteiskunnan olevan kova ja törmänneensä vuosikausia ”siellä sun täällä” kiertäneisiin nuoriin, joille ei ollut Jennin2 ja Lassen2 mukaan olemassa helppoja ratkaisuja työllistymisen näkökulmasta.

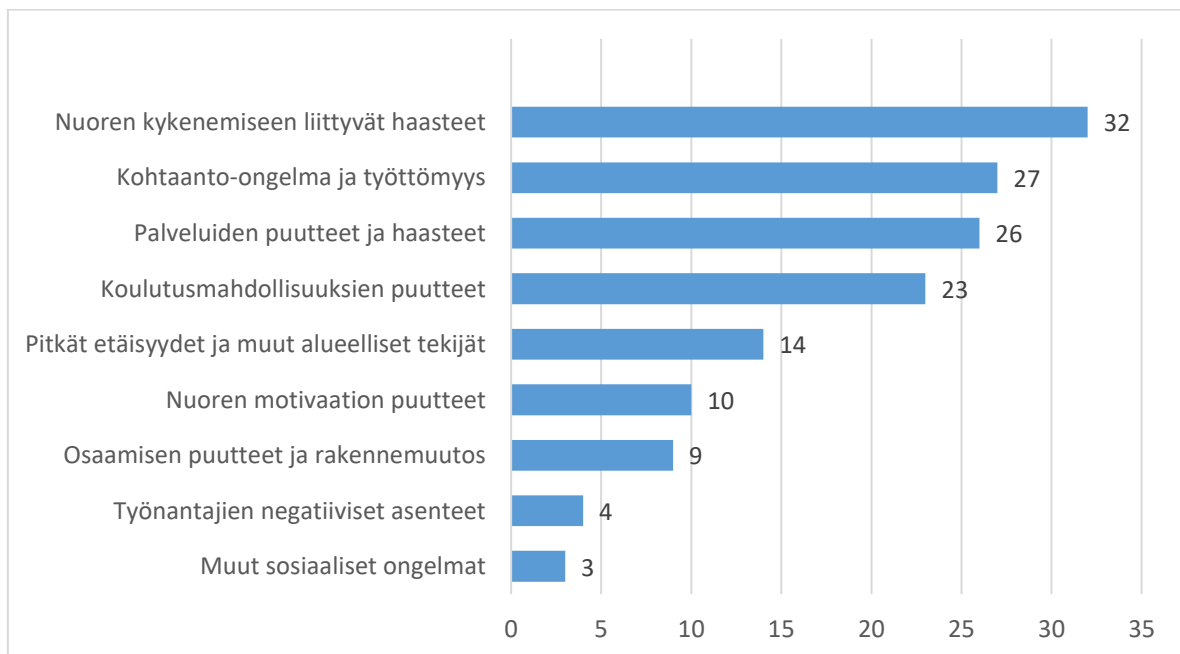
Alisa1: Joo ja just nimenomaan tässä ehkä olikin se kysymys siitä että miltä, mitkä on haasteita siellä työelämässä esimerkiksi ni, tässä se kyllä näkyy *että toiset nuoret pääsee helposti, on niitä*

taitoja, töitä on vaikka kuinka paljon. Mutta toisilla nuorilla taas ne haasteet estää, menemästä eteenpäin vaikka niitä työmahdollisuuksia olis tosi paljon.

Työntekijöiden puheessa esiintyi työelämän pirstaloituminen, sen kovuus ja työllistyvyyden näkökulmasta kahden eri kategorian nuorten synnyttäminen. Osalle nuorista töitä on enemmän kuin tarpeeksi, osan kohdalla työmarkkinoille pääsy taas on todella vaativaa, mikä loi paineita myös ohjaustyöhön. Prekarisaation aiheuttama muutos näkyi toteamuksissa kouluttautumista vaatimattomien töiden vähenemisestä.

6.4 Ohjaamo-verkoston näkemyksiä siirtymiä hankaloittavista tekijöistä

Yhteensä 43 Ohjaamo ympäri Suomen vastasi valtakunnallista itsearviointia koskevaan kysymykseen, jossa tiedusteltiin alueella nuorten koulutukseen ja työelämään siirtymiä hankaloittavia tekijöitä. Suurin osa vastanneista yksiköistä nimesi useita tekijöitä ja listattuja asioita oli yhteensä 148, jotka jaoin mielekkäisiin kategorioihin. Olen pyrkinyt siten luomaan yleiskuvaa aineistosta. Vastaajista 36 esitti useamman tekijän ja yksittäiset Ohjaamot nimesivät tekijöitä välillä 1–9. Raportoin seuraavaksi vastauksissa esitetyt haasteet (ks. kuvio 1).

KUVIO 1. Ohjaamo-verkoston nimeämiä siirtymiä hankaloittavia tekijöitä (n=148).

Suurin osa yksiköiden nimeämiä siirtymiä hankaloittavista tekijöistä liittyi nuoren kykenemisen haasteisiin ja ongelmiin (n=32). Kategorian vastauksista noin puolet koski

nuorten päihde- ja mielenterveysongelmia, jotka oli pääosassa vastauksia yhdistetty. Muita usein esitettyjä haasteita olivat fyysiseen terveyteen liittyvät ongelmat. Yhdessä vastauksessa mainittiin ongelmien kasautuminen. Näiden lisäksi muutamissa vastauksissa todettiin nuoren elämänhallinnassa tai elämäntilanteessa olevan haasteita. Kahdessa vastauksessa ongelmaksi esitettiin nuorten rohkeuden puute palveluihin hakeutumisessa ja kolmessa tuen puute esimerkiksi oppimisvaikeuksista kärsivien kohdalla. Kahdessa kategorian vastauksessa todettiin nuorten tilanteisiin vaikuttavan ylisukupolvinen huono-osaisuus ja yhdessä lapsuuden perheen vaikeudet.

Muita yleisiä nuorten siirtymiä vaikeuttavia tekijöitä olivat työelämän rakenteisiin liittyvät ongelmat (n=27), joista kymmenessä kategorian vastauksessa nimettiin kohtaanto-ongelma. Puolissa kategorian vastauksissa ongelmaksi ilmoitettiin työpaikkojen puute ja alueen rakenteellinen työttömyys. Kolmessa vastauksessa nostettiin esille haastatteluissa sivuttu ongelma: osatyökykyisille ei ole tarjolla välityömarkkinoita. Yhdessä mainittiin nollatuntisopimuksista ja keikkatöiden ongelmista, joihin myös Minna2 viittasi.

Kolmanneksi suurin siirtymiä haastava kategoria liittyi palveluiden puutteisiin ja haasteisiin (n=26). Vastaukset paikantuivat pääasiassa ohjauspalveluiden haasteisiin sekä mielenterveyden palveluiden saatavuuden puutteisiin. Nimettyjä ohjauspalveluiden ongelmia olivat esimerkiksi vähäiset uraohjauspalvelut alueella, oikea-aikaisen tuen puutteet osana siirtymiä ja huonot resurssit oppilaanohjauksessa. Kahdessa vastauksessa palveluita luonnehdittiin pirstaleisiksi ja niin ikään kahdessa todettiin eri palveluiden välillä olevan puutteita tiedonsaannissa. Yhdessä vastauksessa osaa palveluista luonnehdittiin sellaisiksi, etteivät ne johdata nuorta eteenpäin. Kymmenessä kategorian vastauksessa mainittiin mielenterveyden tai päihdepalveluiden ongelmia. Niistä useissa kuvattiin mielenterveyden palveluita ruuhkaisina ja hoitoon pääsyä vaikeana. Kolmessa vastauksessa todettiin matalan kynnyksen mielenterveys- tai päihdepalveluiden saatavuuden olevan puutteellista. Kahdessa kategoriaan kuuluvassa vastauksessa todettiin alueelta puuttuvan 10-luokan, mikä vaikeutti sitä tarvitsevien nuorten tilanteita.

Merkittävässä osassa verkoston vastauksia ilmoitettiin ongelmaksi alueen puutteellinen koulutustarjonta (n=23). Näistä seitsemässä vastauksessa todettiin opiskelumahdollisuuksia olevan yleisesti saatavilla vähän alueella: paikkoja oli vähän tai tarjonta suppeaa. Yhdessä

vastauksessa todettiin, ettei koulutuspaikkoja ole ylipäänsä. Yhteensä 13 vastauksessa mainittiin erikseen ammatillinen koulutus. Niistä suurimmassa osassa paikkoja todettiin olevan vähän ja muutamassa tarjonnan kerrottiin supistuneen taloudellisten leikkausten myötä. Lisäksi yhdessä vastauksessa mainittiin joidenkin alojen olevan erittäin suosittuja, jolloin kaikki halukkaat eivät päässeet koulutukseen. Kolmessa vastauksessa todettiin erityisammattioppilaitosten puuttuvan alueelta ja yhdessä oppisopimuspaikkojen olevan vähäisiä. Samoin kolmessa kategorian vastauksessa todettiin korkeakoulumahdollisuuksien puuttuvan. Vastaukset painottuivat selvästi ammatilliseen koulutukseen ja sen ongelmiin haastattelujen tavoin.

Viidenneksi suurimpaan teemoiteltuun ryhmään kuuluivat alueellisuuteen liittyvät tekijät (n=14). Viidessä kategorian vastauksessa nimettiin ongelmaksi pitkät etäisyydet ja siihen liittyen kuudessa julkisen liikenteen puutteet sekä yhdessä ajokorttittomuus. Lisäksi kahdessa vastauksessa todettiin ongelmaksi pienten, kohtuuhintaisten asuntojen puute. Nuoren motivaatio -kategoriaan kuului yhteensä 10 vastausta. Niistä neljässä mainittiin haastattelujen tavoin nuorten palveluihin sitoutumattomuus, joista kahdessa lisäksi vaikeudet saada ylipäänsä tiivistä tukea ongelmiin. Yhdessä mainittiin opiskelujen keskeyttäminen ja toisessa todettiin nuorten karenssiläisyyden vaikeuttavan siirtymää. Lisäksi kolmessa vastauksessa sivuttiin alueeseen sitoutumista: alueen huonoille työmarkkinoille jääminen nähtiin ongelmallisena nuoren kannalta.

Kolmanneksi pienimpään ryhmään kuuluivat nuoren osaamiseen ja yhteiskunnan rakennemuutokseen liittyvät vastaukset (n=9). Vastauksista viidessä sivuttiin suoraan osaamista, johon kuuluivat muun muassa puutteellinen kielitaito, koulutuksesta huolimatta puuttuva osaaminen sekä riittämättömät työnhakutaidot. Näistä kahdessa todettiin koulutuksessa vastuun siirtyneen vahvasti nuorille itselleen, mikä nähtiin ongelmallisena. Kategorian vastauksista neljässä sivuttiin varsinaista rakennemuutosta ja niissä todettiin, ettei yksinkertaisempaa osaamista vaativia töitä ollut. Neljä vastausta liittyi työnantajien negatiiviset asenteet -kategoriaan. Niissä todettiin työnantajilla olevan ennakoasenteita nuorista ja yhdessä vastauksessa kirjoitettiin työnantajien odottavan liikaa nuorten työntekijöiden taidoilta. Viimeisimpään kategoriaan kuuluivat muut sosiaaliset ongelmat (n=3), joissa kahdessa mainittiin asunnottomuus ja yhdessä velkaantuminen.

Merkittävässä osassa vastauksia nimettiin ongelmaksi nuorten mielenterveyden ja fyysisen terveyden ongelmat. Haasteita lisäsivät palveluiden puutteet erityisesti mielenterveyteen liittyvien palveluiden osalta. Toinen useissa vastauksissa nimetty merkittävä haaste oli alueella kohtaanto-ongelma ja yleinen työttömyys, mitkä vaikeuttivat nuorten siirtymää työhön. Kouluttautumismahdollisuudet nähtiin monissa vastauksissa niukkoina ja alueeseen liittyvät pitkät välimatkat ja julkisen liikenteen heikko tarjonta vaikeuttivat nuorten siirtymää. Haastattelujen tavoin myös valtakunnallisen verkoston vastauksissa korostettiin palveluihin sitoutumisen merkitystä ja muutamissa vastauksissa tuotiin esille yhteiskunnalliseen rakennemuutokseen liittyvä tekijä, jossa matalampaa kouluttautumista vaativat työt olivat vähentyneet. Yksittäisten haastateltavien näkemykset saivat tukea joistakin verkoston vastauksista. Tällaisia olivat esimerkiksi Alisan¹ huomiot velkaantumisen ja huono-osaisuuden periytyemisestä sekä Terhin² kritiikki siitä, etteivät kaikki palvelut vie nuorta eteenpäin. Haastatteluissa ja verkoston näkemyksissä oli paljon samankaltaisuuksia.

Alueellisuus nostettiin esille verkoston vastauksissa toisen haastattelun tapaan: merkittävässä osassa vastauksia pitkät etäisyydet sekä työ- ja koulutuspaikkojen niukkuus näyttäytyivät mahdollisuuksia rajaavina tekijöinä. Tämä kertonee siitä, kuinka paljon alueelliset tekijät vaikuttavat nuorten mahdollisuuksiin. Aiemman tutkimuksen mukaan prekarisaatiossa yksilö joutuu arvioimaan uudelleen suhdettaan elinympäristöönsä ja siinä liikkumiseen (Heikkilä 2011, 37). Syrjäisemmällä alueella työ- ja koulutusmahdollisuudet ovat niukkoja, eikä kyse ole vain nuoren halusta, vaan vaihtoehtojen rajallisuudesta (Koivuluhta & Ruponen 2015, 5). Samanaikaisesti kaupungeissa suuret hakijamäärät synnyttävät kilpailua paikoista (Ylistö 2018, 30), mikä näkyi muutamissa verkoston vastauksissa. Myös kotipaikkakunnan heikoille työmarkkinoille jääminen tulkitaan monissa tapauksissa syrjäytymisenä ”palkkatyön alueellisesti keskittyneiltä markkinoilta” (Suutari 2002, 84), joka nimettiin muutamassa verkoston vastauksessa sekä toisessa haastattelussa siirtymää hankaloittavaksi tekijäksi. Liikkuvuus nähdään laajemmin pääasiallisesti hyvänä asiana (Nikunen 2016, 84). Esitetyt julkisen liikenteen haasteet ja autottomuus on tunnistettu myös tutkimuskirjallisuudessa (ks. esim. Penttinen & Ronkainen 2018; Heikkilä 2011).

Ohjaamoja pyydettiin nimeämään nuorten siirtymää tukevan toimintansa kehittämiskohteita. Kysymykseen vastasi 42 Ohjaamoa ja niistä 22 yksikköä nimesi 2–5 tekijää ja loput yhden.

Yhteensä yksittäisiä nimettyjä tekijöitä oli 79 ja jaoin ne karkeasti neljään teemaan, joita ovat 1) monialaisen työn ja tarjonnan kehittäminen (n=51), 2) tiedonkulku ja tekniset tietojärjestelmät (n=9), 3) työllisyyden parantaminen ja yhteistyön kehittäminen työnantajien kanssa (n=11) sekä 4) koulutukseen liittyvät tekijät (n=8). Kategorioista kaksi ensimmäistä liittyy konkreettisemmin Ohjaamon sisäiseen työhön sekä verkoston palvelutarjontaan ja kaksi viimeistä ulkoiseen yhteistyöhön. Jakolinjoja ei kuitenkaan voida pitää täysin ongelmattomina ja niissä on jonkin verran päällekkäisyyksiä. Ne helpottavat kuitenkin kokonaisuuden hahmottamista ja vastauksien raportointia.

Selvästi suurin osa nimetyistä tekijöistä liittyi kahteen ensimmäiseen kategoriaan. Niistä monialaisen työn kehittäminen ja tarjonta -kategorian (n=51) osalta yleisimmin vastauksissa nimetyt kehityskohteet liittyivät mielenterveys- ja päihdepalveluiden sekä muiden terveydenhuollon palveluiden saatavuuden parantamisen tietynlaiseen alakategoriaan (n=13). Näissä vastauksissa todettiin muun muassa tarvittavan enemmän yhteistyötä mielenterveyden palveluiden kanssa ja resursseja lääkärin saamiseksi Ohjaamoon. Kahdessa vastauksessa todettiin yksikköön tarvittavan matalan kynnyksen mielenterveys- ja päihdepalveluja. Toiseksi yleisin alakategoria olivat muut toimintamalleihin ja verkoston tarjontaan liittyvät vastaukset (n=11). Niissä muun muassa todettiin monialaisen yhteistyön vaativan edelleen kehittämistä sekä yleisesti laajemman palveluverkoston. Yhdessä vastauksessa todettiin yksikön tarvitsevan lisää resursointia, jotta se pystyisi vastaamaan paremmin alueen nuorten palvelutarpeisiin. Toisessa toivottiin keskustelelevampaa työtappaa verkostossa.

Muita monialaisen työn kehittämisen ja tarjonnan kategoriassa esitettyjä vastauksia olivat palveluiden tehostamiseen liittyvät yleisen tason kehityskohteet (n=15). Tällaisia olivat esimerkiksi kolmessa vastauksessa esitetyt nuorten tavoittamiseen liittyvät seikat, kuten matalan kynnyksen palvelujen takaaminen sekä neljässä vastauksessa esitetty nuoren siirtymän jälkeisen palvelun kehittäminen (rinnalla kulkevat palvelut). Neljässä vastauksessa esitettiin palvelujen nopeuttamiseen liittyviä vaateita, kuten ennaltaehkäisevien palveluiden ja tuen oikea-aikaisuuden kehittämistä. Niin ikään neljässä vastauksessa esitettiin uusia toimintoja ja toimintamalleja, kuten nuorten parempi osallistaminen toiminnan suunnittelussa ja nuorten työnhakutaitoja sekä opiskelua tukevan toiminnan kehittäminen. Lopuissa kategorian vastauksissa nimettiin yksittäisiä palveluja. Niistä

neljässä todettiin tarvittavan yhteistyön syventämistä etsivän nuorisotyön ja muun nuorisotyön kanssa ja neljässä TE-työntekijän ja työhönvalmentajien palveluiden tarjonnan parantamista. Kahdessa vastauksessa mainittiin tarve tiivistää yhteistyötä Kelan kanssa ja yhdessä todettiin tarvittavan resursointia opinto-ohjaukseen.

Monialaiseen tiedonkulkuun liittyvissä vastauksissa (n=9) esitettiin tarpeita yhteiselle asiakastietojärjestelmälle (n=3) ja paremmalle tiedonkululle, mukaan lukien nuorten siirtymiin liittyvät tiedot (n=6). Myös ensimmäisessä haastattelussa todettiin, ettei nuorten siirtymistä palvelusta poistumisen jälkeen saada juuri tietoa.

Työnantajiin ja työllisyyteen liittyvän kategorian (n=11) kuudessa vastauksessa esitettiin tarpeita tiivistää yhteistyötä työnantajien kanssa yleisesti. Yhden vastauksen mukaan sillä tavalla saataisiin tietoa piilotyöpaikoista ja edistettäisiin kohtaamisia. Kolmessa vastauksessa todettiin osatyökykyisille nuorille tarvittavan parempaa tukea siirtymien ja työssä pysymisen osalta, yhdessä vastauksessa nimettiin työkokeilumahdollisuuksien edistäminen. Lisäksi yhdessä kategorian vastauksessa työnantajien todettiin tarvitsevan palveluita rekrytoinnin tukemiseksi. Kouluttautumiseen liittyvän kategorian (n=8) vastauksista neljässä mainittiin oppilaitosyhteistyön lisääminen ja lopuissa siirtymien tukeminen. Siirtymien tukemiseen liittyvissä vastauksissa esitettiin ammatillisen koulutuksen työelämälähtöisyyden merkitys, Ohjaamon palveluiden lisääminen peruskoulun ja toisen asteen siirtymissä, nuorten tukeminen toiselle paikkakunnalle koulutukseen siirtymisessä sekä niiden valmistuvien nuorten ennakkolliset palvelut, jotka eivät olleet vielä saaneet töitä.

Ohjaamot pyrkivät edistämään kyselyn perusteella siirtymiä omaa palvelutarjontaansa kehittämällä ja tiivistämällä yhteistyötä verkoston kanssa. Myös Alisa¹ painotti monialaisen työn kehittämistä ja Minnan² ehdotus ennaltaehkäisevästä työstä, jossa valmistuva nuori tavattaisiin, sai tukea verkoston vastauksessa. Lassen² näkemyksiä työnantajien ja nuorten kohtaamisten kehittämisestä nostettiin esille verkoston vastauksissa. Sekä haastatteluissa että verkoston vastauksissa nimettiin nuorten tilanteisiin vaikuttavan monet rakenteelliset tekijät, kuten työelämän rakennemuutos ja sijainti. Kummassakaan aineistossa ei kuitenkaan esitetty tekijöitä, joilla Ohjaamot voisivat puuttua rakenteellisiin haasteisiin esimerkiksi vetoamalla asioista päättävien henkilöiden suuntaan. Havaittuja ongelmia lähestyttiin

pääosin oman yksikön sisäisen kehittämisen kannalta. Jennin², Minnan², Lassen² ja Mervin² mukaan asioista päättävien ja arjen työn välillä oli jonkinlainen kuilu, jonka purkaminen olisi siirtymien edistämisen kannalta ehdottoman tärkeää.

6.5 Yhteenvetoa työntekijöiden näkemyksistä

Useat haastateltavat painottivat Ohjaamon palvelevan kaikkia alle 30-vuotiaita nuoria ja joukkoon lukeutuvan monenlaisia ihmisiä. Molemmissa haastatteluissa kuitenkin todettiin tietynlaisia tyypillisyyksiä asiakaskunnasta. Tällaisiin tyypillisyyksiin kuului muun muassa huono itsetunto. Ohjaamojen nuorten ei katsottu useinkaan olevan niitä, jotka pystyivät toteuttamaan unelmiaan. Puheenvuoroissa ja verkoston vastauksissa tyypillinen Ohjaamoonuori oli ammattikoulun käynyt tai sinne ohjautumassa. Jennin² mielestä Ohjaamoon eivät yleensä tulleet sellaiset nuoret, joiden siirtymät olivat selvät.

Ideaali Ohjaamon asiakas hahmottui haastatteluissa sellaiseksi henkilöksi, joka tarvitsi apua siirtymissä, mutta oli valmis aktiivisesti edistämään asioitaan sekä sitoutumaan palveluihin. Siirtymä nähtiin haastatteluissa sekä nuoren että ohjaajan yhteisenä päämääränä. Terhin² ja muutaman verkoston vastauksen mukaisesti kaikki palvelut eivät kuitenkaan vieneet nuorta eteenpäin. Uuteen julkisjohtamiseen liittyvien tulostavoitteiden todettiin toimivan jopa ohjaustyötä vastaan. Terhin² mielestä verkoston määräaikaisiin palveluihin liittyvä hidas kilpailuttaminen haastoi eteenpäin vievää ohjausta. Ohjauksessa painottui vaade kannustamiselle ja nuoren tukemiselle. Tämä liittyi paitsi yksinkertaisesti toimijuutta rajaavaan ikään, myös nuorten huonoon itsetuntoon. Ohjaustyössä pyrittiin ensisijaisesti ohjaamaan nuorta yksilöllisesti kohti tämän unelmia, joita kuitenkin erilaiset siirtymiä vaikeuttavat reunaehdot haittasivat.

Ohjaamo-konsepti nähtiin toimivana ja nuoria palvelevana. Moniammatillisuuden katsottiin vahvistavan ohjaustyön pitkäkestoisuutta. Se myös nopeutti ja selkeytti nuoren asiointia byrokraattisella kentällä. Useat keskustelijat kertoivat ottaneensa moniammatillisen työotteen osaksi arkityötään. Työotteen nähtiin kaikkineen palvelevan nuoria ja heidän tarpeitaan onnistuneesti. Ohjaajille moniammatillisuus merkitsi mahdollisuutta uudenlaisten näkökulmien löytämiselle omassa työssään. Työhön sai muilta tukea ja nuorten siirtymisen todettiin useissa puheenvuoroissa tuottavan aidosti iloa. Moniammatillisen työotteen syventäminen ja palvelujen laajentaminen erityisesti terveyttä ja mielenterveyttä edistävien

palveluiden osalta nostettiin Alisan1 tavoin esille suurimmassa osassa työn kehittämiseen liittyviä verkoston vastauksia.

Ohjaamot miettivät tarkasti yhteistyökumppaneita. Onnistuneessa yhteistyössä nuorelle tarjottaisiin yksilöllisesti soveltuva työpaikka ja vastaavasti työnantajalle sopiva työntekijä. Ohjaamot pyrkivät siten neuvottelemalla Lassen2 mukaisesti vaateiden ehdottomuudesta edistämään työn kysynnän ja tarjonnan kohtaamista. Kohtaanto-ongelma ja nuoren puutteellinen osaaminen näyttäytyvätkin merkittävinä siirtymiä haittaavina tekijöinä. Myös useissa verkoston vastauksissa peräänkuulutettiin yritys- ja koulutusyhteistyön kehittämistä. Erityisesti toisessa haastattelussa mahdollisiin ongelmatilanteisiin pyrittiin puuttumaan jo esimerkiksi työkokeilun aikana, jolloin Ohjaamo oli sekä nuoren että työnantajan tukena.

Haastatteluissa nimettiin useita siirtymiä haastavia tekijöitä. Niitä olivat mielenterveydelliset, muut terveydelliset ja sosiaaliset syyt, huono itsetunto, työkokemuksen puute, oman osaamisen tunnistamattomuus, työnantajien liialliset vaatimukset, opintotuen vähäinen määrä ja muut taloudelliset tekijät, nuoren persoonan vaikutus, arjenhallintataitojen puutteet sekä oman motivaation ja aktiivisuuden puuttuminen. Lisäksi haastatteluissa ja verkoston vastauksissa nostettiin esille rakennemuutoksen aiheuttama koulutusta vaatimattomien töiden katoaminen siirtymiä haastavana tekijänä. Mielenterveydelliset ja muut terveydelliset ongelmat olivat verkoston vastauksissa keskeisimpiä nimettyjä haasteita. Verkoston vastauksissa nimettiin haastatteluista poiketen päihdeongelmat monissa vastauksissa. Ensimmäisessä haastattelussa mainittuja muita haasteita olivat verkoston tavoin mielenterveyden palveluiden niukka tarjonta sekä ongelmien kasautuminen.

Toisessa haastattelussa nimettiin ensimmäisestä haastattelusta ja itsearvioinnista poiketen koulukiusaaminen merkittäväksi ongelmaksi koulun keskeyttämisen taustalla. Myös vanhempien työntekijöiden huono suhtautuminen ja vanhanaikainen työkuulttuuri erityisesti teollisuuden työpaikoissa nostettiin esille. Liisa2 painotti maahanmuuttaja-asiakkaiden näkökulmia siirtymien osalta: esimerkiksi vaateet suomen kielen taidoista saattoivat estää työllistymisen. Usein tällaiset vaateet olivat turhia ja toimivat lähinnä syrjivinä esteinä. Itsearviointikyselyssä yhdessä vastauksessa mainittiin kielitaidon vaikutukset. Toisessa haastattelussa tuotiin esille ensimmäisestä poiketen alueen niukat työmarkkinat ja

etäisyydet, jotka olivat keskeisiä nimettyjä tekijöitä myös verkoston vastauksissa. Tällaiset huomiot kertovat alueiden eriytymisestä ja sen vaikutuksista nuoriin.

Rakenteiden kehittämiskohteiksi esitettiin työttömyysturvan yksinkertaistamista ja päivittämistä esimerkiksi keikkatyöläisten osalta sekä pysyviä välityömarkkinoita, jotka turvaisivat kaikkien osallisuutta työelämässä. Voi olla, että haasteiden painotuksiin ja nimettyihin kehityskohteisiin ovat vaikuttaneet työntekijöiden ammattijakaumat. Erityisesti sellaisten, jotka puhuivat selvästi muita enemmän. On mahdollista, että esimerkiksi terveydenhoitajan tai sosiaalityöntekijän tunnistamat esteet ja kehityskohteet olisivat voineet hieman poiketa haastateltavien tunnistamista esteistä.

Keskusteluissa sosiaaliset verkostot näyttäytyivät sekä tärkeinä voimavaroina että kouluttautumista kontrolloivina tekijöinä. Ne liittyivät osaltaan nuoren sosiaaliseen pääomaan ja sen vaikutuksiin siirtymissä (ks. Suutari 2002; Field 2003, 12). Joidenkin nuorten kohdalla perheen ja suvun tuki puuttui, mikä vaikutti osaltaan tuen tarpeisiin ohjauksessa ja mahdollisuuksiin ylipäänsä (esim. yrittäjyyteen siirtymisessä). Toisessa haastattelussa todettiin kaverien vaikuttavan negatiivisesti koulutuspäätöksiin ryhmäpaineen muodossa, mistä ei ensimmäisessä haastattelussa tai itsearviointikyselyssä mainittu.

Alisa¹ nosti esille ylisukupolvisen työttömyyden ja huono-osaisuuden periytyminen, jotka nimettiin myös parissa verkoston vastauksessa. Minnan² mukaan osa korkeasti koulutetuista vanhemmista vaati nuorelta korkeaa koulutusta, vaikka opiskelu olisikin ollut nuorelle haastavaa. Hän ja Terhi² kertoivat nuorista, jotka olivat päässeet onnistuneen työkokeilun jälkeen töihin toiseen yritykseen, johon työkokeilupaiikka oli heitä suositellut. Muuten haastatteluissa tai itsearviointikyselyssä ei nostettu esille sosiaalisten suhteiden merkitystä nykyisessä työelämässä siirtymiä edistävinä asioina. Tällainen puute voi kertoa siitä, ettei tyypillisten Ohjaamo-nuorten osalta sosiaalinen pääoma näyttäytynyt merkittävänä asiana työllistymisen edistäjänä. Kuitenkin Westerbackan ja Rissasen (2020, 173) tutkimista Ohjaamo-nuorista suuri osa kertoi puhuneensa kotonaan työnhakuun liittyvistä asioista. Sosiaalisella pääomalla oli Alisan¹ ja Minnan² mukaan merkitystä koulutusvalintojen suhteen. Tässä suhteessa yhteiskuntaluokka määrittää valintoja (ks. Brunila ym. 2013, 9).

Aineistoissa nimetyt siirtymien haasteet ja ongelmat heijastuvat nuoren toimijuuteen sitä rajaavina tekijöinä. Kaikki Jyrkämän (2008, 195) toimijuuden jaottelun mukaiset haasteet

ilmenivät aineistoissa: kykeneminen (esim. mielenterveydelliset ja muut terveydelliset syyt), osaaminen (esim. työnhakutaidot), haluaminen (motivaation puute), täytyminen (”kaikkien on koulutauduttava”), voiminen (esim. pitkät etäisyydet) ja tunteminen (huono itsetunto). Myös toimijuuteen vaikuttavat luokkaan, ikään ja etnisyyteen (Ojala ym. 2009, 16) liittyvät tekijät nimettiin osassa vastauksia siirtymiin vaikuttavina tekijöinä. Toimijuutta rajaavat tekijät vaikuttavat selvästi positiivisten siirtymien mahdollisuuksiin. Aineistoissa ei käsitelty sukupuolen vaikutuksia siirtymissä.

Haastatteluissa oli osin ristiriitaista suhtautumista nykyisiin työmarkkinoihin ja yrittäjämäisen työntekijän vaateisiin. Toisaalta yrittäjämäiseen ideaaliin suhtauduttiin varauksella, eikä sen vaateiden katsottu soveltuvan kaikille. Unelmia kohti pyrkiminen nähtiin ohjauksen lähtökohtana ja nuoruuden luonnollisena osana, mutta myös nuoria kuormittavana median luomana ihanteena. Kaikki nuoret eivät voineet pyrkiä niihin omista lähtökohdistaan käsin. Samalla kuitenkin ohjaustyön onnistumisen kannalta oma aktiivisuus ja halu pyrkiä eteenpäin esiintyi keskusteluissa yrittäjämäisen työntekijän mallin arvojen mukaisina vaateina nuoresta toimijana. Huonojen investointien riskejä taas pyrittiin peittämään hyvällä suunnittelulla ja jatkuvalla uuden opettelulla tulevaa unelmaa varten, mitä unelmien pilkkominen ohjaustyössä tuki. Näin ollen yrittäjämäisen työntekijän mallin arvot eivät liittyneet pelkästään nuoriin, vaan niitä uusinnettiin myös ohjauksessa.

Luvun 6 keskeisenä tuloksena voidaan todeta nuorten siirtymien olevan eriytyneitä. Nuoren toimijuutta ja sen myötäisiä mahdollisuuksia siirtymiin haastavat useat tekijät. Ne tuottivat erilaisia kategorioita nuorista (kuten unelmia toteuttavat nuoret ja muut nuoret, tavalliset ammatit ja hienot ammatit, motivoituneet ja haluttomat nuoret). Osalle nuorista siirtymät ovat helppoja ja toisille taas hankalia – joillekin siirtymät nykyisille koulutus- ja työmarkkinoille eivät ole ylipäänsä mahdollisia. Ohjaamot vastaavat haasteisiin tunnistamalla ongelmia, tarjoamalla moniammatillisia palveluja ja laaja-alaista tukea yksilön tarpeisiin. Palvelutarjonnassa hyödynnetään myös yhteistyöverkostoja.

Olen kritisoinut edellä jatkuvan oppimisen diskurssin varauksetonta käyttöä ohjaustyön osana ja tuonut esille tarpeen suhtautua siihen kriittisesti huomioimalla mahdollisuuksien tasa-arvon paradoksi. Berlant (2006) kuvaa julmaksi optimismiksi tilannetta, jossa yksilöt uskovat aiempiin järjestyksiin ja niiden lupauksiin, vaikka niitä ei voida enää taata

yhteiskunnassa. Lieneekin aiheellista kysyä, muuttuko tilanne tulevaisuudessa paremmaksi. Mikäli ei, elinikäisen oppimisen toteuttaminen esimerkiksi jatkuvalla uudelleen koulutautumisella ei voine toteutua. Tällainen epävarmuus tulisi ottaa huomioon ohjaustyössä ja pohtia kriittisesti unelmien pilkkomista nuoren tulevaisuuden kannalta. Keskusteluissa tiedostettiin nuorten aseman vakiinnuttamisen aiheuttavan heille paineita, mutta työelämän epävarmuudetta ja erityisesti sen huomioimista ohjaustyössä pohti vain Alisa I. Tietynlaiseksi vastaukseksi prekarisaatioon ja työelämän riskeihin tarjottiin jatkuvan oppimisen mallia. Tällöin ratkaisut perustuvat kuitenkin lähinnä sen hetken tilanteisiin. Siten nykyisten työmarkkinoiden edellytykset ja arvot asettavat myös ohjaustyölle vaateita pitkäkestoisiin tavoitteisiin pyrkimisen näkökulmasta.

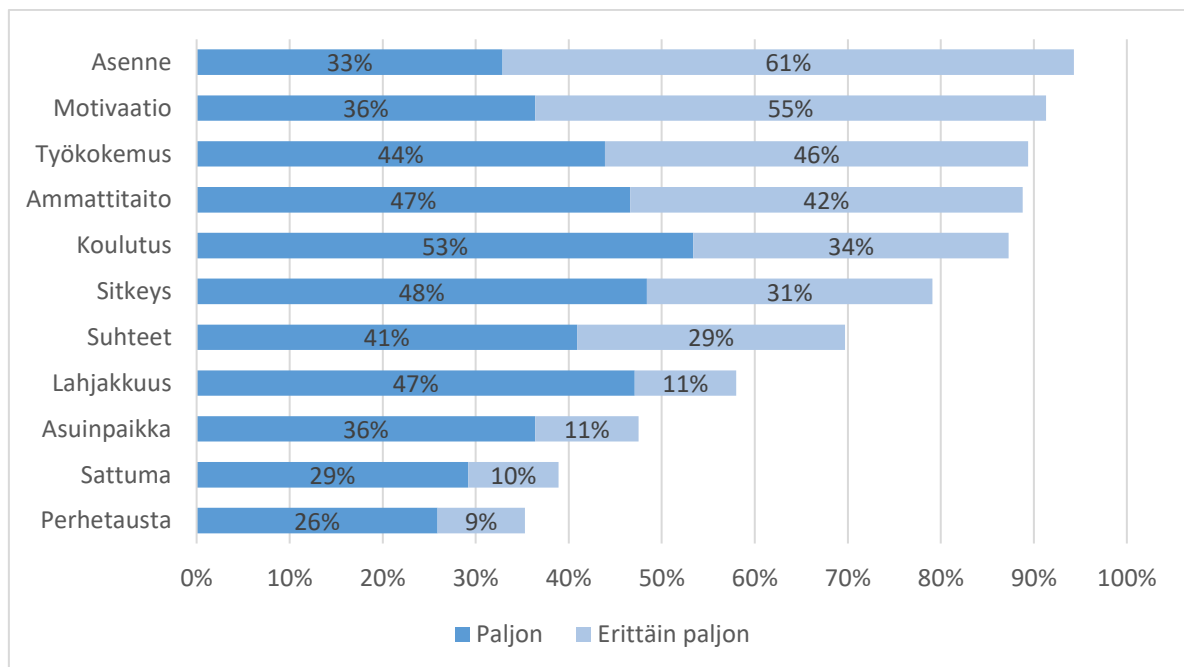
Toimenpiteitä, joilla Ohjaamot voisivat puuttua rakenteellisiin haasteisiin, tulisi kehittää lisää. Toimintaa edistetään pääasiassa yksilöön suuntautuvilla toimenpiteillä, kuten aktivoinnilla ja työllistymistä parantavilla palveluilla. Ohjaamot pyrkivät tietyiltä osin vastaamaan kohtaanto-ongelmiin neuvottelemalla työnantajien kanssa ja etsimällä piilotyöpaikkoja. Ohjaamot edistivät siirtymiä kuitenkin pääasiassa omaa palvelutarjontaansa ja toimintaansa mukauttamalla, eikä valtakunnallisen verkoston vaikutusmahdollisuuksia otettu esille. Ohjaamo-verkosta tulisi tiivistää yhä enemmän, jotta nuorten siirtymiin saataisiin laajempaa näkökulmaa. Näin rakenteellisiin ongelmiin, kuten palvelujen tarjonnan haasteisiin, esitettyihin pysyviin välityömarkkinoihin tai työkokeilujen väärinkäyttöihin pystyttäisiin pohtimaan valtakunnallisia ratkaisuja. Pääasiassa verkoston vastauksissa ja haastatteluissa toistuivat samanlaiset nuorten toimijuuteen ja siirtymiin vaikuttavat haasteet. Siten laajemmille ratkaisuille eriytyneiden siirtymien osalta on selvä tarve.

7 POIMINTOJA NUORTEN NÄKEMYKSISTÄ

Valitsin Nuorisobarometri 2017 -aineistosta pääasiallisiksi tutkimusmuuttujiksi työnsaantiin sekä opiskeluun lähtöön vaikuttavat muuttujat. Käytin ristiintaulukoinnissa taustamuuttujina muun muassa ikä-, sukupuoli-, vanhemman koulutustaso-, kuntaryhmä- ja elämään tyytyväisyys -muuttujia. Taulukot ovat liitteessä 2. Liitteen 2 A-osioon on kerätty alalukua 7.1. koskevat taulukot ja B-osioon alalukua 7.2. koskevat taulukot.

Luokittelin vastaajien iät ryhmiin: 15–19-, 20–24- sekä 25–29-vuotiaat, mikä vastaa aineiston keruulle asetettua määritystä ikäluokista (Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto 2019). Luokittelin vastaajat elämään tyytyväisyyden perusteella luokkiin (arvioitu kouluarvosanoilla): tyytymätön (4–6), kohtuullisen tyytyväinen (7–8) ja erittäin tyytyväinen (9–10). Tein uuden koodauksen vanhemman koulutustasoille. Ensimmäinen luokka kattaa peruskoulun ja kolmas korkeakoulun käyneet. Toiseen luokkaan, toinen aste, on yhdistetty ammatillisen, ylioppilastutkinnon tai opistotason suorittaneet. Tein useita testejä ristiintaulukoimalla. Raportoin seuraavaksi mielenkiintoisimmat löydökset ja käytän p-arvoa 0.05 (ks. luku 5).

7.1 Työllistymiseen vaikuttavat tekijät

KUVIO 2. Vaikutus työnsaantiin: kysymykseen paljon ja erittäin paljon vastanneiden osuudet (n=1891–1902).

Kuvio 2 esittää tekijöitä, jotka vaikuttivat vastaajien mielestä työnsaantiin nelipoportaisella asteikon (ei lainkaan, jonkin verran, paljon, erittäin paljon) tasoilla paljon ja erittäin paljon ("Kuinka paljon uskot seuraavilla asioilla olevan vaikutusta työnsaantiin?"). Vastaajista 61 prosenttia sanoi asenteen vaikuttuvan erittäin paljon työnsaantiin ja yli puolet motivaation. Merkittävä osa vastaajista (46 %) piti työkokemusta ja ammattitaitoa (42 %) erittäin paljon vaikuttavina asioina. Noin kolmasosa piti koulutusta, sitkeyttä ja suhteita työnsaantiin erittäin paljon vaikuttavina tekijöinä. Noin kymmenesosa piti lahjakkuutta, asuinpaikkaa, perhetaustaa tai sattumaa työnsaantiin erittäin paljon vaikuttavina asioina. Vastauksissa korostui Ohjaamojen työntekijöiden tavoin asenne ja motivaatio työnsaantiin vaikuttavina asioina. Vastaajilta tiedusteltiin toisessa kohtaa näkemystä menestymisestä. Vastaajista 43 prosenttia sanoi olevansa täysin samaa mieltä ja 43 prosenttia jokseenkin samaa mieltä väitteen "menestyminen elämässä on itsestä kiinni" kanssa. Useat painottivat yksilön vastuuta, mikä voi selittää asenteen ja motivaation korostamista erittäin paljon työnsaantiin vaikuttavina tekijöinä. Raportoin seuraavaksi testien tuloksia kuvioon listattujen tutkimusmuuttujien ja niitä selittävien taustamuuttujien osalta.

Yhdistin asenne-muuttujan ei lainkaan- ja jonkin verran -luokat, sillä ei lainkaan -luokka ei pienen kokonsa takia täyttänyt testin edellytyksiä. Testissä vastaajan kuntaryhmällä ja suhtautumisella asenteen merkitykseen työnsaannissa oli tilastollisesti merkitsevä riippuvuus ($\chi^2(6) = 16.317, p = .012$). Erityisesti maaseutumaisissa kunnissa asuvat vastaajat pitivät asennetta työnsaantiin erittäin paljon vaikuttavana tekijänä (67,5 %), kun pääkaupunkiseudulla asuvista asennetta piti erittäin paljon vaikuttavana tekijänä 54,0 prosenttia vastaajista. Muussa kaupunkimaisessa asuvista 63,1 prosenttia vastasi erittäin paljon ja taajaan asutussa 63,1 prosenttia.

Vastaajan elämään tyytyväisyydellä ja suhtautumisella asenteen vaikutukseen työnsaannissa oli tilastollisesti erittäin merkitsevä riippuvuus ($\chi^2(4) = 87.972, p = .000$). Jonkin verran- ja ei lainkaan -vastaukset on yhdistetty. Elämään erittäin tyytyväisistä 65,6 prosenttia vastasi asenteen vaikuttavan erittäin paljon, kohtuullisen tyytyväisistä 59,8 prosenttia ja tyytymättömistä 43,1 prosenttia. Erittäin tyytyväisistä jonkin verran tai ei lainkaan vastasi vain 3,6 prosenttia ja kohtuullisen tyytyväisistä 5,4 prosenttia. Tyytymättömistä 23,1 prosenttia vastasi jonkin verran tai ei lainkaan. Elämään tyytyväisemmät painottivat asenteen merkitystä elämään tyytymättömiä vastaajia useammin. Yhdistin motivaatio-

muuttujan ei lainkaan- ja jonkin verran -luokat asenne-muuttujan tavoin yhdeksi luokaksi. Vastaajan sukupuolella ja suhtautumisella motivaation vaikutukseen työnsaannissa oli tilastollisesti merkitsevä riippuvuus ($\chi^2(2) = 7.340, p = .025$). Naiset korostivat miehiä useammin motivaation merkitystä: heistä 58,0 prosenttia ja miehistä 52,0 prosenttia vastasi motivaation vaikuttavan työnsaantiin erittäin paljon.

Vastaajan iällä ja näkemyksellä työkokemuksen vaikutuksesta työnsaantiin oli tilastollisesti erittäin merkitsevä riippuvuus ($\chi^2(4) = 50.727, p = .000$) yhdistettyäni jonkin verran- ja ei lainkaan -vastaukset. Vanhemmat vastaajat pitivät työkokemusta nuorempia useammin merkittävänä tekijänä: 20–24-vuotiaista vastaajista 51,9 prosenttia piti työkokemusta erittäin tärkeänä ja 25–29-vuotiaista 48,9 prosenttia. 15–19-vuotiaiden ikäluokasta vain 34,7 prosenttia määritteli työkokemuksen erittäin paljon työnsaantiin vaikuttavaksi tekijäksi.

Vastaajan elämään tyytyväisyydellä ja näkemyksellä työkokemuksen vaikutukseen työnsaannissa oli tilastollisesti merkitsevä riippuvuus ($\chi^2(4) = 11.826, p = .019$) yhdistettyäni jonkin verran- ja ei lainkaan -vastaukset. Elämäänsä erittäin tyytyväisistä sekä kohtuullisen tyytyväisistä 90,1 prosenttia vastasi työkokemuksen vaikuttavan työnsaantiin paljon tai erittäin paljon. Vastaava osuus elämäänsä tyytymättömillä oli 80,8 prosenttia. Myös elämään tyytyväisyydellä ja näkemyksellä ammattitaidon vaikutuksesta työnsaantiin oli tilastollisesti merkitsevä riippuvuus ($\chi^2(4) = 25.768, p = .000$) yhdistettyäni jonkin verran- ja ei lainkaan -vastaukset. Erittäin tyytyväisistä 91,1 prosenttia ja kohtuullisen tyytyväisistä 88,3 prosenttia vastasi ammattitaidon vaikuttavan paljon tai erittäin paljon työllistymiseen. Tyytymättömistä nuorista 76,9 prosenttia sanoi sen vaikuttavan paljon tai erittäin paljon työllistymiseen. Elämään tyytymättömät eivät painottaneet työkokemusta tai ammattitaitoa työnsaantiin vaikuttavina tekijöinä yhtä usein kuin muut.

Vastaajan ikäluokalla ja suhtautumisella koulutuksen vaikutukseen työllistymistä edistävänä tekijänä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä riippuvuus ($\chi^2(4) = 43.246, p = .000$), ei lainkaan- ja jonkin verran -vastaukset on yhdistetty. Nuoret vastaajat korostivat vanhempia useammin koulutuksen merkitystä työnsaannissa. 15–19-vuotiaista 91,5 prosenttia, 20–24-vuotiaista 87,1 prosenttia ja 25–29-vuotiaista 83,8 prosenttia vastasi koulutuksen vaikuttavan paljon tai erittäin paljon työnsaantiin. Myös äidin koulutustasolla ja suhtautumisella koulutuksen vaikutukseen työllistymistä edistävänä asiana oli tilastollisesti

merkitsevä riippuvuus ($\chi^2(4) = 13.562, p = .009$) – jonkin verran- ja ei lainkaan -vastaukset on yhdistetty samaan luokkaan. 35,8 prosenttia vastaajista, joiden äidillä oli korkeakoulutus, piti koulutusta erittäin paljon työnsaantiin vaikuttavana asiana. Vastaajista, joiden äidin korkein koulutus oli toinen aste, 33,5 prosenttia ja peruskoulun käyneiden äitien lapsista 30,6 prosenttia vastasi erittäin paljon. Vastaajat määrittivät sitä useammin koulutuksen vaikuttavan työnsaantiin, mitä korkeampi vastaajan äidin koulutus oli. Isän koulutuksella ei ollut tilastollista merkitsevyyttä.

Nuorilta tiedusteltiin haastattelun alussa koulutuksesta työnsaantimahdollisuuksia olennaisesti parantavana tekijänä. Testissä isän koulutustasolla oli edellä kuvatusta poiketen tilastollisesti erittäin merkitsevä riippuvuus ($\chi^2(4) = 21.353, p = .000$). Yhdistin täysin eri mieltä- ja jokseenkin eri mieltä -luokat. Kaikista useimmin korkeakoulutettujen isien lapset vastasivat olevansa jokseenkin tai täysin samaa mieltä väitteen kanssa (96,1 %), toiseksi useimmin peruskoulun käyneiden lapset (94,5 %) ja kolmanneksi toisen asteen tutkinnon käyneiden lapset (92,7 %). Erityisesti korkeakoulutettujen isien lapset painottivat muita useammin koulutusta työnsaantimahdollisuuksia olennaisesti parantavana tekijänä. Farrugian (2019, 714–718) tutkimuksessa työläistaustaiset nuoret painottivat kyvykkyyttä ja koulutusta, jotta heistä tulisi tuottavia työntekijöitä. Keskiluokkaisille koulutus näyttäytyi itsestään selvänä asiana. Tulokset poikkeavat siten Farrugian (2019) tutkimuksesta.

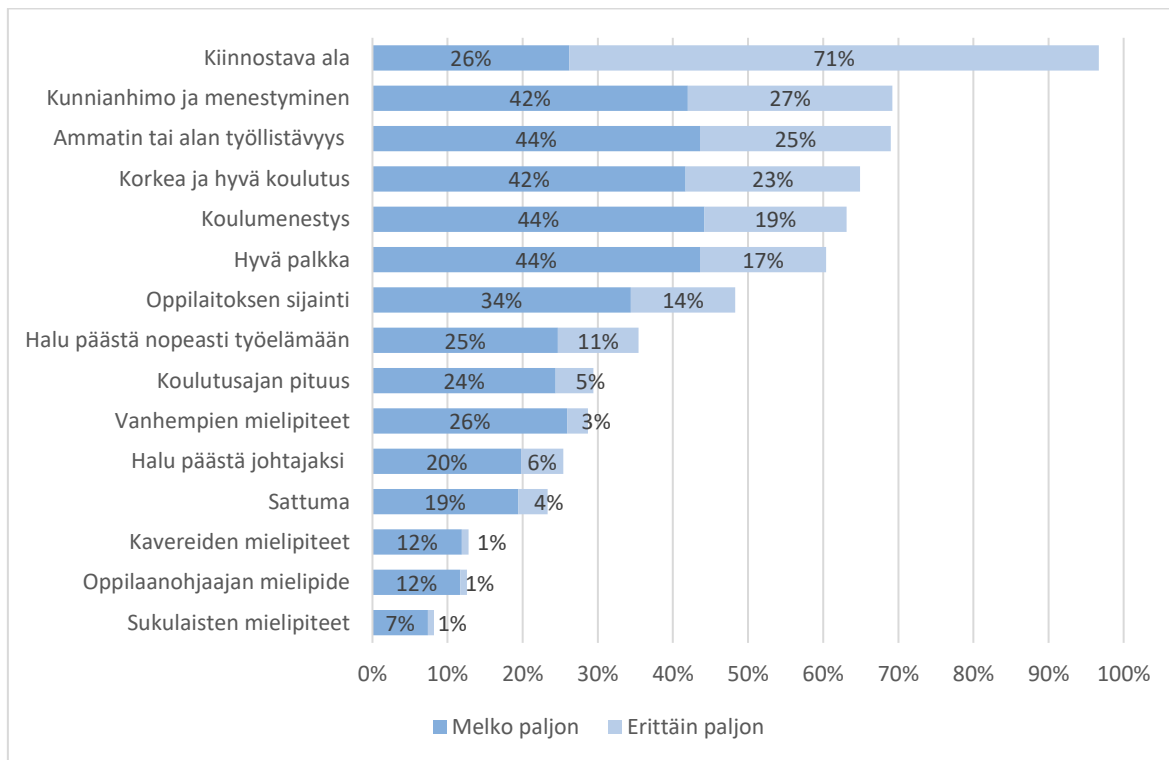
Nuorilta kysyttiin suhteiden vaikutuksista työnsaantiin. Sukupuolten jakaumat poikkesivat toisistaan tilastollisesti erittäin merkitsevästi ($\chi^2(3) = 29.076, p = .000$). Miehistä 72,3 prosenttia ja naisista 67 prosenttia vastasi suhteiden vaikuttavan työnsaantiin paljon tai erittäin paljon. Myös ikäluokalla oli tilastollisesti merkitsevä riippuvuus suhtautumisessa suhteiden vaikutukseen työnsaannissa ($\chi^2(6) = 59.988, p = .000$). 25–29-vuotiaista 73,2 prosenttia sanoi suhteiden vaikuttavan työnsaantiin paljon tai erittäin paljon ja 20–24-vuotiaista 75,9 prosenttia. 15–19-vuotiaista vain 59,0 prosenttia vastasi paljon tai erittäin paljon. Muut painottivat nuorinta ikäluokkaa useammin suhteiden merkitystä. Vanhemman koulutustaustalla ja näkemyksellä suhteiden vaikutuksesta työnsaantiin oli tilastollisesti merkitsevä riippuvuus vain isän koulutuksen osalta ($\chi^2(4) = 16.690, p = .002$) yhdistettyäni ei lainkaan- ja jonkin verran -vastaukset yhdeksi luokaksi. Korkeakoulutettujen isien lapsista 75,3 prosenttia vastasi paljon tai erittäin paljon, peruskoulun käyneiden lapsista 74,3

prosenttia ja toisen asteen muista poiketen 66,2 prosenttia. Harvimmin suhteita painottivat ammattikoulun käyneiden isien lapset.

Vastaajan kuntaryhmällä ja näkemyksellä suhteiden vaikutukseen työnsaannissa oli tilastollisesti erittäin merkitsevä riippuvuus ($\chi^2(9) = 30.021, p = .000$). Pääkaupunkiseudulla asuvista nuorista 70,8 prosenttia, muussa kaupunkimaisessa 71,8 prosenttia, taajaan asutussa 65,2 prosenttia ja maaseutumaisessa kunnassa asuvista 60,9 prosenttia vastasi suhteiden vaikuttavan paljon tai erittäin paljon työllistymiseen. Tulosten perusteella suuremmilla paikkakunnilla asuville nuorille suhteet näyttäytyivät pienemmällä paikkakunnilla asuviin verrattuna useammin tärkeinä työllistymiseen vaikuttavina tekijöinä. Voi olla, että kilpailu työpaikoista on kovinta suuremmilla paikkakunnilla, minkä takia suhteilla on siellä suurempi merkitys. Toisaalta myös laajempi tarjonta voi tehdä suhteista tärkeitä esimerkiksi työpaikoista tiedonsaannin näkökulmasta (ks. Westerback & Rissanen 2020, 173).

Ikäluokkien jakaumat erosivat tilastollisesti merkitsevästi toisistaan kysyttäessä sattuman merkitystä työnsaantiin vaikuttavana tekijänä ($\chi^2(6) = 66.281, p = .000$). 25–29-vuotiaista 45,4 prosenttia sanoi sattuman vaikuttavan paljon tai erittäin paljon työnsaantiin, 20–24-vuotiaista 42,5 prosenttia ja 15–19-vuotiaista 27,4 prosenttia: vanhemmat ikäluokat painottivat useammin sattuman merkitystä. Jakaumat poikkesivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi myös vastaajan kuntaryhmän mukaan ($\chi^2(9) = 32.270, p = .000$). Pääkaupunkiseudulla asuvista nuorista 43,8 prosenttia, muussa kaupunkimaisessa 39,6 prosenttia, taajaan asutussa 35,5 prosenttia ja maaseutumaisessa 28,1 prosenttia vastasi sattuman vaikuttavan paljon tai erittäin paljon. Suuremmilla paikkakunnilla asuvat korostivat muita useammin sattuman vaikutusta. Vastaajilta kysyttiin perhetaustan merkitystä työllistymisessä. Sukupuolten väliset jakaumat poikkesivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi ($\chi^2(3) = 16.741, p = .001$). Miehistä 39,3 prosenttia ja naisista 31,1 prosenttia sanoi perhetaustan vaikuttavan työllistymiseen paljon tai erittäin paljon. Miehet vastasivat naisia useammin perhetaustan vaikuttavan työllistymiseen, vaikka sitä ei yleisesti pidetty merkittävänä työnsaantiin vaikuttavana tekijänä.

7.2 Kouluttautumiseen vaikuttavat tekijät

KUVIO 3. Kuinka paljon seuraavat tekijät vaikuttivat siihen, mitä lähdit opiskelemaan? Melko paljon ja erittäin paljon vastanneiden osuudet (n=752–755).

Kuvioon 3 on listattu nuorilta kysytyjä syitä, jotka ovat vaikuttaneet nuorten päätökseen lähteä opiskelemaan. Kuvio 3 esittää muuttujia neliportaisen asteikon tasoilla melko paljon ja erittäin paljon (ei vaikuta lainkaan, ei kovin paljon, melko paljon ja erittäin paljon). Kysymyksiin on vastannut yhteensä 752–755 vastaajaa. Lähes kaikissa vastauksissa kiinnostavaa alaa pidettiin opiskelemaan lähtöön erittäin tai melko paljon vaikuttaneena tekijänä, toiseksi useimmin omaa kunnianhimoa ja menestymistä. Muiden mielipiteet (vanhemmat, oppilaanohjaaja, kaverit, sukulaiset) eivät suurimman osan mielestä olleet merkittäviä syitä lähteä opiskelemaan. Erityisesti toisessa haastattelussa painotettiin nuorten sosiaalisilla verkostoilla olevan suuri merkitys koulutusvalinnoissa, mutta nuorten vastauksissa väite ei saanut tukea.

Sukupuolten jakaumat poikkesivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi kysyttäessä kiinnostavan alan vaikutusta opiskelemaan lähdössä ($\chi^2(2) = 12.994, p = .002$). Yhdistin testiä varten kiinnostava ala -muuttujan ei vaikuta lainkaan- ja ei kovin paljon -luokat yhdeksi luokaksi. Vastaajista naisille kiinnostava ala näyttäytyi miehiä useammin

opiskelemaan lähtöön vaikuttaneena tekijänä. Naisista 76,5 prosenttia ja miehistä 64,6 prosenttia vastasi kiinnostavan alan vaikuttaneen erittäin paljon. Myös ikäluokkien jakaumat poikkesivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi ($\chi^2(4) = 10.349$, $p = .035$) – ei kovin paljon- ja ei lainkaan -vastaukset on yhdistetty samaan luokkaan. 25–29-vuotiaiden ryhmässä 72,7 prosenttia ja 20–24-vuotiaiden luokassa 71,8 prosenttia vastasi kiinnostavan alan vaikuttaneen erittäin paljon. 15–19-vuotiaiden keskuudessa kiinnostava ala oli vaikuttanut erittäin paljon 63,9 prosentille vastaajia. Vanhemmille ikäluokille kiinnostava ala näyttäytyi nuorempia useammin paljon vaikuttaneena tekijänä lähteä opiskelemaan. Todennäköisesti vanhemmat vastaajat ovat voineet valita nuorempia enemmän erilaisia vaihtoehtoja, mahdollisesti myös laajemmalla maantieteelliseltä alueelta.

Ikäluokalla ja suhtautumisella oman kunnianhimon ja menestyshalun vaikutukseen kouluttautumispäätöksessä oli tilastollisesti merkitsevä riippuvuus ($\chi^2(6) = 33.492$, $p = .000$). 15–19-vuotiaista vastaajista 54,9 prosenttia, 20–24-vuotiaista 74,9 prosenttia ja 25–29-vuotiaista 69,9 prosenttia vastasi oman kunnianhimon ja menestyshalun vaikuttaneen erittäin paljon tai melko paljon. Nuorimmasta ikäluokasta 16,8 prosenttia vastasi, ettei se vaikuttanut lainkaan. 20–24-vuotiaista 6,7 prosenttia ja 25–29-vuotiaista 7,9 prosenttia sanoi, ettei se ollut vaikuttanut lainkaan. Oma kunnianhimo ja menestyshalu olivat 20–24-vuotiaille muita useammin vaikuttanut vetovoimatekijä. Suhteessa vähiten ne merkitsivät 15–19-vuotiaille. Ikäluokkien jakaumat poikkesivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi myös suhtautumisessa alan työllistävyyteen ($\chi^2(6) = 17.168$, $p = .009$) (“ammatti/ala, jolta saa helposti töitä eikä jää työttömäksi opintojen jälkeen”). 15–19-vuotiaista vastaajista 75,4 prosenttia, 20–24-vuotiaista 70,7 prosenttia ja 25–29-vuotiaista 62,4 prosenttia vastasi erittäin paljon tai melko paljon. Nuoremmat ikäluokat painottivat vanhinta ikäluokkaa useammin alan työllistävyyttä. Erittäin paljon vastanneiden osuus oli kuitenkin suhteessa suurin 20–24-vuotiaissa (29,1 %).

Isän koulutustasolla ja halulla saada mahdollisimman korkea ja hyvä koulutus oli tilastollisesti erittäin merkitsevä riippuvuus ($\chi^2(6) = 26.243$, $p = .000$). Korkeakoulutettujen isien lapsista 74,6 prosenttia vastasi halun saada korkea ja hyvä koulutus vaikuttaneen päätökseen lähteä opiskelemaan melko paljon tai erittäin paljon (erittäin paljon 30,4 %). Toisen asteen käyneiden isien lapsilla vastaava osuus oli 63,4 prosenttia (erittäin paljon 21,5 %) ja peruskoulun käyneiden isien lapsilla 51,4 prosenttia (erittäin paljon 12,2 %).

Korkeakoulutettujen lapset painottivat useammin halua saada mahdollisimman korkea ja hyvä koulutus.

Äidin koulutustaustalla ja halulla saada mahdollisimman korkea ja hyvä koulutus oli samoin merkitsevä tilastollinen riippuvuus ($\chi^2(6) = 21.719, p = .001$). Korkeakoulutettujen äitien lapsista 70,6 prosenttia kertoi muuttujan vaikuttaneen päätökseen lähteä opiskelemaan erittäin paljon (31,4 %) tai melko paljon. Toisen asteen käyneiden äitien lapsista vastaava osuus oli 63,3 prosenttia (erittäin paljon 17,8 %) ja peruskoulun käyneiden äitien lapsista 57,4 prosenttia (erittäin paljon 23,4 %). Peruskoulun käyneiden äitien lapsista suhteessa hieman useampi sanoi halun saada korkea ja hyvä koulutus vaikuttaneen erittäin paljon verrattuna toisen asteen käyneiden äitien lapsiin. Erot jakaumissa kertonevat voimakkaasti sosiaalisen pääoman periytyemisestä: korkeasti koulutettujen vanhempien lapset painottivat suhteessa useammin halua saada mahdollisimman korkea ja hyvä koulutus. Tällainen tulos tukee voimakkaasti väitettä eriytyneistä siirtymistä sekä Alisan¹ ja Minnan² huomioita perheen vaikutuksesta nuoren koulutuspäätöksiin.

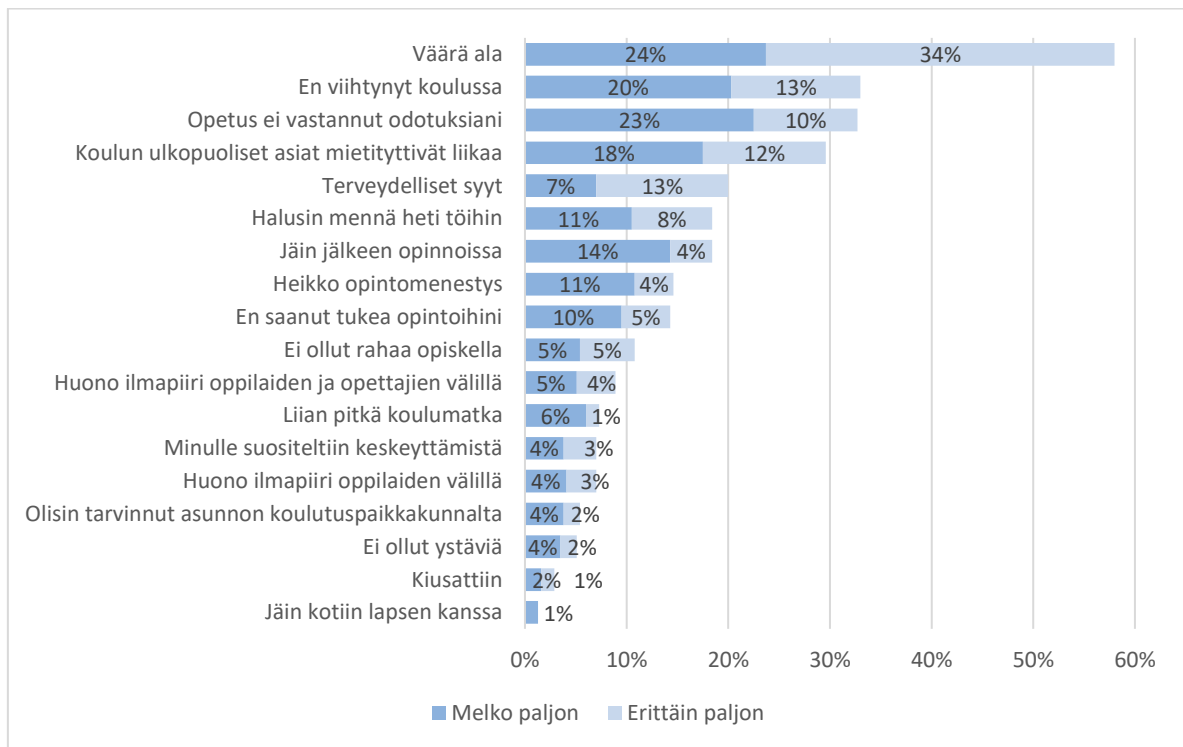
Vastaajan kuntaryhmällä ja halulla saada mahdollisimman korkea ja hyvä koulutus oli tilastollisesti merkitsevä riippuvuus ($\chi^2(6) = 22.451, p = .001$). Yhdistin testiä varten erittäin paljon- ja melko paljon -vastaukset samaan luokkaan. Pääkaupunkiseudulla asuvista 68,3 prosenttia, muussa kaupunkimaisessa 67,2 prosenttia, taajaan asutussa 48,1 prosenttia ja maaseutumaisessa asuvista 44,2 prosenttia sanoi halun saada korkea ja hyvä koulutus vaikuttaneen siihen, mitä vastaaja oli lähtenyt opiskelemaan erittäin tai melko paljon. Suuremmilla paikkakunnilla asuvat korostivat useammin halun saada korkea ja hyvä koulutus vaikutusta lähteä opiskelemaan, neljäsosa maaseutumaisissa kunnissa asuvista sanoi, ettei se ollut vaikuttanut lainkaan. Myös sukupuolten jakaumat poikkesivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi ($\chi^2(3) = 9.596, p = .022$). Miehistä 69,0 prosenttia ja naisista 60,7 prosenttia sanoi halun saada mahdollisimman hyvä ja korkea koulutus vaikuttaneen melko paljon tai erittäin paljon. Miesvastaajat painottivat naisia useammin muuttujan vaikuttaneen valintaan. Tulos on siitä erityinen, että miesten NEET-aste oli vuotta aiemmin eli vuonna 2016 naisia korkeampi (vrt. Myllyniemi 2017, 67).

Sukupuolten jakaumat erosivat tilastollisesti erittäin merkitsevästi toisistaan, kun kysyttiin hyvän palkan (”halu päästä töihin, joista saa hyvää palkkaa”) vaikutusta siihen, mitä nuori

oli lähtenyt opiskelemaan ($\chi^2(3) = 27.264, p = .000$). Miesvastaajista 69,6 prosenttia ja naisvastaajista 51,0 prosenttia sanoi palkan vaikuttaneen erittäin paljon tai melko paljon. Naisista 13,7 prosenttia ja miehistä 8,6 prosenttia vastasi, ettei se vaikuttanut lainkaan. Miesvastaajat korostivat useammin hyvän palkan vaikutusta opiskelemaan lähdeettäessä. Nuorilta kysyttiin haastattelun alussa näkemystä väitteeseen ”korkeakoulutus takaa hyvän toimeentulon” (täysin samaa mieltä, joksinkin samaa mieltä, joksinkin eri mieltä, täysin eri mieltä ja en osaa sanoa). En osaa sanoa -vastaukset ($n=37$) on koodattu puuttuviksi. Sukupuolten jakaumat poikkesivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi ($\chi^2(3) = 16.671, p = .001$). Miehistä täysin samaa mieltä tai joksinkin samaa mieltä oli 61,6 prosenttia ja naisista 58,4 prosenttia. Miehet uskoivat hieman naisia useammin korkeakoulutuksen takaavan hyvän toimeentulon. Myös ikäluokkien jakaumat poikkesivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi ($\chi^2(6) = 173.647, p = .000$). 15–19-vuotiaista 78,2 prosenttia, 20–24-vuotiaista 59,2 prosenttia ja 25–29-vuotiaista 44,9 prosenttia oli väitteen kanssa joksinkin samaa mieltä tai täysin samaa mieltä. Vanhemmat vastaajat uskoivat nuorempia harvemmin korkean koulutuksen takaavan hyvän toimeentulon.

Ikäluokkien jakaumat poikkesivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi kysyttäessä vanhempien mielipiteen vaikutusta opiskelemaan lähdeettäessä ($\chi^2(4) = 17.181, p = .002$). Yhdistin testiä varten erittäin paljon- ja melko paljon -vastaukset samaan luokkaan. 15–19-vuotiaista 36,8 prosenttia, 20–24-vuotiaista 31,4 prosenttia ja 25–29-vuotiaista 19,4 prosenttia vastasi vanhempien näkemysten vaikuttaneen erittäin tai melko paljon. Vanhempien merkitys opiskeluun oli pienintä vanhimmilla vastaajilla. Tulosta voitaneen pitää luonnollisena – vanhempien mielipiteen merkitys lienee suurempi nuoremmalle vastaajalle kuin jo jonkin aikaa sitten itsenäistyneelle vanhemmalle vastaajalle (vrt. Assmuth 2019, 214). Ikäluokkien jakaumat erosivat tilastollisesti merkitsevästi myös suhtautumisessa sattuman vaikutukseen opiskelemaan lähdeessä ($\chi^2(4) = 14.562, p = .006$). Yhdistin testiä varten erittäin paljon- ja melko paljon -luokkien vastaukset yhdeksi luokaksi. Ikäluokasta 25–29-vuotiaat 26,6 prosenttia, 20–24-vuotiaista 23,3 prosenttia ja 15–19-vuotiaista 18,1 prosenttia sanoi sattuman vaikuttaneen erittäin tai melko paljon. Nuorimmista 60,6 prosenttia vastasi, ettei se vaikuta lainkaan, 20–24-vuotiaista 47,8 prosenttia ja 25–29-vuotiaista 41,1 prosenttia. Vanhemmat ikäluokat korostivat nuorempia useammin sattuman merkitystä. Tulos on samankaltainen vastauksissa koskien sattuman merkitystä työnsaannissa.

Vastaajista 315 oli joskus keskeyttänyt tutkinnon. Heistä 123 oli keskeyttänyt ammatillisen tutkinnon, 78 ammattikorkeakoulututkinnon, 71 yliopistotutkinnon (ylempi tai alempi korkeakoulututkinto, maisteri tai kandidaatti), 50 lukion tai ylioppilastutkinnon, kaksi peruskoulun, yksi tohtorin tai lisensiaatin tutkinnon ja neljä jonkin muun tutkinnon. Kuvioon 4 on listattu keskeyttämiseen vaikuttaneita syitä tasoilla melko paljon ja erittäin paljon (ei ollenkaan, erittäin vähän, melko vähän, melko paljon, erittäin paljon, ei osaa sanoa).

KUVIO 4. Tutkinnon keskeyttämisen vaikuttaneita syitä tasoilla melko paljon ja erittäin paljon (n=315).

Yleisimmin koulutuksen keskeyttäneet nuoret kertoivat väärän alan olleen melko paljon tai erittäin paljon vaikuttanut syy keskeyttää koulutus (57,5 %). Opetuksen vastaamattomuus omia odotuksia mainittiin melko paljon tai erittäin paljon vaikuttaneeksi tekijäksi kolmasosassa vastauksia. Vastaajat eivät pitäneet esitettyjä muuttujia erityisen vaikuttaneina tekijöinä: vain väärän alan osalta yli puolet ilmoitti sen vaikuttaneen keskeyttämiseen melko paljon tai erittäin paljon. Väärää alaa lukuun ottamatta kaikissa muuttujissa selvästi yleisin vastaus oli ei ollenkaan. Tässä suhteessa muuttujat eivät ole vastanneet hyvin koulutuksen keskeyttämisen syihin.

Yhdeksän nuorta (2,9 %) kertoi kiusaamisen vaikuttaneen melko paljon tai erittäin paljon koulutuksen keskeyttämiseen (ei ollenkaan 89,8 %) ja 16 nuorta (5,1 %) sanoi ystävien puutteen vaikuttaneen melko paljon tai erittäin paljon (ei ollenkaan 78,1 %). Kiusaaminen tai ystävien puute eivät kyselyn perusteella näyttäneet yleisinä syinä keskeyttää tutkinto, vaikka osa toisen haastattelun työntekijöistä piti kiusaamista varsinaisiin siirtymiin todella paljon vaikuttavana asiana. Toisaalta haastateltavat totesivat myös asiasta puhumisen olevan nuorelle vaikeaa. Kolmasosa nuorista sanoi kuitenkin yleisesti viihtymättömyyden koulussa vaikuttaneen melko paljon tai erittäin paljon. Alisanl huomio nuorten siirtymiin vaikuttavista muista asioista ja hankaluudesta ”blokata” muut ongelmat näkyivät vastauksissa. Vajaa kolmasosa nuorista vastasi koulun ulkopuolisten asioiden mietityttäneen liikaa ja niiden vaikuttaneen päätökseen keskeyttää koulutus melko paljon tai erittäin paljon. Viidesosa nimesi terveydellisten syiden vaikuttaneen keskeyttämiseen melko paljon tai erittäin paljon – erityisesti Ohjaamojen itsearviointikyselyn aineistossa mielenterveydelliset ja muut terveydelliset syyt painottuivat siirtymiä haastavina asioina.

Pieni osa nuorista sanoi rahanpuutteen vaikuttaneen keskeyttämiseen melko paljon tai erittäin paljon (10,8 %; ei ollenkaan 77,8 %). Nuorilta kysyttiin, olivatko he joutuneet karsimaan rahanpuutteen takia opiskeluvaihtoehtoja (n=1902). Heistä kolme prosenttia ilmoitti karsineensa usein ja 13,2 prosenttia joskus. Loput eivät olleet joutuneet karsimaan (83,5 %) tai eivät osanneet sanoa. Nuorilta kysyttiin, olivatko he joutuneet valitsemaan koulutuspaikan taloudellisin perustein (n=1902). Heistä 2,8 prosenttia ilmoitti joutuneensa valitsemaan koulutuspaikan usein taloudellisin perustein, 10,8 prosenttia joskus ja 85,9 prosenttia ei ollenkaan. Suurin osa ei joutunut karsimaan tai valitsemaan koulutusta taloudellisin perustein, mutta kuitenkin noin kuudesosa oli joutunut niin tekemään.

7.3 Vertailu työntekijöiden vastauksiin

Nuorten ja ohjaajien näkemyksissä oli paljon samaa. Nuoret korostivat työntekijöiden tavoin asennetta ja motivaatiota työnsaantiin paljon vaikuttavina asioina. Niiden jälkeen painotettiin työkokemusta, ammattitaitoa ja koulutusta. Oma sitoutuminen ja motivaatio olivat edellytys myös ohjauksen onnistumiselle: työnhaku näyttäytyi omaa motivaatiota vaativana asiana, kuten myös nuorten kyselyssä. Lisäksi nuoret pitivät työntekijöiden tavoin työkokemusta, ammattitaitoa ja kouluttautumista tärkeinä työnsaantia edistävinä tekijöinä.

Nuorten usko koulutukseen työllistymistä edistävänä asiana vaihteli iän mukaan: vanhemmat ikäluokat eivät korostaneet sitä yhtä usein työnsaantiin vaikuttavana asiana. Sen sijaan he painottivat työkokemusta nuorempia useammin. Naiset uskoivat hieman miehiä harvemmin koulutuksen takaavan hyvän toimeentulon. Lahelman (2009, 147) mukaan naisille koulutus on ainoa ”realistinen keino välttää raskaammin ja huonommin palkattuja naisammattajeja”. Myös vanhemmat ikäluokat uskoivat nuorimpia harvemmin koulutuksen takaavan hyvän toimeentulon. Tämä kertonee osaltaan prekarisaation vaikutuksesta nuoriin: työ ei takaa suoraan toimeentuloa, eikä kouluttautuminen työtä (ks. luku 3).

Vastaajan elämään tyytyväisyydellä oli merkitystä suhtautumisessa asenteeseen työnsaantia edistävänä asiana. Tyytyväisimmät korostivat huomattavasti tyytymättömiä useammin asenteen merkitystä – he pitivät myös työkokemusta ja ammattitaitoa muita useammin työnsaantia edistävinä asioina. Nämä voivat liittyä nuoren toimijuuteen ja haastattelujen huomioihin. Alisan1 mukaan unelmia kohti pyrkivillä nuorilla tuli olla monta asiaa hyvin: oletettavasti tällaiset nuoret ovat myös tyytyväisiä elämäänsä. Kenties juuri siksi tyytyväiset korostivat useammin muun muassa erityisen paljon toimijuutta vaativaa asennetta, joka lienee olleen heille myös helpommin tavoitettavissa (ks. alaluku 4.1).

Merkittävä osa kyselyn vastaajista korosti yksilön omaa vastuuta elämässä menestymisessä. Vastauksissa painotettiin selvästi enemmän suoraan yksilöön liittyviä asioita (kuten asennetta) verrattuna esimerkiksi sattumaan tai perhetaustaan. Erityisesti nuorimmat vastaajat eivät pitäneet sattumaa työnsaantiin yleensä vaikuttavana tai omaan kouluttautumiseen paljon vaikuttaneena asiana. Pekkarinen ja Myllyniemi (2018, 27) esittävät syyksi, että ihmisillä on jälkikäteen taipumus rationalisoida omia valintojaan, muun muassa tilanteissa, joissa ensisijaiset toiveet opinnoista eivät ole toteutuneet. Voi olla, että samasta syystä suuremmilla paikkakunnilla asuvat vastasivat sattuman vaikuttavan muita useammin: suuremmilla paikkakunnilla on enemmän vaihtoehtoja. Ohjaamojen itsearviointikyselyn aineistoissa yksikään vastaaja ei nimennyt sattumaa ja haastatteluissa vain Alisa1 totesi sattuman vaikuttavan siirtymiin.

Suurin osa vastaajista painotti kiinnostavan alan vaikuttaneen opiskelemaan lähtemiseen erittäin paljon. Muita yleisiä syitä olivat oma kunnianhimo ja menestys halu, varma työllistyminen sekä korkea koulutus. Erityisesti toisesta haastattelusta poiketen nuoren

vanhimmilla tai kavereilla ei suurimman osan mielestä ollut juurikaan merkitystä päätösten suhteen. Kuitenkin nuorempien vastaajien kohdalla vanhempien mielipiteillä oli muita suurempi merkitys. Korkeaa koulutusta painottaneiden nuorten vanhemmat olivat muita useammin korkeakoulutettuja, mikä kertonee sosiaalisen pääoman vaikutuksesta koulutus päätöksiin. Siten Minnan2, Alisan1 ja itsearviointikyselyssä kahden vastanneen Ohjaamon huomioidut koulutuksen periytymisestä saivat tilastollista tukea aineistosta.

Nuoret korostivat työntekijöistä poiketen suhteiden merkitystä. Nuorista 70 prosenttia sanoi suhteiden vaikuttavan työnsaantiin paljon tai erittäin paljon. Miehet painottivat naisia useammin suhteiden merkitystä – he korostivat naisia useammin myös perhetaustan merkitystä työllistymisessä. Vanhimmat ikäluokat pitivät suhteita nuorinta ikäluokkaa selvästi useammin työnsaantiin vaikuttavana asiana. Lisäksi vastaajat erosivat kuntaryhmiltään: suuremmilla paikkakunnilla suhteita pidettiin useammin työnsaantiin vaikuttavina tekijöinä. Haastatteluissa vain Terhi2 ja Minna2 mainitsivat nuorten suhteista työllistymistä edistäneinä asioina (vrt. Westerback & Rissanen 2020, 173).

Suurin osa koulutuksen keskeyttäneistä nuorista sanoi väärän alan vaikuttaneen keskeytys päätökseen melko paljon tai erittäin paljon. Noin viidesosa oli joutunut keskeyttämään koulutuksen terveydellisten syiden takia, mikä tukee Ohjaamojen näkemyksiä mielenterveydellisten ja muiden terveydellisten ongelmien suuresta vaikutuksesta nuorten siirtymissä. Suuremmilla paikkakunnilla asuvat korostivat pienemmillä paikkakunnilla asuvia useammin halua saada korkea ja hyvä koulutus, mikä voi kertoa Ohjaamojen esille nostamista alueiden eroista.

Nuorten vastaukset eivät sellaisenaan tue väitettä, että lähes kaikki koulun keskeytykset liittyisivät kiusaamiseen. Kuitenkin pieni osa nuorista sanoi sen vaikuttaneen ja kolmasosa vastaajista kertoi koulussa viihtymättömyyden vaikuttaneen melko paljon tai erittäin paljon koulutuksen keskeyttämiseen. Työntekijöiden näkemyksiä jakanut rahanpuute kouluttautumista rajaavana tekijänä ei näyttäytynyt laajana ilmiönä. Silti noin kuudesosa oli joutunut valitsemaan koulutuspaikan taloudellisin perustein. Lisäksi sosiaalinen pääoma vaikutti nuorten haluun korkeasta ja hyvästä koulutuksesta. Myös elämään tyytyväisyydellä oli merkitystä korostettaessa tiettyjen ominaisuuksien, kuten aktiivisuuden, merkitystä. Nämä yksittäiset huomioidut tukevat väitettä nuorten eriytyneistä siirtymistä.

8 YHTEENVETO

Nuorten siirtymää työhön ja koulutukseen hankaloittavat useat tekijät. Tällaisia haastateltavien ja Ohjaamo-verkoston nimeämiä asioita olivat erityisesti mielenterveydelliset ja muut terveydelliset syyt. Muita syitä olivat muun muassa motivaation ja halun puute, sitoutumattomuus palveluihin, päihdeongelmat, työkokemuksen ja osaamisen puute, työnantajien liialliset vaatimukset, heikot työnhakutaidot, oman osaamisen tunnistamattomuus, huono itsetunto, ongelmat arjenhallintataidoissa, ongelmien kasautuminen, maahanmuuttajataustaisia nuoria syrjivät kielitaitovaatimukset sekä toisessa haastattelussa mainittu koulukiusaaminen. Lisäksi koulutusta vaatimattomien töiden todettiin kadonneen. Monissa verkoston vastauksissa nimettiin kohtaanto-ongelma ja rakenteellinen työttömyys, pitkät välimatkat sekä alueen niukka koulutustarjonta siirtymää hankaloittavina asioina. Muutamit haastateltavat mainitsevat rahanpuutteen kouluttautumista rajaavana tekijänä, mutta siitä ei oltu täysin yksimielisiä.

Nuorten sosiaaliset verkostot näyttäytyivät haastatteluissa paitsi nuorta tukevinä ja siirtymää edistävinä, myös liikaa nuoren kouluttautumista kontrolloivina tai sosiaalisen pääoman näkökulmasta valintoihin vaikuttavina. Kaikki edellä kuvatut tekijät rajasivat nuoren toimijuutta kykenemisen, osaamisen, haluamisen, täytymisen, voimisen ja tuntemisen näkökulmista (ks. Jyrkämä 2008, 195). Myös nuoren luokka, ikä ja etninen tausta rajasivat vastausten mukaan toimijuutta (ks. Ojala ym. 2009, 16). Sukupuoli näyttäytyi muutamissa puheenvuoroissa jonkinlaisena ammatinvalintaan vaikuttaneena tekijänä, vaikkei sen vaikutusta varsinaisesti tunnistettu.

Nuorten näkemykset työnsaantiin vaikuttavista tekijöistä olivat pääosin samankaltaisia kuin työntekijöillä. Nuoret korostivat työntekijöiden tavoin omaa asennetta ja motivaatiota työnsaantia edistävinä asioina. He pitivät tärkeinä myös työkokemusta, ammattitaitoa ja koulutusta. Työntekijöistä poiketen nuoret korostivat suhteiden merkitystä työnsaannissa. Suurimmalle osalle nuorista kouluttautumiseen oli vaikuttanut ennen kaikkea kiinnostava ala. Muiden mielipiteet eivät olleet suurimman osan mielestä vaikuttaneet kouluttautumiseen. Tästä huolimatta vastauksissa oli viitteitä sosiaalisen pääoman merkityksestä: korkeakoulutettujen vanhempien lapset painottivat muita useammin halua saada korkea ja hyvä koulutus.

Suurin osa koulutuksen lopettaneista nuorista kertoi väärän alan olleen melko tai erittäin paljon vaikuttanut syy lopettaa koulutus. Noin kolmasosalla koulun ulkopuoliset asiat olivat mietityttäneet liikaa ja viidesosa oli lopettanut terveydellisten syiden takia, joita työntekijät pitivät erittäin merkittävänä siirtymiä haastavina tekijöinä. Koulukiusaaminen ei näyttäytynyt nuorten vastauksissa laajasti lopettamiseen vaikuttaneena tekijänä, mutta noin kolmasosa kertoi koulussa viihtymättömyyden vaikuttaneen melko tai erittäin paljon lopettamiseen. Noin kuudesosa nuorista oli jossakin vaiheessa rajannut kouluttautumistaan rahanpuutteen takia. Rahanpuute ei siten näyttäytynyt laajana kouluttautumisen esteenä, mutta kuitenkin pienelle osalle vastaajista se oli ollut este.

Ohjaamot pyrkivät vastaamaan nuorten siirtymien haasteisiin. Ne pystyivät moniammatillisella työotteella tekemään hyvän alkukartoituksen ja tunnistamaan laajasti eri ammattilaisten osaamista hyödyntämällä nuorten yksilöllisiä palvelutarpeita. Nuorille voitiin tarjota esimerkiksi työllisyyttä edistävien palveluiden ohella terveyteen liittyviä palveluita. Vahvempaa tukea tarvitsevat voitiin ohjata toisenlaisiin palveluihin. Ohjaamot tarjosivat myös pienryhmätoimintoja, joissa voitiin auttaa nuorta esimerkiksi tunnistamaan paremmin oma osaaminen. Lisäksi Ohjaamojen yhteistyöverkostot laajensivat palvelutarjontaa. Useat haastateltavat nostivat esille kannustamisen merkityksen ohjaustyössä. Kannustaminen korostui erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa nuorella oli huonoja kokemuksia siirtymistä tai huono itsetunto. Ohjaajat pyrkivät menettelyllä vahvistamaan nuorten positiivisia siirtymiä ja tuomaan nuorille näkyväksi onnistumisia.

Ohjaamot pyrkivät vaikuttamaan nuorten positiivisiin siirtymiin valitsemalla sopivia yritys yhteistyökumppaneita. Ohjaajat neuvottelivat työnantajien työpaikkailmoitusten vaateiden ehdottomuudesta ja pyrkivät siten sovittamaan kysyntää ja tarjontaa yhteen. He etsivät myös piilotyöpaikkoja. Mikäli yrityksissä oli ollut ongelmia, kuten työkokeilun väärinkäyttöksiä, ei nuoria enää suositeltu tällaisiin paikkoihin. Ensimmäisessä haastattelussa vain muutama oli havainnut työkokeilun väärinkäyttöä, mutta toisessa haastattelussa useat keskustelijat sanoivat huomanneensa sitä. Ohjaamot nimesivät itsearviointikyselyssä useita toimintansa kehittämiskohteita. Suuri osa piti tärkeänä kehittää moniammatillista työtettä ja tiedonkulkua yhä enemmän. Monet yksiköt mainitsivat matalan kynnyksen mielenterveys- ja päihdepalveluiden saatavuuden parantamisen sekä entistä paremman yhteistyön kehittämisen alueen oppilaitosten ja työnantajien kanssa.

Haastateltavat painottivat monissa kohdissa Ohjaamon palvelevan kaikkia alle 30-vuotaita. Tästä huolimatta keskusteluissa tyypillisen asiakkaan siirtymissä nähtiin olevan joitakin ongelmia, eivätkä nuoren polut työhön tai koulutukseen olleet selviä. Nuori tarvitsi siten apua. Saadakseen täyden hyödyn Ohjaamosta tuli nuoren sitoutua palveluun ja olla valmis edistämään asiaansa. Siirtymä nähtiin nuoren ja ohjaajan yhteisenä päämääränä. Tyypillinen Ohjaamon asiakas ei ollut sellainen, joka olisi voinut muiden tavoin toteuttaa kouluttautumiseen ja työhön liittyviä unelmiaan. Hän oli myös usein ammattikoulun käynyt tai ammatilliseen koulutukseen ohjautumassa. Unelmia toteuttavilla nuorilla tuli useiden haastateltavien mielestä olla monta asiaa hyvin – unelmien tavoittelu vaati vahvaa toimijuutta, jota rajasivat edellä kuvatut esteet. Näin ollen unelmien tavoittelu ei ollut monelle Ohjaamon nuorelle mahdollista.

Ohjaajat suhtautuivat uuteen työhön ja sen asettamiin vaateisiin ristiriitaisesti. Unelmia pidettiin ohjaustyön lähtökohtina, mutta samalla niitä kritisoitiin median luomina malleina. Kaikki nuoret eivät voineet esteiden takia siirtyä helposti työhön ja koulutukseen. Itsensä toteuttamista pidettiin osassa puheenvuoroja nuoruuteen liittyvinä asioina, mutta myös sukupolvieroina, joissa nuoret eivät enää pitäneet työtä samalla tavalla itseisarvona. Keskusteluissa tuotettiin tietynlaisia kategorioita. Ensimmäiseen kategoriaan kuuluivat nuoret, joilla oli monta asiaa hyvin ja jotka pystyivät pyrkimään kohti unelmiaan. Toiseen kategoriaan kuuluivat Ohjaamon tyypilliset asiakkaat, joilla esteet rajasivat siirtymiä ja unelmien toteuttamista. He tarvitsivat siirtymiin apua. Kolmanteen kategoriaan kuuluivat nuoret, joille siirtymät nykyisille työmarkkinoille eivät olleet ylipäänsä mahdollisia.

Ohjaajat vastasivat unelmien tavoitteluun pilkkomalla nuoren unelmia uuteen työhön liittyvien vaateiden tavoin. Nuori voisi tehdä ensin jotakin, jonka myötä hän oppisi asioita ja siten myöhemmin päätyä, ainakin osittain, unelmiensa alalle. Hän voisi kokeilla erilaisia työtehtäviä ja yhdistää oppimaansa myöhemmin mielekkääksi kokonaisuudeksi. Ohjaajat vastasivat unelmien pilkkomisella myös ohjaustyötä kuormittavaan työelämän prekarisaatioon ja pyrkivät siten pienentämään yrittäjämäisen työntekijän mallin mukaisesti riskejä. Työntekijät eivät pohtineet, mitä toiminta ja sen myötä mahdollinen epävarmuus tarkoittaisivat nuorten osalta. Nuorten kuitenkin todettiin kokevan paineita epävarmoista tilanteista. Pilkkominen oli osa jatkuvan tai elinikäisen oppimisen diskurssia.

Jatkuvaa oppimista on lähestyttävä kriittisesti tasa-arvon paradoksin kautta: jatkuvaa oppimista ei itsessään kyseenalaistettu, vaikka sen toteutumista haittaavat rakenteelliset esteet tunnistettiin. Tällainen kriittinen näkemys tulisi ottaa osaksi ohjaustyötä, pohdittaessa nuoren kannalta pitkäkestoisia ratkaisuja. Sitä tulisi nostaa esille myös tutkimuksessa ja politiikkatoimenpiteissä selvittämällä, millaiset tekijät rajoittavat eriytyneiden siirtymien näkökulmasta jatkuvan oppimisen diskurssin mukaista prosessia. Onko jatkuva oppiminen lopullinen ja kaikille mahdollinen keino vastata työmarkkinoiden muutoksiin? Voivatko kaikki aidosti kerätä siirtymiä edistäviä kykyjä ja valita omaa osaamista kehittäviä työtehtäviä? Siirtymät ilmenivät tutkielmassa eriytyneinä, minkä perusteella jatkuva oppiminen näyttäytyy lähinnä mahdollisuuksien paradoksina.

Mikäli jatkuvalla oppimisella kuitenkin halutaan vastata työelämän epävarmuuteen, tulisi politiikkatoimenpiteiden todella edistää konkreettisin keinoin kaikkien mahdollisuuksia jatkuvaan oppimiseen. Siinä tulisi huomioida taustalla lepäävät rajoitteet, joita ovat muun muassa tunnistetut siirtymiä hankaloittavat tekijät. Esitetyt tarpeet pysyville välityömarkkinoille tulisi selvittää – näin kaikille voitaisiin taata osallisuus työelämässä omien mahdollisuuksien mukaan. Tietoa siirtymistä sekä niiden haasteista tulisi kerätä tiivistämällä Ohjaamo-verkoston entistä enemmän.

Tulevaisuudessa tarvitaan lisää tutkimusta nuorten eriytyneistä siirtymistä. Myös Määtän (2018, 163–164) esittämä Ohjaamojen haaste todella palvella kaikkia alle 30-vuotiaita nuoria vaatisi yhä vahvemmin nuorten siirtymien tutkimista eriytyneisyyden näkökulmasta. Toisaalta se auttaisi hahmottamaan paremmin niiden nuorten palvelutarpeita, joilla asiat ovat hyvin sekä toisaalta niiden, jotka tarvitsevat enemmän tukea. Näin voitaisiin vastata samanaikaisesti paremmin Määtän (2018, 163–164) esittämiin työllistymisen tavoitteisiin ja puuttua eriarvoisuuteen. Suhdannevaihtelut vaikuttavat nuorten työllisyyteen muita herkemmin (Tuppurainen 2009, 12; Alatalo ym. 2017, 9), minkä takia myös koronapandemian vaikutukset tullevat näkymään negatiivisesti nuorten siirtymissä. Tämä voi myös lisätä siirtymien eriytyneisyyttä entisestään. On mahdollista, että niiden nuorten siirtymät hankaloituvat yhä enemmän, joiden siirtymät ovat jo aiemmin olleet muita haastavampia. Koronapandemia lisää tarvetta eriytyneiden siirtymien tutkimukselle.

LÄHTEET

- Aaltonen, Sanna & Lappalainen, Sirpa (2013) Samalla viivalla? Koulutuspolulta poikenneiden nuorten resurssit ja toisen asteen koulutus. Teoksessa Kristiina Brunila, Katariina Hakala, Elina Lahelma & Antti Teittinen (toim.) Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot. Helsinki: Gaudeamus, 9–16.
- Aapola, Sinikka (2005) Aikuistumisen oikopolkuja? Koulutusreitit ja aikuistumisen ulottuvuudet nuorten elämässä. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseura, 254–283.
- Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (2005) Johdanto: aikuistumisen ehdot 2000-luvun yhteiskunnassa. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseura, 7–32.
- Aapola-Kari, Sinikka & Wrede-Jäntti, Matilda (2017) Perinteisiä toiveita, nykyhetkeen kiinnittyviä pelkoja – nuoret pohtivat tulevaisuutta. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) Katse tulevaisuudessa – Nuorisobarometri 2016. Helsinki: opetus- ja kulttuuriministeriö; Valtion nuorisoneuvosto; Nuorisotutkimusverkosto, 159–175.
- Alatalo, Johanna, Mähönen, Erno & Räisänen, Heikki (2017) Nuorten ja nuorten aikuisten työelämä ja sen ulkopuolisuus. TEM-analyyseja 76/2017. Helsinki: työ- ja elinkeinoministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-211-8> (luettu 19.4.2020)
- Archer, Margaret S. (2012) *The Reflexive Imperative in Late Modernity*. New York: Cambridge University Press [verkkojulkaisu].
- Assmuth, Laura (2019) Lasten arkinen toimijuus yllirajaisen perhe-elämän kontekstissa. Teoksessa Helena Hirvonen, Antero Puhakka & Pirjo Pöllänen (toim.) Arjen rihmastot – Eeva Jokisen juhlaKirja. Publications of the University of Eastern Finland. General Series 28. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, 209–216.
- Beck, Ulrich (2009) *World at Risk*. Kääntänyt englanniksi Ciaran Cronin. Cambridge, UK; Malden, MA: Polity Press. Saksankielinen alkuteos 2007.
- Berlant, Lauren (2006) Cruel Optimism. Differences. *A Journal of Feminist Cultural Studies* 17 (3), 20–36. DOI: 10.1215/10407391-2006-009
- Brunila, Kristiina, Hakala, Katariina, Lahelma, Elina & Teittinen, Antti (2013) Avauksia ammatilliseen koulutukseen ja yhteiskunnallisiin erontekoihin. Teoksessa Kristiina Brunila, Katariina Hakala, Elina Lahelma & Antti Teittinen (toim.) Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot. Helsinki: Gaudeamus, 9–16.
- Byströmin Ohjaamo (2020) Byströmin Ohjaamo Oulussa, internetsivut. <https://www.ouka.fi/oulu/nuoret/bystrominohjaamo> (luettu 19.12.2020)
- Egerer, Michael, Alanko, Anna, Hellman, Matilda, Järvinen-Tassopoulos, Johanna, Koivula, Petteri & Lerkkanen, Tuulia (2018) Rahapelitarjonnan tehtävä ja julkisuuskuva

Suomessa. Haastattelututkimus rahapelipoliittisista mielipiteistä. Helsinki: Helsingin yliopiston Riippuvuuksien, yhteiskunnallisen sääntelyn ja hallinnan tutkimuskeskus (CEACG).

Ervasti, Heikki (2010) Yhteiskuntaluokka ja hyvinvointivaltio. Teoksessa Jani Erola (toim.) Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 147–165.

European Commission (2020a) Publications catalogue & documents database. [listaus nuorisotakuun toteuttamisesta eri jäsenmaissa]
<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?advSearchKey=YGcountryfiches&mode=advancedSubmit&catId=22&policyArea=0&policyAreaSub=0&country=0&year=0> (luettu 8.5.2020)

European Commission (2020b) Young people neither in employment nor in education and training by sex (NEET). https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/sdg_08_20 (luettu 19.12.2020)

Farrugia, David (2019) How youth become workers: Identity, inequality and the post-Fordist self. *Journal of Sociology* 55 (4), 708–723.

Fast, Maija (2006) Vaatimusten ristipaineessa: nuoret koulutetut naiset ja kilpailuyhteiskunta. TANE-julkaisu 8. Helsinki: sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, tasa-arvoasian neuvottelukunta.

Field, John (2003) *Social Capital*. London; New York: Routledge.

Halonen, Terhi (2018) Kotia vailla – asunnottomien nuorten ja palvelujärjestelmän ammattilaisten kohtaamisia. Teoksessa Mika Gissler, Marjatta Kekkonen & Päivi Känkänen (toim.) Nuoret palveluiden pauloissa: Nuorten elinolot -vuosikirja 2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 169–178.

Heap, Vicky & Waters Jaime (2019) *Mixed Methods in Criminology*. Abingdon, Oxon: Routledge.

Heikkilä, Katri (2011) Jäädä vai lähteä? Teoksessa Eeva Jokinen, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.) ”Yrittäkää edes!” – Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa. Helsinki: Tutkijaliitto, 37–50.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009) *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Johannessen, Jon-Arild (2019) *The Workplace of the Future: The Fourth Industrial Revolution, the Precariat and the Death of Hierarchies*. London; New York: Routledge.

Jokinen, Eeva, Könönen, Jukka, Venäläinen, Juhana & Vähämäki, Jussi (2011) Johdanto. Teoksessa Eeva Jokinen, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.) ”Yrittäkää edes!” – Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa. Helsinki: Tutkijaliitto, 7–14.

Julkunen, Raija (2013) Aktivointipolitiikka hyvinvointivaltion paradigman muutoksena. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 21–44.

Julkunen, Raija (2018) Epäoikeudenmukaisuuden tuntemukset hyvinvointivaltion muuttuessa. Teoksessa Matti Häyry, Tuija Takala & Johanna Ahola-Launonen (toim.) Oikeudenmukaisuuden ongelma. Helsinki: Gaudeamus, luku 7 [digitaalinen julkaisu].

Juntunen, Anna Elisabet (2019) ”Minä uskon hyvään elämään.” Nuoret ja elämänseläminen rakentuvana toimijana. Väitöskirja, teologinen tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Jyrkämä, Jyrki (2008) Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä – hahmottelua teoreettis-metodologiseksi viitekehykseksi. Gerontologia 4/2008, 190–203.

Karjalainen, Vappu (2013a) Työttömän palvelujärjestelmän aktivoituminen. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 99–119.

Karjalainen, Vappu (2013b) Aktiivipolitiikan ajankohtaisuus. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 207–224.

Kautto, Tuija, Korpilauri, Titta, Pudas, Mirja & Savonmäki, Pasi (2017) Ohjaamojen synty ja kehittämishaasteet. Teoksessa Mirja Määttä (toim.) Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017. Jyväskylä: Kohtaamo-hanke (ESR), Keski-Suomen ELY-keskus, 14–20.

Kautto, Tuija, Korpilauri, Titta & Savonmäki, Pasi (2020) Ohjaamojen valtakunnallinen koordinaatio verkostoa rakentamassa. Teoksessa Mirja Määttä & Anne-Mari Souto (toim.) Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo – Nuorten ohjaus ja palvelut integraatiopyörteessä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 226, 90–98.

Kela (2018) NUOTTI-valmennus 16–19-vuotiaille nuorille. https://www.kela.fi/documents/10180/9587577/Kela_nuotti_esite_verkko.pdf/49044f0c-0a91-46c3-b073-c67df6a5f030 (luettu 6.10.2020)

Kohtaamo (2020) Kohtaamo-hankkeen internetsivut. <https://kohtaamo.info> (luettu 9.12.2020)

Koivuluhta, Merja & Ruponen, Ritva (2015) Toimijuuden tuki Pohjois-Karjalassa ohjausammattilaisten kuvaamana. Teoksessa Merja Koivuluhta & Päivi Annika Kauppila (toim.) Toimijuuden tuki: dialoginen ohjaus. Toimijuuden tuki: koulutus- ja työsiirtymät, toimijuus ja ohjaus -hanke. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, 1–16.

Kunkoululoppuu.fi (2017) Kun koulu loppuu – tee unelmistasi totta. YouTube video, 1:04, julkaistu 27.6.2017. <https://www.youtube.com/watch?v=2aUNq4O7ric> (katsottu 14.5.2020)

Lahelma, Elina (2009) Tytöt, pojat ja kysymys koulumenestyksestä. Teoksessa Hanna Ojala, Tarja Palmu & Jaana Saarinen (toim.) Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino, 136–156.

Lahikainen, Lauri & Harni, Esko (2016) Yrittäjämäinen ruumis palvelutaloudessa. Teoksessa Jaana Parviainen, Taina Kinnunen & Ilmari Kortelainen (toim.) Ruumiillisuus ja työelämä: työruumis jälkitekollisessa taloudessa. Tampere: Vastapaino, 26–39.

Laurinolli, Heikki (2020) Korona pahensi mielenterveyskriisiä. 18.8.2020. Tampere: Tampereen yliopisto, Tampereen ammattikorkeakoulu.
<https://www.tuni.fi/fi/ajankohtaista/korona-pahensi-mielenterveyskriisia> (luettu 12.11.2020)

Leiman, Mikael (2015a) Dialogisen ohjauksen periaatteita ja työvälineitä. Teoksessa Merja Koivuluhta & Päivi Annika Kauppila (toim.) Toimijuuden tuki: dialoginen ohjaus. Toimijuuden tuki: koulutus- ja työsiirtymät, toimijuus ja ohjaus -hanke. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, 19–30.

Leiman, Mikael (2015b) Dialogisen hahmotustavan käsitteelliset työvälineet. Teoksessa Merja Koivuluhta & Päivi Annika Kauppila (toim.) Toimijuuden tuki: dialoginen ohjaus. Toimijuuden tuki: koulutus- ja työsiirtymät, toimijuus ja ohjaus -hanke. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, 31–40.

Linden, Toby (2011) Lifelong Learning. Oxford Bibliographies.
DOI:10.1093/OBO/9780199756810-0024

Lähteenmaa, Jaana (2011) Nuoret työttömät ja yliviritetty toimijuus. Nuorisotutkimus 4/2011, 47–60.

Marchart, Oliver (2013) Die Prekarisierungsgesellschaft: Prekäre Proteste - Politik und Ökonomie im Zeichen der Prekarisierung. Bielefeld, Deutschland: Transcript.

Merikukka, Marko, Ristikari, Tiina & Kiilakoski, Tomi (2019) Suojaako yläkouluikäisten nuorten osallisuuden kokemus koulussa lyhyeltä koulutuspolulta? Yhteiskuntapolitiikka 84 (4), 403–415.

Mertanen, Katariina (2017) Poliittiset diskurssit Ohjaamoja ohjaamassa. Teoksessa Mirja Määttä (toim.) Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017. Jyväskylä: Kohtaamo-hanke (ESR), Keski-Suomen ELY-keskus, 21–26.

Myllyniemi, Sami (toim.) (2017) Katse tulevaisuudessa – Nuorisobarometri 2016. Helsinki: opetus- ja kulttuuriministeriö; Valtion nuorisoneuvosto; Nuorisotutkimusverkosto.

Myrskylä, Pekka (2018) Ulkopuolelle jäävät nuoret – mitä Suomi menettää? Teoksessa Matti Häyry, Tuija Takala & Johanna Ahola-Launonen (toim.) Oikeudenmukaisuuden ongelma. Helsinki: Gaudeamus, luku 4 [digitaalinen julkaisu].

Männistö, Vilja (2018) Nuorten tarinoita työllisyyspoliittisen hankkeen takaa. Julkaisematon kandidaatintutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Männistö, Vilja (2020a) Ohjaamojen vuoden 2019 itsearviointikysely: moniammatillisia palveluja ja nuorten siirtymien sujuvoittamista. Katsaus. Työpoliittinen aikakauskirja 1/2020, työ- ja elinkeinoministeriö, 66–71. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-518-8>

Männistö, Vilja (2020b) Ohjaamojen itsearviointikysely: vuosi 2019. Helsinki: työ- ja elinkeinoministeriö. <https://kohtaamo.info/tutkimus> (luettu 9.12.2020)

Määttä, Mirja (toim.) (2017a) Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017. Kohtaamo-hanke (ESR), Keski-Suomen ELY-keskus. Jyväskylä: Grano.

Määttä, Mirja (2017b) Johdattelu kirjaan. Teoksessa Mirja Määttä (toim.) Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017. Kohtaamo-hanke (ESR), Keski-Suomen ELY-keskus. Jyväskylä: Grano, 7–11.

Määttä, Mirja (2018) Työtä, osaamista ja arjen taitoja – Ohjaamot tehtävänsä määrittämässä. Teoksessa Mika Gissler, Marjatta Kekkonen & Päivi Känkänen (toim.) Nuoret palveluiden pauloissa: Nuorten elinolot -vuosikirja 2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 158–168.

Määttä, Mirja (2019c) Ohjaamojen palvelujen käyttö- ja siirtymätilastot 2018. Keski-Suomen ELY-keskus, Kohtaamo-hanke (ESR). <https://kohtaamo.info/home> (luettu 28.4.2020)

Määttä, Mirja (2020a) Ohjaamojen tilastot vuodelta 2019. Keski-Suomen ELY-keskus, Kohtaamo-hanke (ESR). <https://kohtaamo.info/home> (luettu 28.4.2020)

Määttä, Mirja (2020b) Poikkeustila on muokannut Ohjaamojen toimintaa. Keski-Suomen ELY-keskus, Kohtaamo-hanke (ESR). <https://kohtaamo.info/home> (luettu 19.12.2020).

Määttä, Mirja, Karppinen, Santeri & Kosonen, Matleena (2017) Ohjaamojen palvelut, niiden käyttö ja nuorten palaute. Teoksessa Mirja Määttä (toim.) Uutta auringon alla? Ohjaamot 2014–2017. Jyväskylä: Kohtaamo-hanke (ESR), Keski-Suomen ELY-keskus, 31–39.

Määttä, Mirja & Souto, Anne-Mari (toim.) (2020a) Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo – Nuorten ohjaus ja palvelut integraatiopyörteessä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 226.

Määttä, Mirja & Souto, Anne-Mari (2020b) Ohjaamo nuorten, ammattilaisten ja verkostojen silmin koettuna, tutkittuna ja tulkittuna. Teoksessa Mirja Määttä & Anne-Mari Souto (toim.) Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo – Nuorten ohjaus ja palvelut integraatiopyörteessä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 226, 5–10.

Naumanen, Päivi & Silvennoinen, Heikki (2010) Koulutus, yhteiskuntaluokat ja eriarvoisuus. Teoksessa Jani Erola (toim.) Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 67–88.

Niemi, Anna-Maija & Kurki, Tuuli (2013) Amislaiseksi valmistettu, valmennettu, kuntoutettu ja ohjattu? Teoksessa Kristiina Brunila, Katariina Hakala, Elina Lahelma & Antti Teittinen (toim.) Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot. Helsinki: Gaudeamus, 201–215.

Nikunen, Minna (2016) Liikkuvuus nuorten työmarkkinoiden pääomana. Teoksessa Jaana Parviainen, Taina Kinnunen & Ilmari Kortelainen (toim.) Ruumiillisuus ja työelämä: työruumis jälkitekollisessa taloudessa. Tampere: Vastapaino, 76–95.

Nummenmaa, Lauri (2009) Käyttätymistieteiden tilastolliset menetelmät. Helsinki: Tammi.

Nuorisolaki 1285/2016

Nuorisotakuu (2019) Nuorisotakuun internetsivut. <https://nuorisotakuu.fi/ohjaamot> (luettu 31.10.2019)

Nätti, Jouko & Pyöriä, Pasi (2017) Epätyypilliset työsuhteet, epävarmuus ja liikkuvuus. Teoksessa Pasi Pyöriä (toim.) Työelämän myytit ja todellisuus. Helsinki: Gaudeamus, luku 1 [digitaalinen julkaisu].

Ohjaamon perusteet (2018) TEM esitteet 6/2018. Helsinki: työ- ja elinkeinoministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö & sosiaali- ja terveysministeriö. <https://tem.fi/documents/1410877/2934378/Ohjaamotoiminnan+perusteet> (luettu 28.10.2020)

Ohjaamot (2021) Ohjaamojen internetsivut. <https://ohjaamot.fi/> (luettu 16.1.2021)

Ojala, Hanna, Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana (2009) Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa: Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa Hanna Ojala, Tarja Palmu & Jaana Saarinen (toim.) Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino, 13–38.

Outila, Marjo & Lantela, Pilvikki (2019) Samanaikaisesti hauras ja resilientti – kategoria-analyysi ikääntyneiden itseä koskevasta puheesta. *Gerontologia* 33 (1), 18–35.

Parviainen, Jaana, Kinnunen, Taina & Kortelainen, Ilmari (2016) Johdatus työruumiin tutkimiseen. Teoksessa Jaana Parviainen, Taina Kinnunen & Ilmari Kortelainen (toim.) Ruumiillisuus ja työelämä: työruumis jälkitekollisessa taloudessa. Tampere: Vastapaino, 9–25.

Pehkonen, Leila (2013) Saako työntekijäkansalaista sivistää. Teoksessa Kristiina Brunila, Katariina Hakala, Elina Lahelma & Antti Teittinen (toim.) Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot. Helsinki: Gaudeamus, 31–46.

Pekkarinen, Elina & Myllyniemi, Sami (toim.) (2018) Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Penttinen, Pekka & Ronkainen, Jussi (2018) Itä-Suomen maakuntien nuoret – palveluiden paitsiossa vai paalupaikalla? Teoksessa Mika Gissler, Marjatta Kekkonen & Päivi Känkänen (toim.) Nuoret palveluiden pauloissa: Nuorten elinolot -vuosikirja 2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 34–45.

Pietikäinen, Reetta (2005) Vaihtoehtoisia polkuja etsimässä – työpajanuorten orientaatiot. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseura, 219–253.

Pietilä, Ilkka (2017) Ryhmäkeskustelu. Teoksessa Matti Hyvärinen, Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, luku 4 [digitaalinen julkaisu].

Pohjantammi, Ismo (2007) Ylisukupolvinen työttömyys nuorten työpajoilla. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 12.

Pyöriä, Pasi & Ojala, Satu (2017) Työn prekarisaatio. Teoksessa Pasi Pyöriä (toim.) Työelämän myytit ja todellisuus. Helsinki: Gaudeamus, luku 2 [digitaalinen julkaisu].

Päivärinta, Tuija (1997) Minä, työtön nuori. Teoksessa Helena Helve, Jaana Lähteenmaa, Tuija Päivärinta, Katja Päällysaho, Helena Saarikoski & Petri Virtanen (toim.) Nuorten elämänpolkuja lama-Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimus 2000, 3/97, 13–55.

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>

Pöysä, Jyrki (2015) Lähiluvun tieto: näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen. Joensuu: Suomen kansantietouden tutkijain seura.

Rajavaara, Marketta, Määttä, Anne, Kokko, Riitta-Liisa & Tarkiainen, Laura (2019) Työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu tutkimuskohteena. Teoksessa Marketta Rajavaara, Anne Määttä, Riitta-Liisa Kokko & Laura Tarkiainen (toim.) Aktivointipolitiikkaa yhteisin palveluin: näkökulmia työllistymistä edistävään monialaiseen yhteispalveluun. Helsinki: Kela, 8–22.

Saari, Juho (2015) Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus [digitaalinen julkaisu].

Saikka, Peppi (2013) Näkökulmia työttömän työkykyyn ja työkyvyn arviointiin. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 120–149.

Seppänen, Piia, Kalalahti, Mira, Rinne, Risto & Simola, Hannu (toim.) (2015) Lohkoutuva peruskoulu: perheiden koulutusvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka. Helsinki:

Suomen Kasvatustieteellinen Seura FERA; Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitoksen asiakaspalvelu jakaja.

Siisiäinen, Martti (2014) Työtä vailla olevat nuoret. Teoksessa Kirsti Lempiäinen & Tiina Silvasti (toim.) Eriarvoisuuden rakenteet: haurastuvat työmarkkinat Suomessa. Tampere: Vastapaino, 91–125.

Standing, Guy (2011) The Precariat: The New Dangerous Class. London: Bloomsbury Academic.

STT (2020) THL: Korona-aika on lisännyt yksinäisyyden tunnetta. YLE Uutiset, 10.11.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11639462> (luettu 12.11.2020)

Suomen virallinen tilasto (SVT) (2019) Työssäkäynti [verkkójulkaisu]. Ammatti Ja Sosioekonominen Asema 2018. Helsinki: Tilastokeskus. ISSN=1798-5528. http://www.stat.fi/til/tyokay/2018/01/tyokay_2018_01_2019-12-17_tie_001_fi.html?ad=notify (luettu 19.4.2020)

Suomen virallinen tilasto (SVT) (2020a) Työvoimatutkimus [verkkójulkaisu]. Helmikuu 2020. Helsinki: Tilastokeskus. ISSN=1798-7830. http://www.stat.fi/til/tyti/2020/02/tyti_2020_02_2020-03-24_tie_001_fi.html (luettu 19.4.2020)

Suomen virallinen tilasto (SVT) (2020b) Työvoimatutkimus [verkkójulkaisu]. Marraskuu 2020. ISSN=1798-7830. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/tyti/2020/11/tyti_2020_11_2020-12-22_tie_001_fi.html (luettu 17.1.2020)

Sutela, Hanna, Pärnänen, Anna & Keyriläinen, Marianne (2019) Digiajan työelämä – työolotutkimuksen tuloksia 1977–2018. Helsinki: Tilastokeskus.

Suutari, Minna (2002) Nuorten sosiaaliset verkostot palkkatyön marginaalissa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Tanskan nuorisotakuu (2014) Danish Youth Guarantee Implementation Plan April 2014. Ministry of Employment. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1161&langId=en&intPageId=3330> (luettu 8.5.2020)

TEM (2013) Työ- ja elinkeinoministeriön linjaukset nuoristakuun toteuttamisesta TE-hallinnossa. TEM/2905/03.01.04/2012. Helsinki: työ- ja elinkeinoministeriö. https://www.te-palvelut.fi/te/fi/pdf/nuorten_yhteiskuntatakuu_ohje.pdf (luettu 28.10.2020)

TENK (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019.

TE-palvelut (2020a) Nuorisotakuu. <https://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/nuoret/nuorisotakuu/index.html> (luettu 28.10.2020)

TE-palvelut (2020b) Työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu. https://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/tukea_tyollistymiseen/monialainen_yhteispalvelu/index.html (luettu 1.10.2020)

Tilastokeskus (2020) Käsitteet: Ei työssä, koulutuksessa eikä asevelvollisuutta suorittamassa olevien nuorten osuus. https://www.stat.fi/meta/kas/ei_tyossa_koul.html. (luettu 10.10.2020)

Toivainen, Sanna (2019) Suhteisia elämänpolkuja – yksilöllistä elämänhallintaa. Koulutuksen ja työn marginaalissa olevien nuorten toimijuus ja ohjaus. Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto, Joensuu. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto.

Tuppurainen, Simo (2009) Muistio nuorten työelämäasenteista ja -arvoista sekä toimenpiteistä nuorten työllisyyden edistämiseksi. Helsinki: Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta: Nuorisotutkimusverkosto.

Uusikangas, Silja & Hiilamo, Heikki (2020) Nuorten aikuisten aktivointi, sanktiot ja poiskäännyttäminen TE-palveluissa. Teoksessa Mirja Määttä & Anne-Mari Souto (toim.) Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo – Nuorten ohjaus ja palvelut integraatiopyörteessä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 226, 120–145.

Valtakari, Mikko, Arnkil, Robert, Eskelinen, Juha, Mayer, Minna, Nyman, Juho, Sillanpää, Keimo, Spangar, Timo, Ålander, Tommi & Yli-Koski, Maria (2020) Ohjaamot - monialaista yhteistyötä, vaikuttavuutta ja uutta toimintakulttuuria. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja, 2020:13. Helsinki: Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-932-5>

Vanhalakka-Ruoho, Marjatta (2014) Toimijuus elämäkulussa – ohjaustyön perusta? Aikuiskasvatus 3/2014, 192–201.

Vehkalahti, Kaisa (2017) Uuden epävarmuuden ajan sukupolvi. Pääkirjoitus. Kasvatus & Aika 11 (2), 2–4.

Vuorikoski, Marjo (2001) Opettajat ja opiskelijat vallan verkoissa. Valta ja sukupuoli opettajaksi opiskelevien koulumuistoissa. Katsaukset. Aikuiskasvatus 4/2001, 336–348.

Vähämäki, Jussi (2003) Kuhnurien kerho: vanhan työn paheista uuden hyveiksi. Helsinki: Tutkijaliitto.

Vähämäki, Jussi (2011) Tehdasasetuksien palauttaminen. Teoksessa Eeva Jokinen, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.) ”Yrittäkää edes!” Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa. Helsinki: Tutkijaliitto, 163–189.

Westerback, Frida & Rissanen, Hanna (2020) Prekaarit työmarkkinat ja nuorten aikuisten strategiat luovia työkeskeisen yhteiskunnan normien puristuksissa. Teoksessa Mirja Määttä & Anne-Mari Souto (toim.) Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo – Nuorten ohjaus ja palvelut integraatiopyörteessä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 226, 159–182.

Wrede-Jääntti, Matilda (2018) Suhdetyön merkitys nuoren onnistuneen työpajajakson taustalla. Teoksessa Mika Gissler, Marjatta Kekkonen & Päivi Känkänen (toim.) Nuoret palveluiden pauloissa: Nuorten elinolot -vuosikirja 2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 82–93.

Ylistö, Sami (2018) Why do Young People Give up Their Job Search? *Nordic Journal of Working Life Studies* 8 (3), 27–45.

Åkerblad, Leena (2014) Epävarmuuden tuolla puolen: muuttuvat työmarkkinat ja prekaari toimijuus. *Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 73*. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Tutkielmassa käytetyt valmiit aineistot

Määttä, Mirja (2019a) Ohjaamoista työelämään: Ohjaamojen työntekijöiden haastattelut, kesäkuu 2019. Kohtaamo-hanke (ESR): Keski-Suomen ELY-keskus.

Määttä, Mirja (2019b) Ohjaamojen valtakunnallinen itsearviointikysely, syksy 2019. Kohtaamo-hanke (ESR): Keski-Suomen ELY-keskus.

Nuorisoasiain neuvottelukunta (Nuora) & Nuorisotutkimusseura (2019) Nuorisobarometri 2017 [sähköinen tietoaineisto]. Versio 1.0 (2019-01-31). Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3250>

Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto (2019) Nuorisobarometri 2017 [koodikirja]. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [tuottaja ja jakaja].

Liite 1: Ohjaamojen haastattelurunko

Jokainen esittelee itsensä: nimi, ammattinimike + kauanko työskennellyt Ohjaamossa, entä nuoriin liittyvissä tehtävissä muuten.

Tee unelmistasi totta -video: <https://www.youtube.com/watch?v=2aUNq4O7ric>

Millaisia mielikuvia video herättää? Mitä se kertoo tämän päivän työelämästä? Mitä se kertoo nuorten ohjaamisesta yhteiskunnassa? (Mikä siinä on myönteistä, kannatettavaa? Entä kielteistä, arveluttavaa?)

Case 1.

Nuoren on vaikea päästä avoimille työmarkkinoille ja hän on toistuvasti työttömänä työnhakijana, työkokeiluissa tai palkkatuella työpajassa tai muissa työllistymistä edistävissä palveluissa. Tuntuu kiertävän kehää ja välillä nuori tuskastuukin.

- Mitä ajatuksia tilanne herättää? (Mistä tilanne johtuu?)
- Miten keinoja teillä on tukea nuorta eteenpäin?
- Miltä yhteistyö näyttää eri osapuolten välillä? Millaista sen pitäisi olla?

Case 2.

Ohjaamon yhteistyöyritykseen tai -järjestöön rekrytoitu nuori kokee työpaikalla epäoikeudenmukaista ja etukäteen sovitun vastaista kohtelua.

Ei perehdytystä, ei työsopimusta / palkkaa ajoissa, yllättävä irtisanominen juuri ennen koeajan päättymistä. Joutuu miettimään ja penäämään oikeuksiaan.

- Onko tilanne tuttu?
- Miten Ohjaamossa toimitaan nuoren kanssa?
- Miten yhteistyöyrityksen / järjestön / työnantajan kanssa?
- Millaisiin mahdollisiin ristiriitoihin työnantajien ja nuorten välillä olette joutuneet ottamaan kantaa?

Case 3.

Työtä hakeva, työtön nuori pohtii vakavasti ammatinvalintaa ja etsii sopivaa, omaa alaa. Hän pohtii omia kiinnostuksen kohteita ja tietojaan työelämästä.

- Millaisia ohjauksen käytäntöjä teillä on; keiden juttusille hänet ohjataan?
- Millaista neuvontaa ja ohjausta hän saisi täällä Ohjaamossa?
- Mitkä tekijät mahdollisesti rajaavat nuorelle tarjottavia tukimuotoja yleisesti? Entä Ohjaamossa?
- Jos resursseja ei tarvitse miettiä, millaisia palveluja / etuuksia kannattaisi tällaisille nuorille tarjota?

Loppukysymys: Millaisia ajatuksia ryhmähaastattelu herätti?

Liite 2: Taulukot

A. Kuinka paljon uskot seuraavilla asioilla olevan vaikutusta työnsaantiin? (ei lainkaan, jonkin verran, paljon, erittäin paljon)

Asenteen vaikutus työnsaantiin: tilastollinen kuntaryhmä (n=1902)

	Pääkaupunkiseutu	Muu kaupunkimainen	Taajaan asuttu	Maaseutumainen
Jonkin verran tai ei lainkaan	6,8 %	5,8 %	6,0 %	3,0 %
Paljon	39,2 %	31,1 %	31,7 %	29,4 %
Erittäin paljon	54,0 %	63,1 %	62,4 %	67,5 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=441</i>	<i>n=1046</i>	<i>n=218</i>	<i>n=197</i>

$\chi^2(6) = 16.317, p = .012$

Asenteen vaikutus työnsaantiin: elämään tyytyväisyys, arvioitu kouluarvosanoilla (n=1901)

	Tyytymätön (4–6)	Kohtuullisen tyytyväinen (7–8)	Erittäin tyytyväinen (9–10)
Jonkin verran tai ei lainkaan	23,1 %	5,4 %	3,6 %
Paljon	33,8 %	34,8 %	30,8 %
Erittäin paljon	43,1 %	59,8 %	65,6 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=130</i>	<i>n=873</i>	<i>n=898</i>

$\chi^2(4) = 87.972, p = .000$

Motivaation vaikutus työnsaantiin: sukupuoli (n=1901)

	Nainen	Mies
Jonkin verran tai ei lainkaan	7,6 %	9,7 %
Paljon	34,4 %	38,3 %
Erittäin paljon	58,0 %	52,0 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=930</i>	<i>n=971</i>

$\chi^2(2) = 7.340, p = .025$

Työkokemuksen vaikutus työnsaantiin: luokiteltu ikä (n=1899)

	15–19-vuotiaat	20–24-vuotiaat	25–29-vuotiaat
Jonkin verran tai ei lainkaan	15,1 %	9,9 %	7,4 %
Paljon	50,2 %	38,2 %	43,7 %
Erittäin paljon	34,7 %	51,9 %	48,9 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=588</i>	<i>n=634</i>	<i>n=677</i>

$\chi^2(4) = 50.727, p = .000$

Työkokemuksen vaikutus työnsaantiin: elämään tyytyväisyys (n=1898)

	Tyytymätön (4–6)	Kohtuullisen tyytyväinen (7–8)	Erittäin tyytyväinen (9–10)
Jonkin verran tai ei lainkaan	19,2 %	10,0 %	9,9 %
Paljon	37,7 %	43,5 %	45,2 %
Erittäin paljon	43,1 %	46,6 %	44,9 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=130</i>	<i>n=872</i>	<i>n=896</i>

$\chi^2(4) = 11.826, p = .019$

Ammattitaidon vaikutus työnsaantiin: elämään tyytyväisyys (n=1899)

	Tyytymätön (4–6)	Kohtuullisen tyytyväinen (7–8)	Erittäin tyytyväinen (9–10)
Jonkin verran tai ei lainkaan	23,1 %	11,7 %	8,9 %
Paljon	45,4 %	47,0 %	46,5 %
Erittäin paljon	31,5 %	41,3 %	44,6 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=130</i>	<i>n=872</i>	<i>n=897</i>

$\chi^2(4) = 25.768, p = .000$

Koulutuksen vaikutus työnsaantiin: luokiteltu ikä (n=1899)

	15–19-vuotiaat	20–24-vuotiaat	25–29-vuotiaat
Jonkin verran tai ei lainkaan	8,5 %	13,0 %	16,2 %
Paljon	49,5 %	52,3 %	57,8 %
Erittäin paljon	42,0 %	34,8 %	26,0 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=588</i>	<i>n=633</i>	<i>n=678</i>

$\chi^2(4) = 43.246, p = .000$

Koulutuksen vaikutus työnsaantiin: äidin koulutustaso (n=1822)

	Peruskoulu	Toinen aste	Korkeakoulu
Jonkin verran tai ei lainkaan	17,4 %	13,8 %	8,6 %
Paljon	52,1 %	52,7 %	55,6 %
Erittäin paljon	30,6 %	33,5 %	35,8 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=121</i>	<i>n=1030</i>	<i>n=671</i>

$\chi^2(4) = 13.562, p = .009$

Suhteiden vaikutus työnsaantiin: sukupuoli (n=1898)

	Nainen	Mies
Ei lainkaan	2,3 %	3,2 %
Jonkin verran	30,7 %	24,5 %
Paljon	43,5 %	38,4 %
Erittäin paljon	23,5 %	33,9 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=928</i>	<i>n=970</i>

$\chi^2(3) = 29.076, p = .000$

Suhteiden vaikutus työnsaantiin: luokiteltu ikä (n=1898)

	15–19-vuotiaat	20–24-vuotiaat	25–29-vuotiaat
Ei lainkaan	3,2 %	2,8 %	2,2 %
Jonkin verran	37,7 %	21,3 %	24,6 %
Paljon	39,4 %	42,3 %	40,9 %
Erittäin paljon	19,6 %	33,6 %	32,3 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=586</i>	<i>n=634</i>	<i>n=678</i>

$\chi^2(6) = 59.988, p = .000$

Suhteiden vaikutus työnsaantiin: isän koulutustaso (n=1774)

	Peruskoulu	Toinen aste	Korkeakoulu
Jonkin verran tai ei lainkaan	25,7 %	33,8 %	24,7 %
Paljon	42,6 %	38,7 %	45,0 %
Erittäin paljon	31,7 %	27,5 %	30,3 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=202</i>	<i>n=997</i>	<i>n=575</i>

$\chi^2(4) = 16.690, p = .002$

Suhteiden vaikutus työnsaantiin: tilastollinen kuntaryhmä (n=1898)

	Pääkaupunkiseutu	Muu kaupunkimainen	Taajaan asuttu	Maaseutumainen
Ei lainkaan	2,3 %	1,9 %	6,4 %	4,1 %
Jonkin verran	26,9 %	26,2 %	28,4 %	35,0 %
Paljon	45,1 %	40,0 %	40,4 %	36,5 %
Erittäin paljon	25,7 %	31,8 %	24,8 %	24,4 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=439</i>	<i>n=1044</i>	<i>n=218</i>	<i>n=197</i>

$\chi^2(9) = 30.021, p = .000$

Sattuman vaikutus työnsaantiin: luokiteltu ikä (n=1897)

	15–19-vuotiaat	20–24-vuotiaat	25–29-vuotiaat
Ei lainkaan	10,9 %	6,0 %	4,3 %
Jonkin verran	61,6 %	51,5 %	50,3 %
Paljon	23,0 %	30,3 %	33,5 %
Erittäin paljon	4,4 %	12,2 %	11,9 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=586</i>	<i>n=633</i>	<i>n=678</i>

$\chi^2(6) = 66.281, p = .000$

Sattuman vaikutus työnsaantiin: tilastollinen kuntaryhmä (n=1897)

	Pääkaupunkiseutu	Muu kaupunkimainen	Taajaan asuttu	Maaseutumainen
Ei lainkaan	3,2 %	7,1 %	11,1 %	9,7 %
Jonkin verran	53,1 %	53,3 %	53,5 %	62,2 %
Paljon	32,0 %	30,1 %	24,4 %	23,5 %
Erittäin paljon	11,8 %	9,5 %	11,1 %	4,6 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=441</i>	<i>n=1043</i>	<i>n=217</i>	<i>n=196</i>

$\chi^2(9) = 32.270, p = .000$

Perhetaustan vaikutus työnsaantiin: sukupuoli (n=1891)

	Nainen	Mies
Ei lainkaan	16,4 %	15,8 %
Jonkin verran	52,5 %	45,0 %
Paljon	23,8 %	28,0 %
Erittäin paljon	7,3 %	11,3 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=926</i>	<i>n=965</i>

$\chi^2(3) = 16.741, p = .001$

A. Entä mitä mieltä olet seuraavista kouluun ja koulutukseen liittyvistä kysymyksistä? (täysin eri mieltä, jokseenkin eri mieltä, jokseenkin samaa mieltä, täysin samaa mieltä, *en osaa sanoa)

*en osaa sanoa -vastaukset koodattu puuttuviksi

Koulutus parantaa olennaisesti työnsaantimahdollisuuksia: isän koulutustaso (n=1776)

	Peruskoulu	Toinen aste	Korkeakoulu
Täysin tai jokseenkin eri mieltä	5,4 %	7,3 %	3,8 %
Jokseenkin samaa mieltä	46,0 %	35,2 %	32,6 %
Täysin samaa mieltä	48,5 %	57,5 %	63,5 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=202</i>	<i>n=998</i>	<i>n=576</i>

$\chi^2(4) = 21.353, p = .000$

B. Kuinka paljon seuraavat tekijät vaikuttivat siihen mitä lähdit opiskelemaan? (erittäin paljon, melko paljon, ei kovin paljon, ei vaikuta lainkaan)

Kiinnostava ala opiskelemaan lähtöön vaikuttaneena tekijänä: sukupuoli (n=755)

	Nainen	Mies
Erittäin paljon	76,5 %	64,6 %
Melko paljon	20,8 %	31,5 %
Ei kovin paljon tai lainkaan	2,7 %	3,9 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=371</i>	<i>n=384</i>

$\chi^2(2) = 12.994, p = .002$

Kiinnostava ala opiskelemaan lähtöön vaikuttaneena tekijänä: luokiteltu ikä (n=755)

	15–19-vuotiaat	20–24-vuotiaat	25–29-vuotiaat
Erittäin paljon	63,9 %	71,8 %	72,7 %
Melko paljon	29,0 %	25,7 %	25,2 %
Ei kovin paljon tai lainkaan	7,1 %	2,5 %	2,1 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=155</i>	<i>n=358</i>	<i>n=242</i>

$\chi^2(4) = 10.349, p = .035$

Oma kunnianhimo ja menestys halu opiskelemaan lähtöön vaikuttaneena tekijänä: luokiteltu ikä (n=755)

	15–19-vuotiaat	20–24-vuotiaat	25–29-vuotiaat
Erittäin paljon	15,5 %	34,1 %	24,4 %
Melko paljon	39,4 %	40,8 %	45,5 %
Ei kovin paljon	28,4 %	18,4 %	22,3 %
Ei vaikuta lainkaan	16,8 %	6,7 %	7,9 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=155</i>	<i>n=358</i>	<i>n=242</i>

$\chi^2(6) = 33.492, p = .000$

Ammatti/ala, jolta saa helposti töitä eikä jää työttömäksi opintojen jälkeen opiskelemaan lähtöön vaikuttaneena tekijänä: luokiteltu ikä (n=752)

	15–19-vuotiaat	20–24-vuotiaat	25–29-vuotiaat
Erittäin paljon	21,9 %	29,1 %	22,2 %
Melko paljon	53,5 %	41,6 %	40,2 %
Ei kovin paljon	16,1 %	20,4 %	21,8 %
Ei vaikuta lainkaan	8,4 %	8,9 %	15,9 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=155</i>	<i>n=358</i>	<i>n=239</i>

$\chi^2(6) = 17.168, p = .009$

Halu saada mahdollisimman korkea ja hyvä koulutus opiskelemaan lähtöön vaikuttaneena tekijänä: isän koulutustaso (n=716)

	Peruskoulu	Toinen aste	Korkeakoulu
Erittäin paljon	12,2 %	21,5 %	30,4 %
Melko paljon	39,2 %	41,9 %	44,2 %
Ei kovin paljon	36,5 %	22,0 %	18,1 %
Ei vaikuta lainkaan	12,2 %	14,7 %	7,3 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=74</i>	<i>n=382</i>	<i>n=260</i>

$\chi^2(6) = 26.243, p = .000$

Halu saada mahdollisimman korkea ja hyvä koulutus opiskelemaan lähtöön vaikuttaneena tekijänä: äidin koulutustaso (n=730)

	Peruskoulu	Toinen aste	Korkeakoulu
Erittäin paljon	23,4 %	17,8 %	31,4 %
Melko paljon	34,0 %	45,5 %	39,2 %
Ei kovin paljon	27,7 %	25,8 %	17,6 %
Ei vaikuta lainkaan	14,9 %	10,9 %	11,8 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=47</i>	<i>n=387</i>	<i>n=296</i>

$\chi^2(6) = 21.719, p = .001$

Halu saada mahdollisimman korkea ja hyvä koulutus opiskelemaan lähtöön vaikuttaneena tekijänä: tilastollinen kuntaryhmä (n=755)

	Pääkaupunkiseutu	Muu kaupunkimainen	Taajaan asuttu	Maaseutumainen
Erittäin tai melko paljon	68,3 %	67,2 %	48,1 %	44,2 %
Ei kovin paljon	24,3 %	20,7 %	32,7 %	30,2 %
Ei vaikuta lainkaan	7,4 %	12,0 %	19,2 %	25,6 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=202</i>	<i>n=458</i>	<i>n=52</i>	<i>n=43</i>

$\chi^2(6) = 22.451, p = .001$

Halu saada mahdollisimman korkea ja hyvä koulutus opiskelemaan lähtöön vaikuttaneena tekijänä: sukupuoli (n=755)

	Nainen	Mies
Erittäin paljon	24,0 %	22,4 %
Melko paljon	36,7 %	46,6 %
Ei kovin paljon	27,0 %	19,3 %
Ei vaikuta lainkaan	12,4 %	11,7 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=371</i>	<i>n=384</i>

$\chi^2(3) = 9.596, p = .022$

Halu päästä töihin, joista saa hyvää palkkaa opiskelemaan lähtöön vaikuttaneena tekijänä: sukupuoli (n=755)

	Nainen	Mies
Erittäin paljon	14,3 %	19,3 %
Melko paljon	36,7 %	50,3 %
Ei kovin paljon	35,3 %	21,9 %
Ei vaikuta lainkaan	13,7 %	8,6 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=371</i>	<i>n=384</i>

$\chi^2(3) = 27.264, p = .000$

Vanhempien mielipide opiskelemaan lähtöön vaikuttaneena tekijänä: luokiteltu ikä (n=754)

	15–19-vuotiaat	20–24-vuotiaat	25–29-vuotiaat
Erittäin tai melko paljon	36,8 %	31,4 %	19,4 %
Ei kovin paljon	31,0 %	36,1 %	39,3 %
Ei vaikuta lainkaan	32,3 %	32,5 %	41,3 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=155</i>	<i>n=357</i>	<i>n=242</i>

$\chi^2(4) = 17.181, p = .002$

Sattuma opiskelemaan lähtöön vaikuttaneena tekijänä: luokiteltu ikä (n=752)

	15–19-vuotiaat	20–24-vuotiaat	25–29-vuotiaat
Erittäin tai melko paljon	18,1 %	23,3 %	26,6 %
Ei kovin paljon	21,3 %	28,9 %	32,4 %
Ei vaikuta lainkaan	60,6 %	47,8 %	41,4 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=155</i>	<i>n=356</i>	<i>n=241</i>

$\chi^2(4) = 14.562, p = .006$

B. Entä mitä mieltä olet seuraavista kouluun ja koulutukseen liittyvistä kysymyksistä? (täysin eri mieltä, jokseenkin eri mieltä, jokseenkin samaa mieltä, täysin samaa mieltä, *en osaa sanoa)

*en osaa sanoa -vastaukset koodattu puuttuviksi

Korkeakoulutus takaa hyvän toimeentulon: sukupuoli (n=1865)

	Nainen	Mies
Täysin eri mieltä	6,5 %	8,9 %
Jokseenkin eri mieltä	35,2 %	29,5 %
Jokseenkin samaa mieltä	49,0 %	47,6 %
Täysin samaa mieltä	9,4 %	14,0 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=913</i>	<i>n=952</i>

$\chi^2(3) = 16.671, p = .001$

Korkeakoulutus takaa hyvän toimeentulon: luokiteltu ikä (n=1865)

	15–19-vuotiaat	20–24-vuotiaat	25–29-vuotiaat
Täysin eri mieltä	3,5 %	8,9 %	10,4 %
Jokseenkin eri mieltä	18,3 %	31,9 %	44,7 %
Jokseenkin samaa mieltä	57,3 %	49,4 %	39,3 %
Täysin samaa mieltä	20,9 %	9,8 %	5,6 %
<i>Yhteensä</i>	<i>n=578</i>	<i>n=621</i>	<i>n=666</i>

$\chi^2(6) = 173.647, p = .000$